



**T.C.  
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ  
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İKTİSAT BÖLÜMÜ**

**TÜRKİYE'DE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIMSAL  
ÖRGÜTLENME MODELLERİ**

**Hazırlayan  
Ali İlker KARLIK**

**Danışman  
Yard.Doç.Dr. A. Fahimi AYDIN**

**(Yüksek Lisans Tezi)**

**Malatya, 2010**

**TÜRKİYE'DE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIMSAL ÖRGÜTLENME  
MODELLERİ**

**Ali İlker KARLIK**

**İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü  
İktisat Bölümü**

**Danışman  
Yrd.Doç.Dr. A. Fahimi AYDIN**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Malatya, 2010**

**KABUL VE ONAY**

Ali İlker KARLIK tarafından hazırlanan “Türkiye’de ve Avrupa Birliğinde Tarımsal Örgütlenme Modelleri” başlıklı bu çalışma, .../10/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

---

---

---

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

[ İ m z a ]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Enstitü Müdürü

## ONUR SÖZÜ

Mezuniyet Tezi olarak İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü'ne sunduğum “TÜRKİYE'DE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIMSAL ÖRGÜTLENME MODELLERİ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını, bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

...../...../2010

Ali İlker KARLIK

## ÖNSÖZ

Türkiye’deki tarımsal organizasyonların sayıları ve nüfusa oranla üretici kesimin bunların ortaklığı, AB üyesi ülkelere yaklaşmaktadır. Fakat Türkiye’deki bu organizasyonlar, koordinasyon eksikliği ve organizasyon bozukluğu gerekçeleri ile Avrupa’daki benzerleri kadar etkin değildir. Bu çalışma “Türkiye’deki tarımsal örgütlerin Avrupa Birliği’ndeki örgütlerle neden eşdeğer olmadığı” sorusuna cevap bulmayı amaçlamaktadır. Düşünüldüğü gibi, bu çalışmada tespit ve tavsiyeler bulunmaktadır. Bu çalışmada tarihsel araştırma metodu ve tanımlayıcı araştırma metodu kullanılmıştır.

Tarım sektörü, nüfusun yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak, endüstriye hammadde sağlamak, nüfusun bir kısmını istihdam etmek gibi nedenlerle bir ülkenin ekonomisinde anahtar sektör rolündedir. Ekonomik bir sektör olarak tarım sektörünün etkinliği ve üretkenliğini artırmak, tarımsal organizasyonların makro ekonomi üstündeki etkinliğine bağlıdır.

Bu çalışmada benden yardımlarını esirgemeyen ziraat yüksek mühendisi Dr. Erhan EKMEK ile Almanya Kooperatifleri Konfederasyonu Türkiye Temsilciliği Proje Müdürü İbrahim ÇELEBİ’ye ayrıca danışman hocam Yard.Doç.Dr. A. Fahimi AYDIN’a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ali İlker KARLIK

Malatya, 2010

## ÖZET

“Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de Tarımsal Organizasyonlar” tezimin konusu, Sosyal Bilimlerde bilimsel disiplin ışığı altında organizasyonun anlamını tanımlamak ve Türkiye’deki tarımsal organizasyonlar ile birlikte Avrupa Birliği ülkelerindeki tarımsal örgüt modellerine kısa bir bakış yapmaktır.

Bu yolla, araştırmacılar ve karar vericiler, Türkiye’de ve ABD’deki tarımsal yapıları kıyaslayabileceklerdir. Çalışmanın ışığında öncelikle tarımsal alandaki sorunlar tespit edilerek, tezin sonucunda bunlara çözüm önerileri sunulacaktır.

Tarım sektörü, nüfusun yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak, endüstriye hammadde sağlamak, nüfusun bir kısmını istihdam etmek gibi nedenlerle bir ülkenin ekonomisinde anahtar sektör rolündedir. Ekonomik bir sektör olarak tarım sektörünün etkinliği ve üretkenliğini artırmak, tarımsal organizasyonların makro ekonomi üstündeki etkinliğine bağlıdır.

Diğer tarafları tarımsal örgütler kırsal kalkınma üzerinde de doğrudan katkıya sahiptir. Türkiye’deki tarımsal organizasyonların sayıları ve nüfusa oranla üretici kesimin bunların ortaklığı, AB üyesi ülkelere yaklaşmaktadır. Fakat Türkiye’deki bu organizasyonlar, koordinasyon eksikliği ve organizasyon bozukluğu gerekçeleri ile Avrupa’daki benzerleri kadar etkin değildir. Bu çalışma “Türkiye’deki tarımsal örgütlerin Avrupa Birliği’ndeki örgütlerle neden eşdeğer olmadığı” sorusuna cevap bulmayı amaçlamaktadır. Düşünüldüğü gibi, bu çalışmada tespit ve tavsiyeler bulunmaktadır. Bu çalışmada tarihsel araştırma metodu ve tanımlayıcı araştırma metodu kullanılmıştır.

## **ABSTRACT AND KEY WORDS**

The subject of the thesis “The Agricultural Organization Models In EU and Turkey “ is to define the organization mean as a science discipline at social sciences and to glimpse at the organization models in agricultural area in Turkey together with the counterpart organizations in EU. It is aimed in this way that searchers and decision makers may compare the structures of agricultural organizations in Turkey and EU. In the frame of the study, coincide problems in the agricultural area and solution suggestions to manage them take place at the end of the thesis.

Agriculture sector still has a key importance in economy of a country because of to meet the food requirement of the population, to supply the raw materials to industry, to deploy some of population, and so on. As an economical sector, in agriculture, it can be assumed to productivity and affectivity of agricultural organizations has a significant role on macro economy of country. On the other hand, mentioned functions of agricultural organizations may have a direct contribution on rural development. So, this strategic role makes these organizations attractive to as an instrument on the base of development Public intervention and public auditing has an importance on defining the method of organization structures.

It is obvious that the number of agricultural organizations and rate of their members to general population, Turkey approaches the counterparts in EU, but these organizations in Turkey still can't be as effective as in EU at the economy, because lack of coordination and organization awareness. In the study it is aimed to find the response of the question “why the agricultural organizations managed a reasonable way on economies in EU countries but not in Turkey?” As it is thought, with this study some basic matters diagnosed, some specific solution suggestions offered in the thesis. In the study it is practiced on “historical research methods” and “descriptive research methods”.

**Key Words:** Organization, Agricultural Organizations, Agricultural Organization in Turkey, Agricultural Organization in EU, Rural Development, The importance of organizations in agriculture.

# TÜRKİYE'DE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIMSAL ÖRGÜTLENME MODELLERİ

Ali İlker KARLIK

## İÇİNDEKİLER

<b>KABUL VE ONAY .....</b>	<b>ii</b>
<b>ONUR SÖZÜ.....</b>	<b>iii</b>
<b>ÖNSÖZ .....</b>	<b>iv</b>
<b>ÖZET .....</b>	<b>v</b>
<b>ABSTRACT AND KEY WORDS.....</b>	<b>vi</b>
<b>ÇİZELGELER DİZELGESİ.....</b>	<b>x</b>
<b>KISALTMALAR.....</b>	<b>xi</b>
<b>1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....</b>	<b>1</b>
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi .....	1
1.2. Araştırmanın Denencesi ve Amacı .....	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
1.4. Bilgi Değerleme ve İşleme Araçları.....	2
1.5. Kavram Tanımlaması.....	2
1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası .....	2
<b>2. ARAŞTIRMANIN SAĞLAYACAĞI YARARLAR .....</b>	<b>3</b>
2.1. Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme Hakkında Yapılan Çalışmalar ve Bunların Alana Sağlayacağı Yararlar.....	3
2.2. Çalışmanın Ana Bilim Dalına Sağlayacağı Düşünülen Yararları.....	3
2.3. Çalışmanın Türkiye’ye Sağlayacağı Düşünülen Yararları.....	3
2.4. Çalışmanın Araştırmacıya Sağlayacağı Düşünülen Yararları .....	4
<b>3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN ANAHTAR SÖZCÜK VE KAVRAMLAR .....</b>	<b>5</b>
<b>4. ÖRGÜTLENME VE TARIMSAL ÖRGÜTLENME İLE İLGİLİ TANIMLAMALAR.....</b>	<b>6</b>
4.1. Örgütlenmenin Tanımı .....	6
4.2. Örgüt Kültürü .....	6
4.2.1. Örgüt Kültürünün Unsurları.....	8
4.2.2. Örgüt Kültürünün Sınıflandırılması.....	9
4.2.3. Örgütlenme Özgürlüğü .....	9



4.3. Örgüt Modelleri .....	11
4.3.1. Dikey Örgüt Modeli.....	11
4.3.2. Yatay Örgüt Modeli.....	11
4.4. Örgüt Yapısının Kurulması .....	11
4.5. Tarımda Örgütlenmenin Yeri ve Önemi .....	12
4.6. Tarımsal Örgütlenmenin Yararları.....	16
<b>5. TÜRKİYE’DE TARIMSAL ÖRGÜTLENME MODELLERİ .....</b>	<b>18</b>
5.1. Kooperatifler.....	20
5.1.1. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler .....	23
5.1.2. Tarım Satış Kooperatifleri .....	28
5.1.3. Tarım Kredi Kooperatifleri .....	30
5.2. Ziraat Odaları.....	35
5.3. Birlikler .....	37
5.3.1. Tarımsal Üretici Birlikleri.....	38
5.3.2. Yetiştirici Birlikleri.....	41
5.3.3. Sulama Birlikleri .....	45
5.3.4. Köylere Hizmet Götürme Birlikleri.....	46
5.4. Dernekler .....	47
5.5. Vakıflar.....	47
<b>6. AVRUPA BİRLİĞİN’DE TARIMSAL ÖRGÜTLENME .....</b>	<b>49</b>
6.1. Avrupa Birliğinde Tarımsal Örgütlenme Süreci.....	49
6.2. Mesleki Örgütler .....	50
6.2.1. Ziraat Odaları .....	51
6.2.2. Çiftçi Birlikleri .....	52
6.3. Ekonomik Örgütler .....	54
6.3.1. Avrupa birliğinde Kooperatifler.....	54
6.3.2. Kooperatifçilikte Almanya Modeli.....	58
6.4. Çiftçi Organizasyonları .....	66
6.4.1. Avrupa Birliği Tarımsal Organizasyonlar Komitesi (COPA) ve Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Genel Komitesi (COGECA)	66
6.4.2. Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi (CEJA) .....	73
<b>7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ .....</b>	<b>75</b>
7.1. Bulgular .....	75
7.2. Öneriler.....	78

7.3. Genel Sonuç.....	80
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>83</b>

## ÇİZELGELER DİZELGESİ

Çizelge 1: Ülkemizde Tarımsal Örgütlenmenin Mevcut Durumu .....	23
Çizelge 2 : Tarımsal Amaçlı Kooperatife Kayıtlı Kişi Sayısı.....	27
Çizelge 3: 2010 Yılı İtibarıyla Adı Geçen Bakanlığa Bağlı Ürün Bazlı Birlik Adedi ve Yine Bu Birliğe Üye Olan Kooperatif Adedi.....	29
Çizelge 4 : Kooperatiflerin Bölge Birliklerine Göre Dağılımı.....	33
Çizelge 5: Ülkemizde Ürün Bazında Kurulmuş Bulunan Üretici Birlikleri .....	40
Çizelge 6 : Kurulmuş Olan Bu Birliklerin Merkez Birliği Olarak Örgütlenme Durumu .....	41
Çizelge 7 : 4631 Sayılı Yasaya Göre Kurulan Islah Amaçlı Birlikleri.....	44
Çizelge 8 : Merkez Birliklerine Üye Olan Birlikler ve Sayıları.....	44
Çizelge 9 : Kooperatiflerin 1997 Yılı İtibarıyla Tarımsal Ürünler Piyasasındaki Pazar Payları.....	57
Çizelge 10 Raiffeisen Kooperatiflerinin Genel Yapısı .....	59
Çizelge 11 : Almanya'da Kooperatif Örgütlenmesi.....	61
Çizelge 12 : COPA-COGECA'nın İdari Yapılanma Şekli .....	71

**KISALTMALAR**

- AB** : Avrupa Birliği
- DSİ** : Devlet Su İşleri
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- COPA:** Tarımsal Organizasyonlar Komitesi
- COGECA:** Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Genel Komitesi
- AET** : Avrupa Ekonomik Topluluğu
- OTP** : Ortak Tarım Politikası
- ILO** : Uluslar arası Çalışma Örgütü
- TEDGEM** : Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğu
- ATAUM:** Avrupa Topluluğu Uygulama Araştırma Merkezi
- Köy-Koop:** Köy Kalkınma Kooperatifleri
- TDK** : Türk Dil Kurumu

## **1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR**

### **1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi**

Araştırmanın konusu, örgütlenmenin tanımlanarak, tarımsal örgütlenmenin ve Türkiye'deki yapılanmasının irdelenmesi ve bu konudaki sorunların teşhisi ile önerilerin ortaya konulmasıdır.

Tarım sektörü, dünyada olduğu gibi Türkiye ve AB ülkelerinin de birçoğunda; nüfusun gıda maddeleri gereksinimini karşılaması, tarıma dayalı sanayinin hammadde kaynağını oluşturması, belli bir kesime istihdam olanağı sağlaması, dışa bağımlılığın önlenmesi ve ödemeler dengesi üzerinde önemli etkilerinin olması vb. nedenlerle, ekonomide stratejik rol ve işlevini korumayı sürdürmektedir. Bir ekonomi sektörü olarak algılandığında da tarımda da bu stratejik rol ve işlemlere dayalı verimliliğe ve diğer amaçlara ulaşabilme ancak bazı örgütlerin varlığı ile mümkün olduğu düşüncesi ile konu incelemeye alınmıştır.

### **1.2. Araştırmanın Denencesi ve Amacı**

Tarımda örgütlenme tarımsal verimliliğin artırılması hususunda önemli araçlarından biridir. Özellikle Türkiye gibi gelişme sürecinde olan ülkelerde tarımsal örgütlenme yöntemlerinin belirlenmesinde kamu müdahalesi ve vesayet denetimi önem arz etmektedir. Tarımsal örgütlenme ve örgütlü üretici sayısının nüfusa oranı AB ülkeleri sayısına yaklaşmasına rağmen Türkiye'de yeterli eşgüdüm ve örgütlenme bilinci olmadığından tarımsal örgütler, toplumsal ve ekonomik hayatta en azında AB üyesi ülkelerdeki kadar etkin olamamaktadır.

Türkiye'de ve AB'deki tarımsal örgütlenme modellerinin öncelikle tespitinin yapılarak AB ülkelerinin modelleri alınmış olmasına rağmen bu ülkelerde başarı sağlandığı halde ülkemizde bu örgütlenme modellerinin neden tam anlamı ile başarıya ulaşamadığı ve sonucunda ne gibi çözüm önerilerinin belirlenebileceği amaçlanmıştır.

### **1.3. Araştırmanın Yöntemi**

Çalışmada “Tarihsel Araştırma Yöntemi” ve “Betimsel Araştırma Yöntemi” kullanılmıştır.

### **1.4. Bilgi Değerleme ve İşleme Araçları**

Konuyla ilgili genel literatürden faydalanılarak, genelden özele doğru bir sınıflandırma ile kitaplar, raporlar, makaleler, çalışmalar, bilgi erişim siteleri ve her türlü diğer kaynak bu tezin hazırlanmasında kullanılmıştır.

### **1.5. Kavram Tanımlaması**

Bu tez içerisinde “örgüt”, “örgütlenme” ve “tarımsal örgütlenme” tanımları üzerinde durulmuş olup; örgüt, “ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilat”; örgütlenme “örgütlenmek işi, teşkilatlanma” ve tarımsal örgütlenme, “ tarım üreticilerinin örgütlenmesi” şeklinde tanımlanmaktadır.

### **1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası**

Araştırmada; öncelikle, örgütlenme üzerinde durularak tanımlamalar, açıklamalar ve sınıflandırmalar yapılmaya çalışılmıştır. Bunu takiben, tarımsal örgütlenme ve ülkemizde karşılaşılan türleri sayılarak, bunlar açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında Avrupa Birliği bünyesinde var olan başlıca örgüt türleri sayılarak; neticede, bilhassa ülkemizdeki tarımsal örgütlenmenin sorunları özetle tespit edilip, bunların giderilmesi ve sistem üzerinde iyileştirmeye gidilebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

## **2. ARAŞTIRMANIN SAĞLAYACAĞI YARARLAR**

### **2.1. Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme Hakkında Yapılan Çalışmalar ve Bunların Alana Sağlayacağı Yararlar**

Araştırma konumuz olan tarımsal örgütlenme kapsamında daha önce yapılan çalışmalardan Avrupa Birliğinde tarımsal örgütlenmenin rolü ve ülkemiz için önerileri içeren çalışmalarda Ekmen, (2006); Köroğlu, (2003), tespit ve tavsiye edilen hususlara ilgililerce kulak verilmesi durumunda ülkemizdeki tarımsal örgütlenme süreci daha sağlam temellere oturacak ve bundan sonra örgütlenme stratejilerinde eskiden düşülen hatalara tekrar düşülmeyeceği gibi AB uygulamaları da dikkate alınarak ülkemiz tarımsal örgüt yapısına mukayeseli bir bakış açısı getireceği düşünülmektedir.

### **2.2. Çalışmanın Ana Bilim Dalına Sağlayacağı Düşünülen Yararları**

“Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme Modelleri” adını taşıyan yüksek lisans tezi konusunda üniversitemiz ve dolayısıyla da fakültemizde ilk defa yapılan bir çalışma olması ve bundan sonra İktisat Anabilim Dalında bu ve benzeri konularda araştırma yapacak öğrenci ve akademisyenlere yol gösterici olacağı beklentisi içindeyiz.

Ayrıca İktisadi İdari Bilimler Fakültesi ve İktisat Bölümünün olağan çalışma konularının yanı sıra tarımsal ekonominin ve tarımsal örgütlenme boyutunun da Ziraat Fakültesi ve Tarım Ekonomisi bölümü olmayan Üniversitemizde bu alandaki boşluğu dolduracağı umut edilmektedir.

### **2.3. Çalışmanın Türkiye’ye Sağlayacağı Düşünülen Yararları**

Avrupa Birliği ülkelerinde mevzuat ve örgütlenme modeli olarak her ülkenin kendine özgü bir modeli olsa da Birlik bazında üye ülkeleri bağlayan uluslar üstü bir yapı bulunmaktadır. Bu uluslar üstü yapı bölgesel çeşitliliği de göz önüne alarak çatıda bir bütünlük ve birliktelikle desteklenmektedir. Maalesef ülkemizde bu hususta aşırı derecede fazla mevzuat kirliliği ve keşmekeşlik hakimdir. Pek çok örgütlenme çeşidinin tamamını bizim ülkemizde sadece küçük bir köyde bulmak

olasıdır..Bu çalışma Avrupa Birliği genelinde ve ülkemizde mevcut olan tarımsal organizasyon çeşitlerinin bir resmini çekerek çalışmayı okuyanlara öncelikle bir karşılaştırma, sonrasında ise; ülkemizin tarımsal örgütlenmesindeki keşmekeşliğe bir çözüm üretme fikri vermeyi amaçlamaktadır.

Öncelikle üniversitemizin kurulduğu şehir olan Malatya ve sonrasında da bir tarım ülkesi olan ülkemizde; AB üyesi ülkelerin ve ülkemizin mevcut durumları göz önüne alınarak öncelikle düzenli bir örgütlenme sonrasında ise artan standartlara uygun tarımsal üretimin, etkin bir Pazar ağı ve oturmuş bir piyasa düzeni içinde tarımdaki gizli işsizliği azaltacağı ve örgütlü üreticinin refahını arttıracacağı ve ülkenin milli gelir artışına yol açacağı kanaatindeyiz.

#### **2.4. Çalışmanın Araştırmacıya Sağlayacağı Düşünölen Yararları**

Anabilim Dalına sağlayacağı faydalar göz önüne alındığında Üniversitemiz ve dolayısıyla da Fakültemizde ilk defa yapılan bir çalışma olması gerekçesi ile bundan sonra İktisat Anabilim Dalında bu ve benzeri konularda araştırma yapacak öğrenci ve akademisyenlere yol gösterici olacağı düşünülmektedir.



### 3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN ANAHTAR SÖZCÜK VE KAVRAMLAR

**Kırsal Kalkınma :** Kırsal alanda küçük toplulukların içinde buldukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir.

**Kooperatif :** Aynı amaca hizmet eden kişi ya da kuruluşların bir araya gelerek oluşturdukları, değişir sermayeli ve değişir ortaklı sermaye teşekkülleridir.

**Tarımsal Örgüt :** Aynı ya da benzer amaçlara hizmet eden ve tarımla uğraşan kişi ya da kuruluşların bir araya gelerek ortak menfaat temini hususunda oluşturdukları teşekküldür.

**Raifeisen Kooperatifi :** Almanya'daki çok amaçlı tarımsal kooperatif modelidir.

**DRV :** Alman Raifeisen tarım kooperatiflerinin ülke çapındaki federasyonudur. (Alman Tarım ve Gıda kooperatifleri Birliği-DRV)Bu federasyonu ülkemizdeki, “merkez birlikleri” gibi düşünülebilir.

**Cogeca :** Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Genel Komitesi (COGECA) AB'de deki tarımsal kooperatifleri tek bir şemsiye altında toplayan bir organizasyondur.

**Türkiye Milli Kooperatifler Birliği :** Amacı, ortağı olan kooperatif merkez birliklerinin ve kooperatif birliklerinin ortak yararlarını korumak, aralarında eşgüdüm sağlamak, amaçlarını gerçekleştirmeleri için çalışmalar yapmak, çalışmalarını denetlemek, verimliliklerini artırmak, dış ülkelerle ilişkilerini düzenlemek olan üst çatı kuruluştur.

## 4. ÖRGÜTLENME VE TARIMSAL ÖRGÜTLENME İLE İLGİLİ TANIMLAMALAR

### 4.1. Örgütlenmenin Tanımı

Türk Dil Kurumuna göre örgüt “ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilat” ve örgütlenme de “örgütlenmek işi, teşkilatlanmadır” (TDK, 2002).

Örgüt, “üretim için gerekli olan maddi ve maddi olmayan araçları, belirli bir düzen içinde bir araya getirme faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkan yapı” şeklinde de tanımlanabilir. Asunakutlu, Coşkun, (2000:21). Yönetim bilimi alanında önemli çalışmaları olan Luther Gulick’e göre ise belirli bir gayeye varmak için iş bölümünün düzenlenerek, biçimsel yetki mekanizmasının kurulduğu birimlere “örgüt” adı verilmektedir (Arslan, 2004:205).

Örgütlenme ise, örgütün planlarının uygulanması için kaynakların düzenlenmesi faaliyetlerinin tümünü kapsayan bir örgüt yapısı oluşturulması sürecidir. Örgüt yapısı, örgüte ait işlerin bölündüğü, gruplandırıldığı ve koordine edildiği biçimsel bir çerçeve olarak değerlendirilebilir Akmut ve Arkadaşları, (2003:69). Örgüt, belli amaçları gerçekleştirmek için birden çok kişinin koordineli biçimde çalıştıkları bir yapı, örgütlenme ise; örgütlerin etkinliğini sağlamak için insan kaynakları, maddi unsurlar ve fonksiyonlar arasında koordinasyonu sağlayacak şekilde bir araya getirilme süreci olarak tanımlanabilir (Efil, 2004:160).

Örgüt, organizasyon ve bireylerin ihtiyaçlarına karşılık ortaya çıkan teknik, sosyal ve ekonomik yapılardır. Organizasyonların daha çok bir amaca yönelmesidir. Örgütler belli amaca ulaşmak için kurulurlar. Bu amaca rastgele değil, planla ulaşılmaktadır.

### 4.2. Örgüt Kültürü

Örgüt kültürü, toplum kültürünün bir alt kültürüdür. Örgüt kültürü soyut ve birbirini tamamlayıcı çok sayıda faktörden oluşmaktadır. Örgüt kültürü farklı yönlerden incelenmiş ve ele alınmıştır. Schein “örgüt kültürünü, bir grubun dışa

uyum sağlama ve iç bütünleşme sorunlarını çözmek için oluşturduğu ve geliştirdiği belirli düzendeki temel varsayımlar olarak tanımlamıştır (Eren, 1998:86).

John Van Maanen “örgüt kültürü, örgütü oluşturan bireyleri paylaştıkları bilgi, aralarındaki bilgi alverişi, örgüt içerisindeki rutin ve rutin olmayan aktiviteler” olarak açıklamıştır (Erkuş, 1999:94).

Neticede; örgüt kültürü, örgüt üyelerinin paylaştığı değerlerdir. Yani; örgüt kültürü, örgütlü olarak iş yapma ve yürütme biçimidir. Odabaşı ise; “örgüt kültürü, bir örgütün etkin bir biçimde çalışabilmesi için gerekli olan ve yeni üyelerce de kabul gören, dışa karşı bütünleşme ve içsel uyumlaşmayı sağlamaya yönelik temel yaklaşımdır” demektedir (Odabaşı, 2000:216).

Hofstede ve arkadaşlarının belirttiği gibi tanım üzerinde bir görüş birliği olmamasına rağmen çoğu yazar örgüt kültürünün aşağıdaki nitelikleri konusunda görüş birliği içindedir: “bütüncül olması, tarihsel niteliği, antropolojik konularla ilgisi, toplumsal yapısı, esnekliği ve değişiminin zorluğu” (G. Hofstede, B. Neuijeu, D.O.Daval and G.Sanders, 1990: 286-316)

Örgütlerin rekabet gücüne sahip olması, varlıklarının temeli ve üyelerinin çıkarlarına hizmet edecek en iyi durumdur. Rekabet gücü sağlama, örgüt için kolaylıkla özveride bulunabilmeye bağlıdır. Bu da örgütlerde ortak bir gücün varlığını gerektirir. (Köse, Tetik, Ercan, 2001:219-242)

Neticede; örgütü belli bir amaç için bir araya gelmiş bireyler topluluğu olarak tanımlarsak, amacın gerçekleştirilmesi için bireylerin yönlendirilmesi gereklidir. Örgüt kültürü de bu çerçevede yer almaktadır.

İyi bir örgüt için tespiti gereken ilk husus örgütten beklenilenin belirlenmesidir. Bunun için tarafların bulunması, ortaya konulması öncül şarttır. Bunlar; müşteriler, çalışanlar, yatırımcılar, tedarikçiler, çevre ve toplumdur. Örgüt kültürünün avantajı ise, günümüzde örgütlerin örgüt kültürü nedeniyle kazandığı rekabet avantajıdır (Odabaşı, 2000:218).

#### 4.2.1. Örgüt Kültürünün Unsurları

Örgüt kültürü, araştırmacılar tarafından soyut olarak görülmekle, boyutları kesin olarak belirlenmemektedir. Örgüt kültürünün tanımlanması, ölçülmesi ve belirlenmesi on yönde değerlendirilebilir . Bunlar;

a) **Özerklik:** Örgüt çalışanlarının sahip olduğu özgürlük ve sorumluluk derecesidir.

b) **Risk Toleransı:** Çalışanların girişimci, yaratıcı ve risk almaya teşvik edilme derecesidir.

c) **Yön:** Örgütün çalışanlarına verdiği açık hedefler ile beklediği performans derecesidir.

d) **Bütünleşme:** Örgüt birimlerinin birlikte eşgüdümlü olarak çalışmaya teşvikidir.

e) **Destek:** Örgütte üstlerin astlarıyla iletişimi ve sağladığı desteğin derecesidir.

f) **Kontrol:** Örgütte geçerli olan kurallar ile ve çalışanların davranışlarını kontrolüdür.

g) **Kimlik:** Çalışanların örgütü bir bütün olarak görme ve tanımlama derecesidir.

h) **Ödül Sistemi:** Nesnel olarak belirlenmiş ödüllendirme derecesidir.

ı) **Fikir toleransı:** Örgütte çalışanların düşüncelerine gösterilen toleransın derecesidir.

i) **İletişim:** Örgütsel iletişimin, resmiyet ve hiyerarşiyle sınırlandırılma derecesidir (Dinçer ve Akıncı, 1996-1998).

Bu yönlerin toplamı örgüt kültürü olarak tanımlanabilir. Bu yönler; bir örgütün görünüşünü, tanımlanmasını açık biçimde ortaya koymaya yeterlidir.

#### 4.2.2. Örgüt Kültürünün Sınıflandırılması

Odabaşı ve arkadaşlarına göre, örgüt kültürünü şu şekilde sınıflandırabiliriz;

a) Etkileşen kültür: Bu kültür çalışanların ve müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Bu kültürde, en önemli husus iyi hizmet vermektir. Bununla ise, rekabet ortaya çıkmaktadır.

b) Bütünleşik kültür: Çalışanın veya müşterinin ihtiyaçlarını belirlemeye yöneliktir. Yeni ürünler ve hizmetler ve yenilikçi yaklaşımlar içerir.

c) Girişimci kültür: Prosedürlerin, politikaların uygulanması ve faaliyetlerin yürütülmesinde yoğunlaşır. Görevler kalıplaşmıştır, katılımcılık içermez. (Odabaşı, 2006:219)

#### 4.2.3. Örgütlenme Özgürlüğü

Örgütlenme özgürlüğü, bireylerin devletin müdahalesi olmadan çeşitli amaçlarla bir araya gelmelerine ilişkin bir ehliyettir. Örgütlenme özgürlüğü uluslararası hukuka konu olan önemli başlıklardandır.

Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri kapsamında;

a) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre “herkes, barış içinde toplanma ve örgütlenme hakkına sahiptir ve hiç kimse, bir örgüte üye olmaya zorlanamaz” denilmiştir.

b) Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 22. Maddesinde de örgütlenme özgürlüğünden bahsedilmekte;

“1. Herkes başkalarıyla bir araya gelerek örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, kendi menfaatlerini korumak için, sendika kurma ve sendikaya katılma hakkını da içerir.

2. Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin, kamu düzeninin (ordre public), genel sağlık veya ahlâkın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla; hukuken öngörülmuş ve demokratik bir

toplumda gerekli olan sınırlamaların dışında başka hiç bir sınırlama konamaz...” Şeklinde ifade edilmektedir.

Benzeri hususlar, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinde de mevcuttur. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri kapsamında ise; örgütlenme hususunda, Uluslararası Çalışma Örgütü Dernek Kurma Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin 87 Sayılı Sözleşme, Uluslararası Çalışma Örgütü Kamu Hizmetlerinde Örgütlenme Hakkının Korunmasına ve İstihdam Koşullarının Belirlenmesi Yöntemlerine İlişkin 151 Sayılı Sözleşme ve Uluslararası Çalışma Örgütü 98 Sayılı Örgütlenme ve Pazarlık Hakkı Sözleşmesi mevcuttur.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinde de “Herkes asayişini bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir.” denilmiştir. Burada yer alan ifade geniş anlamda örgütlenme özgürlüğünü tanımlamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin uygulaması bu yöndedir.

Avrupa Sosyal Şartında da örgütlenme özgürlüğüne yer verilerek; I. Bölüm 5. maddesinde “Tüm çalışanlar ve çalıştıranlar ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak amacıyla ulusal ve uluslararası kuruluşlar düzeyinde örgütlenme hakkına sahiptir.” bu ifadeyle durum belirlenmiştir. Aynı biçimde; Şart’ın II. Bölüm 5. maddesinde hak kapsamı;

“Akit Taraflar, çalışanların ve çalıştıranların ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak için yerel, ulusal ve uluslararası örgütler kurma ve bu örgütlere üye olma özgürlüğünü sağlamak veya geliştirmek amacıyla ulusal mevzuatın bu özgürlüğü zedeleyici biçimde uygulanmasını önlemeyi taahhüt ederler. Bu maddede öngörülen güvencelerin, güvenlik güçleri için hangi ölçüde uygulanacağı ulusal yasalarla veya düzenlemelerle belirlenir. Bu güvencelerin silahlı kuvvetler mensuplarına uygulanmasına ilişkin ilke ile bu kesime hangi düzeyde uygulanacağı, yine ulusal yasalar veya düzenlemelerle saptanır” olarak açıklanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da dernek kurma özgürlüğü hakkında; 33. maddeye, tarım, hayvancılık ve bu alanlarda çalışanların korunması hakkında

45. maddeye, sendikalar hakkında 51. maddeye, siyasi partiler hakkında 68. maddeye, kooperatifler hakkında 171. maddeye, tüketiciler için 172. ve esnafların korunması için 173. maddeye sahiptir. Aynı bir biçimde örgütlenme hususunda tanımlama bulunmayan Anayasanın belirtilen ve benzeri nitelikteki diğer maddeleri örgütlenme ve örgütlenme özgürlüğüne esas teşkil eden temellerdir.

### **4.3. Örgüt Modelleri**

Örgüt modeli deyimi; örgütün temel formunu, doğasını oluşturan yapısal etkenlerin belli bir biçimde bütünleştirilmelerini ifade etmektedir. Örgüt modelleri genel olarak dikey ve yatay olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir (Buluç, Tarihsiz: 4).

#### **4.3.1. Dikey Örgüt Modeli**

Dikey örgüt modeli, yönetimde örgütsel kademelerin yukarıdan aşağı doğru aşamalı bir şekilde sıralanmasıdır. Örgüt ajanları birbirinin yönetimi altındadır veya en alttan üst kademeye doğru zincirleme olarak yükselir. Hiyerarşi esastır.

#### **4.3.2. Yatay Örgüt Modeli**

Yatay örgütlenmede görevler göz önünde tutulmaktadır. Ast-üst ilişkisinden çok uzmanlık önemli bir rol oynamaktadır. Dikey örgütlenmedeki gibi katı bir hiyerarşi yoktur. Yatay örgüt, hat veya hiyerarşik örgütte teknik servis eklemesiyle kurulabilmektedir. Ekip çalışması esastır, iş bölümüne uygundur.

### **4.4. Örgüt Yapısının Kurulması**

Örgütlemenin ilk aşaması kuruluşur. Kurulma; her düzeydeki yetki ve sorumlulukların saptanması, buna göre personelin atanması ve aralarındaki ilişkilerin belirlenmesidir. Örgütlenme sürecinin sağlıklı bir şekilde başlatılması için gerekli olan temel unsur ise plandır. Örgüt yapısının planlanması amaç ve etkinliklerin tespitidir. Amaçların ortaya konulması, stratejilerin tespiti, ön bilgiler, işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasında önemlidir (Koparal, 2004:105).

Örgütlenme sürecinin aşamaları ise:

- 1) Plan ve amaçların incelenmesi,
- 2) Amaçlara ulaştıracak faaliyetlerin belirlenmesi,
- 3) Faaliyetlerin fonksiyona, ürüne veya coğrafi temele göre guruplandırılması,
- 4) Faaliyetleri gerçekleştirecek işgücünün belirlenmesi,
- 5) Yetki ve sorumlulukların düzenlenmesi,
- 6) Yer, araç ve yöntemlerin belirlenmesinden oluşmaktadır (Koparal, 2004 : 103-110).

#### **4.5. Tarımda Örgütlenmenin Yeri ve Önemi**

Bir ülkede veya bir bölgede nüfusun şehir veya kırlarda yoğunluk kazanması o ülke veya bölgenin sosyo-ekonomik durumunu da yansıtır. Sanayisi gelişmiş ülkelerde nüfus şehirlerde, ekonomisi tarıma dayalı ülkelerde ise nüfus kırsal alanlarda yoğunlaşmıştır. Bu ayrım ekonomik ve sosyal açıdan kırsal kesimde yaşayan insanlar için gelişmişlik farklılığı yaratmaktadır.

Farklılıkları en aza indirmek tek başımıza üstesinden gelemediğimiz sorunlar için örgütlenmek ve güç birliği oluşturmak son derece önemlidir. Ülkelerin kalkınmasının temelini oluşturan kırsal kalkınmanın lokomotif, örgütlenmedir. Gerek üretimden gerekse pazarlamadan daha fazla pay almanın yolu örgütlenmedir.

Kırsal kesimde yaşayan bireylerin refah düzeylerini artırmak ve sürdürülebilir kılmak amacıyla, ekonomik ve sosyal sorunlarını, güçlerini birleştirerek ortak hareket ederek çözmeleri veya çözümünü sağlamaları örgütlenmenin temel amacıdır. Tarım sanayi bütünleşmesinin yaratılması örgütlenme ile büyük oranda ilgilidir. Bu doğrultuda örgütlenmenin temel amacı güç birliği sağlayarak ortak veya üyelerinin refah düzeylerini artırmak için hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmektir. Kuruluş amacı ne olursa olsun, çiftçi örgütlerinin tarımsal gelişim sürecine olan



katkıları, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. Gelişmiş ülkelerde tarımsal gelişmenin temel unsuru çiftçi örgütleridir (Ceylan, 2001).

Tarım üreticilerinin kurdukları örgütler, izledikleri farklı hedeflere göre üretim ve pazarlama ile ilgili olabildikleri gibi, çiftçinin üretim ve piyasa koşulları hakkında bilgilendirilmesi ve çıkarlarının korunması gibi faaliyetlerle ilgili olabilmektedir. Bu örgütlerin amaçları genel olarak, tarımsal girdi sağlama, kredi temini, muhafaza, işleme, ürün pazarlaması ve teknik bilgilendirme gibi faaliyetlerde bulunarak çiftçilerin ekonomik çıkarlarına hizmet etmektir. Üretici örgütleri, ortaklarına ve üyelerine tarım üretiminde piyasa ihtiyaçlarına uygun üretimle ve arz cephesini bir araya getirerek üreticilerin alıcılar önünde güçlendirilmesini getirip ve bu süreçte üretim ve satış açısından düzenlemeler sağlayan oluşumlardır (Eraktan, 2007).

Üretici örgütleri çiftçilerin gönüllü katılımları ile kurulmakta ve işletilmektedir. Ancak, devlet müdahalesi işlemlerin her aşamasında ortaya çıkabilmektedir.

Tarımsal örgütlenme modelleri yukarıda yer alan modellerden farklı olarak ortaya çıkmaktadır. Tarımsal kesimde çalışanlar genellikle kendi çalışma sahalarında bağımsız olarak çalışmakta ancak ürünün pazarlanmasında, girdi ve kredi temininde veya diğer iş ve işlemlerde bir araya gelmeye çalışmaktadır. Bu yönüyle tarımsal örgütler diğer ekonomik örgütlerden farklılık arz etmektedir.

Buna rağmen, “örgütlenme çeşitleri “ başlığı altında belirtilen örgüte ait hususların tarımsal örgütlenme modelleri içinde de zaman zaman görüldüğü açıktır. Tarımsal örgütler bir yandan belirtilen örgütlere kısmen benzeyebilmekte, diğer yandan da bu tür işletmeleri amacı doğrultusunda kullanabilmektedir.

Bir diğer yönden, kırsal kalkınmayı sağlamada kullanılacak araçlardan biri de örgütlenmedir. Toplumun demokratik bir süreçle kalkınma çalışmalarına katılması beklenen ve istenilen bir durumdur. Ayrıca, tarımsal çalışmalar, beslenme, eğitim, mesleki önderlik ve öğretim, kooperatifler, el sanatları, küçük sanayi, sosyal güvenlik çalışmaları, konut yapımı, planlama ve sağlık politikaları; kırsal alan ve

ülke planlarıyla bir bütünlük arz etmelidir (T.C. İçişleri Bakanlığı, Araştırma ve Etütler Merkezi, 2009).

Tarımda örgütlenmenin alacağı boyut, hukukun üstünlüğü, özgürlükçü demokrasinin yerleşmesi ve kökleşmesi bakımından da önemlidir. Tarımsal politikaların belirlenmesinde, tarımda çalışanların sorunlarını ve çözümlerini üretme faaliyetleri önemli bir aşamadır. Bu sayede; sektörde çalışanların dengeli bir yaşam düzeyi sağlanması, istikrarlı pazarın varlığı, verimlilik, ürün arzının güvenliği ve makul fiyat politikasının gerçekleştirilmesi başarılabılır. Anlaşılabacağı üzere, kendi kendini yöneten üretici örgütleri bir yandan da demokrasinin uygulandığı bir okuldur (Ergün, 2003).

Üretici örgütlerinin amaçları irdelendiğinde, “piyasada denge ve şeffaflık sağlamak, planlı ve kalite açısından talebi karşılayacak üretim gerçekleştirmek, arzı belirlemek, üye ürünlerinin pazarlanmasını teşvik etmek, pazarlama aşamalarında standardı sağlamak, üretim maliyetlerini azaltmak, üretici fiyatlarında istikrar sağlamak ve çevre dostu üretim tekniklerini geliştirmek” şeklinde hedefler sıralanabilmektedir (Erdoğan 2000:1).

Daha geniş biçimde amaçlar gösterilmek istendiğinde; 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanuna başvurmak yeterli olabilecektir. Bu Kanunun 5. maddesinde “üretici birliklerinin” görevleri:

- a) Üyelerinin ürettikleri ürünlerle ilgili piyasa araştırmaları yapmak ve yaptırmak,
- b) Üyelerinin ürünlerine pazar bulmak, ürünlerin pazara arzını düzenlemek,
- c) Üyelerine üretim teknikleri, hasat, depolama, paketleme konularında teknik destek sağlamak,
- d) Üyelerine girdi temininde yönlendirici yardımlarda bulunmak,
- e) İç pazara ve ihracata uygun çeşitlerin üretilmesini sağlamak,
- f) Eğitim ve yayım hizmeti vermek, danışman hizmeti sağlamak,

g) Ürün kalitesini iyileştirici tedbirler almak ve ürün standartlarını uygulamak,

h) Çiftlik düzeyinde yapılan tarımsal uygulamaları izlemek, kayıtlarını tutmak ve belge düzenlemek,

ı) Paket ve ambalajlarla ilgili standartların uygulanmasını sağlamak,

i) Çevreyle uyumlu üretim tekniklerini yaygınlaştırmak,

j) Üyeleri adına ürün depolanmasına, gerektiğinde bu amaçla depo kiralanmasına yardımcı olmak,

k) Ürünlerin tanıtımıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak,

l) Ürünlerle ilgili her türlü kaydı tutmak,

m) Türkiye Cumhuriyeti'nin kabul ettiği uluslararası ürün veya ürüne özgü ortak piyasa düzenlemelerinin gerektirdiği görevleri yürütmek,

n) Sözleşmeli üretim kapsamında, üyeleri adına örnek tip sözleşmeler düzenlemek ve bununla ilgili faaliyetleri koordine etmek,

şeklinde sayılmıştır.

Bununla birlikte, diğer Kanun, diğer mevzuat ve ana sözleşmelerde de bu tür örgütler için benzer biçimde amaç ve görevler belirlenmiştir.

Amaçların yanında hedeflere ulaşmak da önemlidir. Bu konuda, bir örgütün başarılı olması için aşağıdaki koşulların bulunması gerekmektedir:

a) Örgüt belirli amaçlara sahip olmalıdır.

b) İşgören ve örgüt özdeş amacı gütmeli ve gerçekleşmesi için çaba göstermelidir. Başka deyişle bir amaç birliği ilkesi olmalıdır.

c) Amaca erişmek için kullanılacak uygun yöntemler, belirlenmiş olmalıdır.

d) Örgüt çevresinde çalışmalarını bozucu etkilerin oluşmaması gereklidir (Gerster ve Hoffmann, 1998).

#### 4.6. Tarımsal Örgütlenmenin Yararları

Tarih boyunca her zaman insanlar arasında bir yardımlaşma biçimi olagelmıştır. Ancak örgüt ve örgütlenme kavramına siyasi erk uzun yüzyıllar pek sıcak bakmamıştır. Ancak ticaretin ve sanayinin ön plana çıkması, siyasi demokrasinin yaygınlaşması ile insanlar belirli amaçlarını gerçekleştirebilmek için dernekçi bir yapı içinde biçimsel örgütler oluşturma hak ve hukukuna kavuşabilmişlerdir. 19. yüzyılın ilk çeyreğinden bu yana insanlar, dini ve siyasi gruplaşmalar dışında ilk kez kendi mesleki ve ekonomik sorunlarını çözebilecek örgüt tiplerini araştırmışlar, günümüzde bu konuda azımsanamayacak mesafeler almışlardır (Çıkmın, 2008).

Dünyada tarımsal üretimin; özellikle gıda maddeleri üretiminin stratejik bir önem kazandığı bir dönem yaşanmaktadır. Sadece Türkiye’de değil dünyanın bir çok ülkelerinde işsizlik giderek artan boyutlara ulaşmış durumdadır. Dünya ölçeğinde gelişmiş ülkelerin öneri ve yardımları doğrultusunda yönlendirilen az gelişmiş ülkelerin ekonomisi, giderek gelişmiş ülkelerin eksiklerini tamamlayan bir üretim kaynağı olmaktadır.

Benzer oluşumların ülkemiz ekonomisine de yansdığı gözlenmektedir. Bunun yanında tarımsal üretimde meydana gelebilecek aksaklıklar bu gelişmenin olumsuz etkilerini daha da ciddi hale getirebilmektedir.

Buna çözüm olarak da çiftçi örgütleri tarımsal kesimdeki üretim kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılmasında, Tarımsal girdilerin sağlanmasında, üretilmesinde pazarlanmasında, ürünlerin toplanarak, yarattığı katma değerlerle ulusal gelirin artışına ve dengeli bölüşülmesine katkıda bulunmasında, önemli bir araç olarak pek çok ülkelerde kullanılabildiği herkesçe malumdur.

“Birlikten kuvvet doğar” bir Türk Atasözüdür. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal ATATÜRK de; “Muhakkak suretle birleşmede kuvvet vardır. Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir.

Yoksa bir zayıf ile bir kuvvetlinin birleşmesinden bahsetmiyorum. Birleşmenin böylesi zayıf olanın kuvvetliye esir olması demektir. Ege bölgesindeki bütün insanların hâsıllarını ve gayretlerini birleştirmesi kuskusuz çok verimli sonuçlar verecektir. Türkiye'nin çalışma hayatı ve varlığını göz önüne alınca, birleşmeden dolayı fayda ve yararların çok büyük olacağı sonucuna varacağınızdan kuşku duymuyorum. Üreticilerin birleşmesinden kişisel çıkarlarının azalacağını düşünenler tabii şikâyet edeceklerdir.” diyerek konunun önemine vurgu yapmıştır.

Bununla birlikte; örgütlenmenin yararları arasında, tarımsal üretim ve ekonomik sorunların çözümünün katılımcı bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi de yer almaktadır. Bu, toplumdaki demokratik değerlerin güçlenmesine katkı sağlayabilecek bir husustur. Ayrıca, tarımsal üreticiler, var olan kaynakları daha verimli ve başarılı kullanarak AB ve diğer ülkelerle rekabet ederek ayakta kalma şansını yitirmeyecektir (Aktaş, 2004:51-61).

## 5. TÜRKİYE'DE TARIMSAL ÖRGÜTLENME MODELLERİ

Ülkemiz Mevcut yapı itibariyle Tarımsal örgütlenme denildiğinde; Kooperatifler, birlikler, ziraat odaları ile tarımsal amaçlı dernek ve vakıflar akla gelmektedir.

Bunlar arasında en ön planda olan örgütlenme modeli, kooperatiflerdir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 171.maddesinde "Devlet, Milli Ekonominin yararlarını dikkate alarak öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korumasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır" hükmü bulunmaktadır.

Anayasaya, 1961 anayasası ile giren ve 1980 Anayasası ile yeri perçinlenen kooperatifçilik ilkesinin yasal temelleri 1960 yılların sonlarına doğru atılmıştır. 24.04.1969 tarih ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanununu bu süre zarfında belli başlı değişiklikler olsa da halen günümüzde mer-i mevzuat olarak kullanılmaktadır.1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ile 4572 sayılı Tarım satış kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu da meridir ve bu kanuna göre kurulmuş tarımsal kredi kooperatifleri Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, Tarım Satış Kooperatifleri de Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Ülkemizde halen Tarımsal Amaçlı olarak kurulan ve kurulacak olan kooperatifler, bahsi geçen kanunun 1988 yılında 3476 sayılı kanunla değiştirilen ek madde-1 maddesi kapsamında, " ilgili Bakanlık" ibaresinin Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı olarak değiştirilmesi gerekçesi ile, o tarihten itibaren Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının yasal izni ile kurulmaya başlanmıştır.

Yine 1163 sayılı kanunun 88.maddesinde de kurulacak olan Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin (Tarımsal Kalkınma, Sulama, Su Ürünleri ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri ) anasözleşmelerinin hazırlama yetki ve görevlerini de Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına bırakmıştır. Bu hazırlanan matbuu anasözleşmeler dışında Tarımsal Amaçlı Kooperatif kuruluşuna müsaade edilmemektedir. Fakat kanununa aykırı olmamak ve Bakanlıktan da izin alınmak şartı ile anasözleşme değişikliklerine müsaade edilmektedir.

Tarımsal Kooperatif örgütlenme modeli “köy bazlı” örgütlenme modeli olup; Ülkemiz koşulları göz önünde alındığında da hem en eski hem de en yaygın model olarak göze çarpmaktadır. Piramit şeklinde dikey örgütlenmesi hem kanunun hem de anasözleşmesi tarafından özendirilmiş bulunla ilgili olarak da mevcut olması durumunda üst birliğe üye olunması şartı ile kurumlar vergisi muafiyeti getirilmiştir. (5520 sayılı Kurumlar vergisi Kanunu/ 4. md.)

Kooperatiflerin dışında ülke çapında tarımsal örgütlenme modeli olarak göze çarpan bir diğer örgütlenme şekli ise birliklerdir. Ülkemizde tarımsal amaçlı birlikler dört ana başlık altında toplanır.

Bunlardan ilki 2001 yılında çıkartılan 4631 sayılı Hayvan Islah Kanununa göre kurulmuş olan “Islah amaçlı yetiştirici birlikleridir.” Söz konusu kanunun 2.maddesinde tanımlandığı üzere ortaklarının asıl amacı “Islah Amaçlı Örgütlenmedir.” Islah amaçlı oldukları içinde “hayvan cinsi” bazlı örgütlenme şekilleri olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Simental Sığır yetiştiricileri birliği, arı yetiştiricileri birliği, koyun-keçi yetiştiricileri birliği vb) çoğunlukla il bazlı örgütlenme modeli olup; aynı cins hayvana sahip gerçek yada tüzel kişilerin oluşturduğu örgütlenme modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma konularını ve şekillerini belirleyen anasözleşmeleri Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanır.

Bir diğeri 29.06.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanununa göre kurulan birliklerdir. Bu birlikler aynı kanunun 3.maddesinde belirtildiği üzere Tarımsal ya da Hayvansal ürün bazlı örgütlenme modelleridir.(Süt Birlikleri-Yumurta Üreticileri Birliği –Et Üreticileri Birliği vb.) En az ilçe bazlı örgütlenme modelleridir. (5200 sayılı kanun /4.md.) Ana sözleşmeleri; yine ana hatları Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca belirlenmek şartıyla kurucular tarafından hazırlanır. Aynı konuda faaliyet gösteren ve üretim yapan en 16 gerçek veya tüzel tarım üreticisinin bir araya gelmesiyle kurulurlar. Yine anılan kanunları gereği, ticari faaliyetten çok üreticisinin malını pazarlayan aracı gibi çalışmaktadırlar.

Bahsi geçen bu iki birlik modeli, kanunları ve bakanlık tarafından düzenlenen yönetmelik ve tüzükleri gereği, dikey örgütlenme şansına sahip modellerdir. Dolayısıyla merkez birlikleri adı altında üst örgütlenmeleri de mevcuttur.

Ayrıca 1580 sayılı Belediyeler Kanunu'nun, 442 sayılı Köy Kanunu ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'ndan konumunu bulan ve mevzuat olarak İçişleri Bakanlığı mevzuatına tabi, “mevcut sulama tesislerinin işletilmesi bakımı ve onarımı için kurulan” sulama birliklerinin yanı sıra mahalli idare amirlerine bağlı olarak kurulan ve bağımsız bir yasası olmadığı içinde cılız kalan ve yaşama alanını bulamayan” köyleri hizmet götürme birlikleri” de isimleri gereği birlik ana başlığı içinde irdelenmektedir.

Bunların yanı sıra her ne kadar üretici örgütü sıfatından çok meslek kuruluşu sıfatında olan ve 6964 sayılı Kanuna göre kurulan Ziraat Odaları mevcuttur ve bu Kanunda yazılı esaslar uyarınca; meslek hizmetleri görmek, çiftçilerin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, çiftçilik mesleğinin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak, meslek disiplin ve ahlakını kollayıp gözetmek, çiftçilikle iştigal edenlerin mesleki hak ve menfaatlerini korumak amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları olarak kurulurlar. İlk Kuruluş işlemleri 1880’li yıllara kadar gitmekle birlikte 1912 yılında çıkarılan bir tüzükle ziraat odalarının en az ilçe düzeyinde kurulması sağlanmıştır (<http://tzob.org.tr/hakkimizda.htm>, 2010)

Nihayetinde 5253 sayılı dernekler kanununa atfen kurulan Tarımsal amaçlı dernekler ile, 5737 sayılı Vakıflar Kanununa göre kurulan tarımsal amaçlı vakıflarda Ülkemizdeki tarımsal amaçlı örgütlenme modeli içerisinde ender de olsa kendine yer bulabilmektedir.

### **5.1. Kooperatifler**

Çağdaş kooperatifçiliğin ülkemizdeki ilk uygulamasının, 1863 yılında devlet eliyle kurulan “memleket sandıkları” ile (tarım kredi kooperatifçiliği benzeri bir yapı) başladığı kabul edilmektedir. Ancak, kooperatifçiliğimizde ilk esaslı gelişme Cumhuriyet dönemine rastlamaktadır.



Ülke kooperatifçiliği için en önemli fırsatlardan biri belki de, Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal ATATÜRK'ün kooperatifçiliğin potansiyelini ve katkısını fark etmiş olmasıdır. ATATÜRK, 1920'den ölümüne kadar sürekli olarak Türkiye'deki kooperatif hareketinin içinde yer almıştır. Gittiği yerlerde yapmış olduğu konuşmalarında kooperatifçiliğe yer vererek halkın bilinçlenmesine çalışmıştır. Ayrıca ATATÜRK, kooperatifçiliğin koruyucusu ve bizzat kendisi kooperatif ortağı olmuştur. Ülkemizde, 1920 ile 1938 yılları arasında kooperatiflere yönelik yapılan tüm hukuki düzenlemeler de, ATATÜRK'ün önderliğinde gerçekleştirilmiştir. (ELÇİN, 2002, s. 44)

Diğer taraftan, ATATÜRK'ten sonra Planlı Döneme (1938-1960) kadar, kooperatifçilik durağan bir dönem geçirmiştir. 1960 sonrasının en önemli gelişmelerinden birisi şüphesiz, kooperatifçiliğin Anayasa'da yer almasıdır. 1961 Anayasasının 51. maddesinde “Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.” ifadesinin yer alması kooperatifçiliğin gelişmesi için devleti daha aktif ve sorumlu duruma getirmiştir. İlk olarak, o zamanki toplumsal ve ekonomik faktörler nedeniyle, kooperatifçilik tarımsal alanlarda ortaya çıkmış, uzun yıllar tarımsal alanda yoğunlaşmıştır. Daha sonra; ekonomik ve sosyal yapıda meydana gelen değişimler ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar sebebiyle, başta konut/işyeri inşaatı olmak üzere taşımacılık, tüketim, kredi-kefalet gibi alanlara da yayılmıştır. (ORHAN, 2007, s.108),

Günümüz Türkiye'sinde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının görev ve sorumluluk alanında faaliyet gösteren 26 ayrı türde 87.849 kooperatif bulunmakta olup, bunların ortak sayıları toplamı ise 8.446.469'dir. (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Strateji Belgesi (2010-2014), (taslak), Ankara: 2009 s.12).

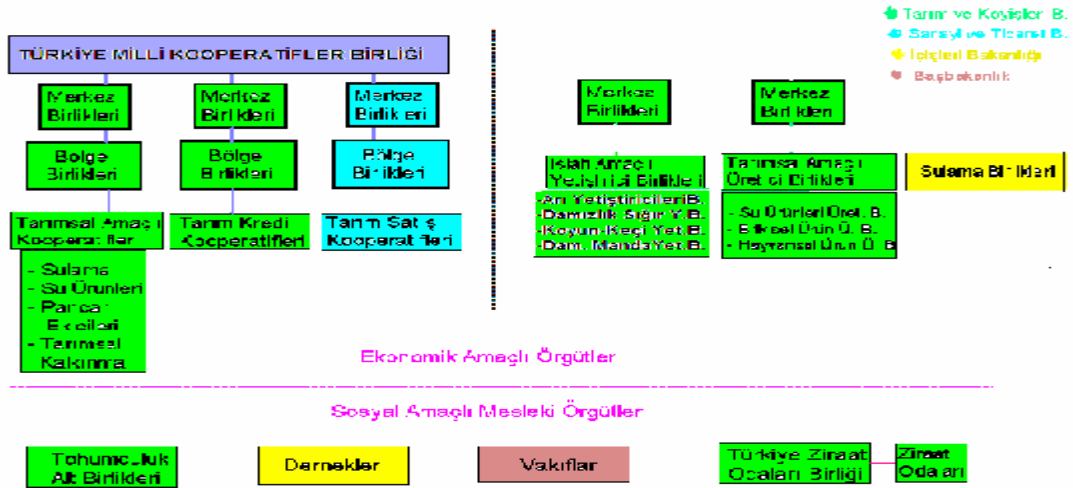
Diğer taraftan, Kooperatifler Kanununda öngörülen TÜRKİYE MİLLİ KOOPERATİFLER BİRLİĞİ, 1163 sayılı yasanın çıkmasından 22 yıl sonra 1990 yılında kurulmuş ve ancak 1991 yılından sonra faaliyete geçebilmiştir.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği (TMKB)'nin amacı, ortağı olan kooperatif merkez birliklerinin ve kooperatif birliklerinin ortak yararlarını korumak, aralarında eşgüdüm sağlamak, amaçlarını gerçekleştirmeleri için çalışmalar yapmak,

çalışmalarını denetlemek, verimliliklerini artırmak, dış ülkelerle ilişkilerini düzenlemek, Türk kooperatifçiliğinin gelişmesine katkıda bulunmaktır. TMKB, anasözleşmesindeki bu amaç maddesi doğrultusunda, ülkemiz kooperatifçilik hareketinin gelişmesi ve sorunlarının çözümü için çalışmalar yapmakta; bu bağlamda seminer, panel ve konferans gibi faaliyetlerde bulunmaktadır ([www.tmkb.org.tr/anasozlesme.html](http://www.tmkb.org.tr/anasozlesme.html))

Kooperatif merkez birliklerinin çoğunluğu TMKB'ye ortak olmuştur. Ancak, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ile Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri'nin tamamının ortak olmamaları büyük bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, Milli Birlik, kendisinden beklenen hizmetleri yerine getirebilmek için düzenli ve yeterli bir mali kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Ancak, ortak merkez birlikleri ve birliklerden tahsil edilen aidat ve benzeri ödentiler bu ihtiyacı karşılamada oldukça yetersiz kalmaktadır (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Strateji Belgesi (2010-2014), (taslak), Ankara:2009 s.3-10).

## Ülkemizde Tarımsal Örgütlenmenin Mevcut Durumu



Kaynak : [www.tedgem.gov.tr/orgutler.html](http://www.tedgem.gov.tr/orgutler.html)

**Çizelge 1:** Ülkemizde Tarımsal Örgütlenmenin Mevcut Durumu

### 5.1.1. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler

Ülkemizde kooperatifleri düzenleyen ana Kanun 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunudur. 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 2. maddesine göre bir kooperatif en az (7) ortak tarafından imzalanacak ana sözleşme ile kurulmaktadır. Kooperatifler üzerinde yetkili Bakanlıklar, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'dır. Ancak, yapı kooperatifleri hakkında bir yasa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 26.05.2010 tarihinde kabul edilmiş ve 13.06.2010 tarihinde onaylanmış, buna göre de kooperatiflerinin denetimi Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na devredilmiştir.

Kooperatifler çalışma konularına göre Bakanlıklarca belirlenen bölgelerde birliklere ve bu birlikler tarafından kurulan merkez birliklerine sahiptir. Birlikler ve Merkez Birlikleri de kooperatifler gibi Kanun ve Anasözleşme hükümleri altında kurulmakta ve faaliyette bulunmaktadır. Türkiye'de yer alan kooperatiflerin en üst örgütlenme birimi Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'dir.(1163 sayılı Kanun/70.md)

Ülkemizde Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca birim kooperatifler Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Su Ürünleri Kooperatifleri ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri olmak üzere dört çalışma konusunda örgütlenmektedirler.

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri; Ortakların her türlü bitkisel, hayvancılık, ormancılık konularındaki istihsalini geliştirmek ve ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama, değerlendirme faaliyetlerinde bulunarak ortakların ekonomik ve sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olabilmeyi amaçlamaktadır. (Koop.Ana sözleşmesi/ 6.md).

Sulama Kooperatifi; Devletçe ikmal edilmiş veya edilecek sulama tesislerinden alınacak veya her ne suretle olursa olsun tarım sahalarından çıkarılacak suyun ziraatta kullanılması ile ilgili arazi tesviyesi, tarla başı kanalları, tarla içi sulama ve drenaj gibi zirai sulama tesislerini kurmak veya kurulmuş olan sulama tesislerini işletmek, işlettirmek ve bakımını yapmak ve yaptırmak için kurulmaktadır (Koop.Ana sözleşmesi/ 6.md).

Su Ürünleri Kooperatifi; Her türlü su ürünlerinin üretimi, yetiştiriciliği, avcılığı, işleme, depolama, pazarlama konularında ortaklarına hizmet vermek ve gerektiğinde bu konularla ilgili tesisleri kurmak ve işletmek amacı güder (Koop.Ana sözleşmesi/ 6.md).

Pancar Ekicileri Kooperatifi; Ortaklarının toprak hazırlığı, ekim, dikim işleri, pancar ve diğer tarım ürünlerinin yetiştirilmesi muhafazası depolanması ambalajlanması pazarlanması ve tüm tarımsal faaliyetlerinde birim alanda verimin ve kalitenin arttırılması amacıyla gerekli teknik tedbirleri almak ve bu konularda eğitimlerine yardımcı olmak için kurulmaktadır.

Bu dört adet kooperatife ait ana sözleşmeler 1163 sayılı kanunun 88. maddesi gereği ilgili Bakanlık olan Tarım ve Köy İşleri bakanlığı tarafından hazırlanır. Ortak olmak isteyen ve ortaklık şartlarını taşıyan şahıslar bu ana sözleşmelerin tüm maddelerinin kabul edildiğini gösterir bir dilekçe ile kooperatife ortaklık hakkı kazanır (1163 sayılı kanun/ 2.md).

Türkiye'deki tarımsal amaçlı kooperatifler Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından kurulur, örgütlenir, desteklenir ve denetlenir. Bu kooperatiflere, bunların

birliklerine ve merkez birliklerine ait sayısal veriler ise yine Bakanlığın ilgili birimi olan Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü Teşkilatlanma Dairesi Başkanlığı tarafından tutulmaktadır.

Adı geçen Daire Başkanlığında tutulan kayıtlarla hazırlanan Türkiye'deki birim kooperatifler, Kooperatif Birlikleri ve Kooperatif Merkez Birliklerini gösteren Çizelge-2 ye göre, 30.07.2010 tarihi itibarıyla:

-Türkiye de Tarımsal Amaçlı Kooperatifler olarak bilinen ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulan dört çeşit kooperatifin (Tarımsal Kalkınma, Sulama, Su Ürünleri ve Pancar Ekicileri Kooperatifi ) toplam kayıtlı 2.757.304 ortağını vardır ve tabanda 11.116 birim kooperatif mevcuttur.

- Tarımsal Amaçlı Kooperatifler arasında 1.642.344 ortakla en geniş katımlı kooperatif türü olan Pancar Ekicileri Kooperatifinin 34 il ya da ilçe merkezinde kurulmuş kooperatifi vardır ve birlik düzeyinde örgütlendiğinden merkez birliği bulunmamaktadır.

- Tabandaki birim Kooperatif sayısı olarak 8.049 ile en yaygın kooperatif biçimi olan Tarımsal kalkınma Kooperatifinin çalışma konuları göz önüne alındığında 5 değişik Branşta bölge bazında üst örgütlenmesini tamamlamıştır. Buna göre Köy Kalkınma Kooperatifleri Bölge Birliği (KÖY-KOOP), Hayvancılık Kooperatifleri Bölge Birlikleri (HAY-KOOP), Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Bölge Birlikleri (TAR-KOOP), Ormancılık Kooperatifleri Bölge Birlikleri (OR-KOOP) ve nihayetinde Çay Üretici Kooperatifleri Bölge Birliklerinin (ÇAY-KOOP) tabanda tek birim kooperatif olan Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin bölge örgütlenmeleridir. Bunlardan Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Bölge birliği ( TAR-KOOP) dışında dördünün de merkez birliği olarak çatı örgütlenmesi mevcuttur.

- Bunların dışında, Su Ürünleri Kooperatifleri ve Sulama Kooperatifleri piramit yapısı içerisinde tabandan tavana kadar daralan bir dikey yapılanma modeliyle birim kooperatiften bölge birliklerine oradan da merkez birliğine ulaşılacak şekilde örgütlenmesini tamamlamışlardır.

-1163 sayılı Kanununun 70. maddesinde düzenlendiği üzere Kooperatiflerin çatı örgütlenmesi olarak oluşturulan (Çizelge-1) Türkiye Milli Kooperatifler Birliği

30.12.1991 tarihinde tescili yapılarak kuruluş işlemlerini tamamlamıştır. Halihazırda ortak profili 7 kooperatif merkez birliği ve 4 kooperatif birliğinden oluşmaktadır. Bunların arasında Tarımsal amaçlı Kooperatif Merkez birliklerinden Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği (OR-KOOP) ve Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifleri Merkez Birliği (KÖY-KOOP BİR) ve kooperatif Birliklerinden de Pancar Üretici Kooperatifleri Birliği (PANKOBİRLİK) ve Malatya Kayısı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (KAYISI BİRLİK) bulunmaktadır. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, 19.Olağan Genel Kurulu, 2009 yılı Çalışma Raporu, (27.06.2010)

- Türkiye’de mevcut 11.116 birim Tarımsal Amaçlı Kooperatife kayıtlı 2.757.304 ortağı var iken, bu sayı bölge birlikleri bazında 2.409.783’e, merkez birlikleri bazında da 709.441 kişiye kadar düşmektedir. (Çizelge-2)

Ülkemizde en son 2001 yılında yapılan Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre Tarımsal Faaliyette bulunan hane halkı sayısını yaklaşık 4.106.983 kişi olarak belirlenmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçları (2001)

2009 yılı sonu itibarıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı çiftçi sayısının ise yaklaşık 2.750.000 kişi olduğu tesbit edilmiştir. ([http://www.tugem.gov.tr/anasafya\\_cks./](http://www.tugem.gov.tr/anasafya_cks./), 2010).

Türkiye de Tarımsal Amaçlı Kooperatife kayıtlı 2.757.304 ortağı var olduğu göz önüne alındığında toplamda yer alan kooperatif ortaklarının birden fazla kooperatife ortak olabileceği de düşünüldüğünde, ülkemizde çiftçilikle iştigal eden vatandaşlarımızın neredeyse tamamının en az bir tarımsal amaçlı kooperatife ortak olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir.

TABİ OLDUĞU KANUN	BİRİM KOOPERATİFLER			KOOPERATİF BÖLGE BİRLİKLERİ			KOOP.MERKEZ BİRLİKLERİ (**)				
	TÜRÜ	SAYISI	ORTAK SAYISI	TÜRÜ/ÇEŞİDİ	SAYISI	ORTAK KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	SAYISI	ORTAK BİRLİK SAYISI	ORTAK KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI
1163, 3476 S.K.	TARIMSAL KALKINMA	8.049	799.047	KÖY-KOOP.	14	1.489	198.104	1	21	1.933	249.767
				TARIM	10	450	56.957	0	0	0	0
				HAYVANCILIK	33	1.881	198.967	1	31	1.759	185.563
				ORMANCILIK	18	930	118.221	1	18	930	118.222
				ÇAY	7	50	71.617	1	7	50	71.617
1163, 3476 S.K.	SULAMA	2.489	287.162	SULAMA	13	732	111.300	1	9	439	73.552
1163, 3476 S.K.	SU ÜRÜNLERİ	547	28.751	SU ÜRÜNLERİ	14	194	12.273	1	12	174	10.720
1163, 3476 S.K.	PANÇAR EKİCİLERİ	31	1.642.344	PANÇAR EKİCİLERİ	1	31	1.642.344	0	0	0	0
	ARA TOPLAM	11.116	2.757.304		110	5.757	2.409.783	6	98	5.285	709.441
1581, 5330 S.K.	Tarım Kredi	1.800	1.113.827	Tarım Kredi	16	1.800	1.113.827	1	16	1.800	1.113.827
	ARA TOPLAM	12.916	3.871.131		126	7.557	3.523.610	7	114	7.085	1.823.268
4572 S.K.	Tarım Satış(*)	332	670.493	Tarım Satış	17	332	670.493	0	0	0	0
	<b>GENEL TOPLAM</b>	<b>13.248</b>	<b>4.541.624</b>	<b>TOPLAM</b>	<b>143</b>	<b>7.889</b>	<b>4.194.103</b>	<b>7</b>	<b>114</b>	<b>7.085</b>	<b>1.823.268</b>

Kaynak : [www.tedgem.gov.tr/örgütler2.html](http://www.tedgem.gov.tr/örgütler2.html)

### Çizelge 2 : Tarımsal Amaçlı Kooperatife Kayıtlı Kişi Sayısı

### 5.1.2. Tarım Satış Kooperatifleri

4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun 1. maddesine göre üreticiler; karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını sağlamak, ürünlerini daha iyi şartlarla değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla; aralarında sınırlı sorumlu, değişir sayıda ortaklı ve değişir sermayeli, tüzel kişiliği haiz tarım satış kooperatifleri kurabilmektedir. Bununla birlikte, bu Kanununun 7. maddesinde kooperatif ve birliklerin örnek anasözleşmelerinin, birliklerin görüşü alınarak Bakanlıkça hazırlanarak, Bakanlar Kurulunca kabul edilip Resmi Gazete’de yayımlanacağı hükmü konulmuştur. Görüldüğü üzere, Tarım Satış Kooperatifleri üreticileri ilgilendirdiği halde, devletin belirleyici rolü anılan Kanun maddesi ile açıkça ortaya konulmaktadır. Kanununun 8. maddesinde göre; Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Kanunu 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun ayrılmaz bir parçasıdır ve bu Kanunda hüküm bulunmadığı hallerde sırasıyla, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun anonim şirketlerle ilgili hükümlerinin uygulanacağı açıklanmıştır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı birim kooperatiflerin bölge birliklerini oluşturması ile üst örgütlenme tamamlanmıştır. Kooperatif ve birliklerin tamamı ürün bazlı kooperatif veya birlik örgütüdür. Bölgesel bazda üretilen ürün ya da ürün grubu hedef alınarak kurulurlar.

2010 yılı itibarıyla adı geçen Bakanlığa bağlı ürün bazlı birlik adedi ve yine bu birliğe üye olan kooperatif adedinin ise aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir. Sanayi Bakanlığı Kayıtları, (Haziran/2010)



Sıra Numarası	KOOPERATİF BİRLİĞİNİN ADI ADRESİ	Birliğe Kayıtlı Ortak Kooperatif Sayısı
1	ÇUKUROVA PAMUK, YERFISTIĞI VE YAĞLI TOHUMLAR TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ ÇUKOBİRLİK MERSİN YOLU MERKEZ / ADANA	34
2	TİFTİK VE YAPAĞI ANIT CAD.ALGUR APT.10/1 06850-TANDOGAN ÇANKAYA / ANKARA	12
3	ANTBİRLİK MACUN MAH. İPLİK YOLU CD. NO:28 07110 AKSU MERKEZ / ANTALYA	6
4	MARMARABİRLİK BURSA İZMİR KARAYOLU 29. KM. BAŞKÖY MEVKİİ NİLÜFER BURSA(İNT.TSG) MERKEZ / BURSA	8
5	BURSA KOZA TARIM SATIŞ FEVZİ ÇAKMAK CAD. BEYTA İŞHANI NO:43/4 PK:45 16371 MERKEZ / BURSA	5
6	TRAKYABİRLİK 1.MURAT MAH.ZÜBEYDE HANIM CAD.NO:2 P.K.88 (SİC.TSG) MERKEZ / EDİRNE	48
7	GÜNEYDOĞUBİRLİK BAŞPINAR ORGANİZE SAN.BÖL.1.KIS. SAM KÖYÜ YOLU ÜZERİ NO:1 BAŞPINAR ŞEHİTKAMİL / GAZİANTEP	9
8	FİSKOBİRLİK HACİSİYAM MAH.FATİH CD.59 MERKEZ / GİRESUN	50
9	GÜLBİRLİK GÜL-GÜLYAĞI VE YAĞLI TOHUMLAR DAVRAZ MH. 115.CAD. NO:105 MERKEZ / ISPARTA	6
10	TARIŞ PAMUK TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ 1492 SOKAK NO.14 ALSANCAK MERKEZ / İZMİR	44
11	TARIŞ ÜZÜM TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ BİRLİĞİ 1492.SK.NO:14 ALSANCAK/İZMİR	14
12	TARIŞ İNCİR 1492 SK. N:14 ALSANCAK-İZMİR MERKEZ / İZMİR	15
13	TARIŞ ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI 10006/1 SOKAK NO:10/A ALSANCAK/İZMİR	33
14	KAYISI BİRLİK ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ 5. CAD. MERKEZ / MALATYA	7
15	TASKOBİRLİK MEYVE VE MAMÜLLERİ NAR YOLU NO:69 PK:4 MERKEZ / NEVŞEHİR	9
16	KARADENİZ YAĞLI TOHUMLAR HANÇERLİ MAH. ATATÜRK BULVARI NO:100 MERKEZ / SAMSUN	21
17	GAP KARŞIYAKA MAH. NO:223/BSIRRIN ŞANLIURFA MERKEZ / ŞANLIURFA	3
TOPLAM		324

**Çizelge 3:** 2010 Yılı İtibarıyla Adı Geçen Bakanlığa Bağlı Ürün Bazlı Birlik Adedi ve Yine Bu Birliğe Üye Olan Kooperatif Adedi

Yine Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı mevcut 17 tarım satış kooperatifine kayıtlı ortakların ise; en son analizinin 2008 yılı Aralık ayı itibarıyla adı geçen Bakanlık tarafından yapıldığı, buna göre “17 kooperatif birliğine bağlı 332 adet birim kooperatife ülke çapında kayıtlı 670.493 ortağının bulunduğu” belirtilmektedir. (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Strateji Belgesi 2010-2014, (taslak), Tablo:1 S.12).

### **5.1.3. Tarım Kredi Kooperatifleri**

Tarım Kredi Kooperatifleri, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununa göre kurulan kooperatiflerdir. Tarım Kredi Kooperatifleri'nin amaçları 1581 sayılı Kanunun 3. maddesinde yazılı olduğu halde,

“A) Ortaklarının;

a) Kısa ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak,

b) rnlerini değerlendirmek,

c) Müştereken yararlanabilecekleri her çeşit makine, ekipman ve tesisleri edinmek,

B) Ortak ve gerektiğinde diğer üreticilerin;

a) retim ve zaruri tkretim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak,

b) El sanatlarını geliştirmek ve mamullerini değerlendirmek,

c) Mesleki ve teknik yönden bilgilerini artırmak, sosyal ve kültürel konularıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak, kurslar açmak ve seminerler tertip etmek,

C) Mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmak” şeklinde düzenlenmiştir.

Bu kanunun ve ana sözleşmelerin açıklık olmayan hallerinde, Kanunun 20. maddesi gereği 1163 sayılı Kooperatifler Kanunun uygulanacağını kararlaştırmıştır.

Gerek 1581 sayılı kanun ve gerekse de kooperatiflerin ana sözleşmeleri piramit ve dikey örgütlenmeye olanak sağlamıştır.

Ülkemizde en geniş anlamda örgüt yapısına sahip ve en iyi kurumsallaşmış yapı olarak Tarım Kredi Kooperatifi Merkez Birliği bünyesinde mevcut 16 bölge birliği ile ülke genelinde toplam 60 il merkezi, 593 ilçe merkezi, 1047 köy ve beldede toplam 1800 birim kooperatif ile 34131 yerleşim merkezinde örgüt yapısı mevcut olup, 1.106.803 kayıtlı ortağı mevcuttur ve bu haliyle ülke çapında yaklaşık %70 lik örgütlenme profiline sahiptir (Çizelge 4) [http://: kooperatif.tarimkredi.org.tr](http://kooperatif.tarimkredi.org.tr), 2010).

## KOOPERATİFLERİN BÖLGE BİRLİKLERİNE GÖRE DAĞILIMI

BÖLGE BİRLİĞİ	İL	İL KOOP SAYISI	İLÇE KOOP SAYISI	KÖY/BELDE KOOP SAYISI	TOPLAM KOOP SAYISI	BAGLI YERLEŞİM YERİ SAYISI	KAYITLI ORTAK SAYISI	FAAL ORTAK SAYISI
TEKİRDAĞ	ÇANAKKALE		2	2	4	52	2.106	1.438
	EDİRNE	1	9	18	28	268	19.579	11.822
	İS ANHUL		4	2	6	84	2.731	1.634
	KIRKLARELİ	1	6	13	20	242	10.924	5.525
	TEKİRDAĞ	1	8	34	43	298	21.105	12.974
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>3</b>	<b>29</b>	<b>69</b>	<b>101</b>	<b>945</b>	<b>56.048</b>	<b>33.188</b>
BALIKESİR	BALIKESİR	1	16	44	61	1.008	32.841	15.814
	BURSA		28	24	53	784	30.488	15.043
	ÇANAKKALE	1	7	31	39	557	15.358	8.852
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>2</b>	<b>42</b>	<b>109</b>	<b>153</b>	<b>2.349</b>	<b>78.689</b>	<b>40.709</b>
SAKARYA	BARTIN	1	1	2	4	295	8.298	522
	ERZURUM		8	4	13	433	10.242	2.370
	DÜZCE		8	8	16	328	13.855	5.969
	İSTANBUL			1	1	80	2.222	113
	KARABÜK	1	4		5	280	4.254	872
	KOCAELİ		9	8	17	244	10.521	3.753
	SAKARYA		18	23	41	532	26.658	11.830
	YALOVA	1		1	2	68	1.588	287
	ZONCULDAK		3		3	198	2.977	783
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>4</b>	<b>51</b>	<b>47</b>	<b>102</b>	<b>2.445</b>	<b>78.588</b>	<b>27.364</b>
İZMİR	AYDIN	1	15	38	48	595	28.558	14.235
	DENİZLİ	1	12	30	43	478	29.663	13.887
	İZMİR		31	23	54	808	31.070	13.403
	MANİSA	1	15	50	66	978	33.328	18.762
	MUĞLA	1	5	17	23	487	19.852	7.883
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>4</b>	<b>78</b>	<b>153</b>	<b>235</b>	<b>3.325</b>	<b>142.771</b>	<b>68.240</b>
KÜTAHYA	AFYON	1	17	47	65	676	29.395	16.657
	BİLECEK	1	7	5	13	240	5.840	2.860
	ESKİŞEHİR		13	16	29	351	11.552	5.948
	KÜTAHYA	2	12	29	43	708	21.081	10.118
	UŞAK	1	5	18	24	258	8.839	5.093
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>6</b>	<b>54</b>	<b>115</b>	<b>174</b>	<b>2.241</b>	<b>77.885</b>	<b>41.716</b>
ANTALYA	ANTALYA		13	27	40	540	34.960	14.004
	BURDUR	1	10	17	28	223	18.338	8.991
	İSPARTA	1	9	11	21	245	13.963	5.968
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>2</b>	<b>32</b>	<b>55</b>	<b>89</b>	<b>1.018</b>	<b>67.261</b>	<b>28.963</b>
KONYA	AKSARAY	1	6	17	24	238	9.293	4.074
	KARAMAN	1	3	11	15	255	7.498	3.754
	KONYA		26	47	73	955	33.994	13.060
	NİĞDE	1	5	9	15	245	7.837	2.572
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>3</b>	<b>40</b>	<b>84</b>	<b>127</b>	<b>1.696</b>	<b>58.532</b>	<b>23.410</b>
ANKARA	ANKARA		27	31	58	898	24.728	11.880
	ÇANKIRI	1	9	7	12	350	8.463	2.785
	ÇORUM	1	11	31	43	802	25.887	11.212
	KASTAMONU	1	10	8	19	960	23.522	6.973
	KIRIKKALE	1	7	12	20	204	8.165	4.109
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>4</b>	<b>64</b>	<b>84</b>	<b>162</b>	<b>3.212</b>	<b>90.783</b>	<b>36.419</b>
KAYSERİ	KAYSERİ		18	17	35	545	16.774	8.104
	KIRŞEHİR	1	8	16	23	230	9.280	4.078
	NEVŞEHİR	1	7	18	24	215	10.760	4.499
	YOZGAT	1	13	27	41	601	17.586	7.889
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>3</b>	<b>44</b>	<b>78</b>	<b>123</b>	<b>1.549</b>	<b>54.380</b>	<b>22.670</b>
SIVAS	ERZİNCAN	1	5	4	10	365	7.301	2.108
	SIVAS	1	15	28	44	1.048	20.893	7.898
	TOKAT	1	10	20	40	678	26.829	10.053
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>3</b>	<b>30</b>	<b>61</b>	<b>94</b>	<b>2.095</b>	<b>57.119</b>	<b>20.027</b>

BÖLGE BİRLİĞİ	İL	İL KOOP SAYISI	İLÇE KOOP SAYISI	KÖY/BELDE KOOP SAYISI	TOPLAM KOOP SAYISI	BAĞLI YERLEŞİM YERİ SAYISI	KAYITLI ORTAK SAYISI	FAAL ORTAK SAYISI
SAMSUN	AMASYA	1	7	12	20	433	19.840	6.211
	ORDU	1	11	6	18	670	33.260	6.969
	SAMSUN		14	22	36	1.041	32.894	10.773
	SINOP	1	5	2	8	339	9.564	1.616
	<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>3</b>	<b>37</b>	<b>42</b>	<b>82</b>	<b>2.483</b>	<b>95.558</b>	<b>25.569</b>
TRABZON	ARTVİN	1	6		7	298	12.547	1.859
	BAYBURT	1	2	3	6	166	3.648	996
	GİRESUN	2	14	21	37	615	28.728	11.164
	GÜMÜŞHANE	1	3	1	5	234	3.605	1.119
	RİZE	1	6		7	327	7.549	1.368
	TRABZON	1	13	4	18	716	24.913	4.106
<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>7</b>	<b>44</b>	<b>29</b>	<b>80</b>	<b>2.356</b>	<b>80.990</b>	<b>20.612</b>	
ERZURUM	AĞRI	1	4		5	214	2.264	1.788
	ARDAHAN	1	3	3	7	254	7.103	6.526
	ERZURUM		13	4	17	715	10.660	7.374
	İĞDIR	1	2	2	5	164	3.337	2.422
	KARS	1	5	13	19	355	8.280	7.059
<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>4</b>	<b>27</b>	<b>22</b>	<b>53</b>	<b>1.702</b>	<b>31.644</b>	<b>25.169</b>	
MALATYA	BATMAN	1	1		2	73	1.315	331
	BİNGÖL	1			1	28	793	167
	BİTLİS		4	1	5	152	2.892	542
	DİYARBAKIR		6		6	370	4.415	1.877
	ELAZIĞ	1	5	5	11	408	5.674	1.415
	HAKKARI		1		1	46	38	0
	MALATYA	1	11	13	25	558	15.843	4.276
	MARDİN	1	4		5	333	3.538	1.671
	MUŞ	1	1		2	307	1.984	455
	SİİRT		1		1	69	448	268
	ŞIRNAK		1		1	28	102	69
TUNCELI		2		2	79	999	401	
VAN	1	3		4	105	2.682	750	
<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>7</b>	<b>40</b>	<b>19</b>	<b>66</b>	<b>2.556</b>	<b>40.723</b>	<b>12.222</b>	
GAZİANTEP	ADİYAMAN	1	4	5	10	313	6.637	1.723
	GAZİANTEP		10	6	16	520	10.444	2.639
	KAHRAMANMARAŞ	1	7	9	17	516	12.706	3.273
	KİLİS	1	2		3	152	2.432	397
	ŞANLIURFA	1	10	2	13	881	8.831	1.871
<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>4</b>	<b>33</b>	<b>22</b>	<b>59</b>	<b>2.382</b>	<b>41.050</b>	<b>9.903</b>	
MERSİN	ADANA		18	19	37	459	17.061	7.362
	HATAY	1	8	3	12	431	7.079	2.245
	İÇEL		16	29	45	619	23.965	10.301
	OSMANIYE	1	6	9	16	170	6.869	2.673
<b>Bölge Toplamı:</b>	<b>2</b>	<b>48</b>	<b>60</b>	<b>110</b>	<b>1.679</b>	<b>54.974</b>	<b>22.781</b>	
<b>Genel Toplam</b>		<b>60</b>	<b>693</b>	<b>1047</b>	<b>1800</b>	<b>34.131</b>	<b>1.106.803</b>	<b>459.870</b>

Kaynak : <http://kooperatif.tarimkredi.org.tr>, 2010

**Çizelge 4 : Kooperatiflerin Bölge Birliklerine Göre Dağılımı**

Türkiye de Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğinin iştiraki olan toplam 19 adet büyük çapta ve Anonim Şirket statüsünde ticaret şirketi bulunmaktadır. Aşağıda dökümü yapılan bu şirketlerin büyük bölümüne Bölge Birlikleri de ortaktır.

1. GÜBRE FABRİKALARI TÜRK ANONİM ŞİRKETİ
2. TAREKS TARIM ÜRÜNLERİ ARAÇ GEREÇ İTH. İHR. VE TİC. A.Ş.
3. İMECE PREFABRİK YAPI TARIM MAK. TEM. VE GÜVEN HİZ. SAN. VE TİC. A.Ş.
4. İMECE PLASTİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
5. TARIM KREDİ PLASTİK VE DAMLA SULAMA SİSTEMLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
6. TARKİM BİTKİ KORUMA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
7. TARIM KREDİ GIDA HAYVANCILIK, YEM VE SÜT SANAYİ TİC. A.Ş.
8. ELİT GIDA HAYVAN TARIM PETROL ÜR. DEPOLAMA DANIŞMA İTH.İHR. SAN. TİC. A.Ş.
9. BAFAY YAĞ UN GIDA TARIM VE MAKİNALARI GÜBRE SANAYİ TİC. A.Ş.
10. TRAKYA YEM VE YAĞ SANAYİ TİCARET ANONİM ŞİRKETİ
11. POYRAZ GIDA TARIM HAYVANCILIK SAN. VE TİC. A.Ş.
12. BİGADIÇ YEM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
13. DENİZLİ YEM SANAYİ TİC. A.Ş.
14. İMECE YEM HAYVAN TEKNİK PERS. İNSAN KAY. VE TEMİZLİK HİZ. SAN VE TİC. A.Ş.
15. BAŞAK YEM SAN. GID. TARIM HAY. TUR. VE PAZ. SAN. TİC. A.Ş.
16. TARNET TARIM KREDİ BİLİŞİM VE İLETİŞİM HİZMETLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.
17. SAKARYA ZİRAİ ÜRÜNLER YEM HAYVANCILIK ZİRAİ İLAÇ ZİRAİ ALET İTH. SPAZ. SAN. VE TİC. A.Ş.
18. TES TARIM HAYVANCILIK GIDA TEKSTİL OTOMOTİV TAŞIMA TURİZM İNŞ. MADENCİLİK SAN. VE TİC. A.Ş.
19. ALTINOVA YEM HAYVANCILIK UN SANAYİ VE TİC. A.Ş.

Şirket isimlerine bakıldığında Tarım Kredi Kooperatifinin ana sözleşmesi gereği yapamadığı pek çok ekonomik faaliyetin bu şirketler aracılığı ile yapıldığı görülmektedir. Sigorta hizmetlerinden, yem üretimine, tohumculuk faaliyetlerinden yağ ve bilişim hizmetlerine kadar pek çok alanda Tarım Kredi kooperatifleri ekonominin içindedir.

2009 yıl sonu itibarıyla toplam satışları 1.35 milyar TL, ortaklarına dağıttığı krediler toplamı 1.65 milyar TL ve iştiraklerinin de toplam cirosu 1.06 milyar TL civarındadır (<http://www.tarimkredi.org.tr/istirak.php>, 2010).

## 5.2. Ziraat Odaları

Ziraat Odaları 6964 sayılı Kanuna göre kurulan odalardır. Ziraat Odaları bu kanunda yazılı esaslar uyarınca; meslek hizmetleri görmek, çiftçilerin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, çiftçilik mesleğinin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak, meslek disiplin ve ahlakını kollayıp gözetmek, çiftçilikle iştigal edenlerin mesleki hak ve menfaatlerini korumak amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır.

Ziraat Odaları, ilk kez 1881 yılında çıkarılan bir tüzükle kurulmuştur. 1881-1897 döneminde Ziraat Odalarının sayısı 99'a yükselmiştir. Bu yıllarda, genel olarak bir danışma kurulu niteliğinde olan ziraat odalarından beklenen hizmetler yeterli görülmemiştir. 1912 yılında çıkarılan bir tüzükle ziraat odalarının ilçe düzeyinde kurulması sağlanmıştır.

Ziraat Odaları 6964 Sayılı Kanunun 7 ve 8. maddelerinde belirtilen umumi heyetin oluşturulması ve faaliyete geçmesi ile kurulur. Ziraat Odalarının çalışma sahaları ilçe sınırlarıdır. Kanuna göre, her ilin merkez ilçe ve bağlı ilçelerinde bir Ziraat Odası'nın kurulması gerekmektedir. Ancak; Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin gerekçeli kararı ile odası kurulamamış ve on dörtten daha az muhtarlık çevresi olan ilçelerdeki üreticiler, kendilerine en yakın ilçedeki Ziraat Odasına kaydolur ve bu odanın hizmetlerinden yararlanırlar.

Odanın bulunduğu ilçe ve merkez ilçede, her yıl Eylül ayında, Ziraat Odasına köy muhtarlarınca köydeki üreticiler hakkında beyannameler teslim edilir. Dört yılda bir Aralık ayında köy delege seçimleri ve seçilen delegelerle iki yılda bir Şubat ayında Ziraat Odası seçimleri yapılır. Mart ayında da ildeki Ziraat Odaları, aralarında Genel Kurul delege seçimi yapar ve yine iki yılda bir Mayıs ayında Birlik Genel Kurulu seçilir.

6964 Sayılı Kanunun 3. maddesinde Ziraat Odaları'nın ayrıntılı olarak belirtilen görevleri şunlardır:

- Tarım ve çiftçiyi ilgilendiren her türlü bilgi ve haberleri toplamak, bu mevzularda her türlü inceleme, endeks ve istatistikleri yapmak, yayınlamak ve ilgililere istenilen bilgi ve kayıtları vermek,
- Bakanlıklara veya bunlara bağlı kuruluşlara, idari makamlara, belediyelere, bankalara ve diğer mesleki odalara faaliyet konularına uygun tekliflerde bulunmak, Ticaret ve Sanayi Odaları, borsalar, hal ve mezbahalar ile umumi sergilere ve gerekli gördüğü yerlere temsilci göndermek,
- Tarımın gelişmesi için gerekli mevzuat değişikliklerini yapılabilmesi ve yeni mevzuat çıkarmak amacıyla Türkiye Ziraat Odaları Birliği'ne teklifte bulunmak,
- Köylerin sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına ait plan ve programların hazırlanmasında, ilgili idare ve teşekküllerle işbirliği yapmak ve onlara yardımcı olmak,
- Çiftçilere pratik bilgiler vermek üzere eğitici ziraat kursları ve konferanslar düzenlemek, tarımsal eğitimi teşvik etmek amacıyla, tarımsal öğretim ve eğitim sistemi hakkında görüş ve önerilerini ilgililere bildirmek,
- Faaliyet bölgelerindeki ormanların korunması, çıplak yerlerin ağaçlandırılması, elverişli yerlerde kavaklık, söğütlük gibi ağaçlıkların kurulması için halkı teşvik etmek ve gerekli telkinlerde bulunarak ağaç ve orman sevgisini yaymak,
- Çiftçi kütüklerini tutmak, çiftçilere, kredi ve tohumluk verecek kuruluşlara, kredilere ve verilecek tohumluklara esas olacak gerekli bilgiyi bildirmek ve bunların yerinde kullanılıp kullanılmadığını inceleyerek ilgili kuruluşlara bilgi vermek,
- Dünya tarımındaki bilimsel gelişmelere uygun, modern tarım işletmesi kurmak isteyenlere yol göstermek, bunların plan ve hesaplarını yaptırmak, kredi imkanlarını hazırlamak, çiftçilerin her türlü tarımsal faaliyetleriyle ilgili ihtiyaçların



giderilmesini ve üreticilerin odaca temin edilecek uzman ve ustalardan ücretsiz olarak faydalanmasını sağlamak,

- Sergi ve panayırar açmak, yarışmalar düzenlemek ve ürünlerin standartlaşmasına çalışmak,
- İlgililerin ve resmi makamların talebi üzerine, meslek ihtilaflarında hakemlik görevini üstlenmek ve mahkemelere bilirkişi göndermek,
- Tarımsal konularda, diğer meslek odaları ve kuruluşlarla işbirliği yapmak.

1957 yılında çıkan 6964 sayılı kanununun 2. maddesi gereği de yukarıda sayılan amaçlar dışında faaliyeti yasaklanan Ziraat odaları üstteki amaçlar göz önüne alındığında ekonomik ve siyasi bir baskı grubu oluşturamadıkları için örgütlü bir çiftçi topluluğu yerine sade bir meslek kuruluşu olmaktan çıkamamaktadır. Bu durum gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında, Ziraat Odaları ve Birliklerinin etkinliğini engellemektedir.

Yine aynı kanunu ile meslek kuruluşu olarak belirlenen ziraat odaları meslek mensubu olan çiftçilerine “Çiftçilik Belgesi” vermektedir. 02.12.2002 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 248 sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliğinin 1. maddesinde de “çiftçilere çiftçilik belgesi üyesi olduğu Ziraat Odası tarafından verilir.” İbaresini bulunmaktadır. Bu anlamda bakıldığında da odaların meslek kuruluşu olduğu pekiştirilmektedir.

Günümüzde Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de halen il ve ilçe bazında örgütlenmiş 727 Ziraat Odasına kayıtlı toplam 4.950.043 çiftçi vardır. Bu Kanun gereği, Ziraat Odalarının katılımı ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği üst örgütlenme olarak kurulmuştur (<http://tzob.org.tr/hakkimizda.htm>, 2010).

### **5.3. Birlikler**

Tarımsal kesimde yer alan birlikler, tarımsal üretici birlikleri, ıslah amaçlı yetiştirici birlikleri, sulama birlikleri ve köylere hizmet götürme birlikleridir. Bahsedilen birlikler ile kooperatif birlikleri karıştırılmamalıdır. Kooperatif birlikleri

ve merkez birlikleri kooperatiflerin üst örgütlenmesidir. Sayılan birlikler ise birim üreticilerin oluşturdukları örgütsel yapılardır.

Türkiye’de kırsal kesimde kooperatifleşme hareketi henüz istenilen düzeye erişemediğinden, tarım ürünleri piyasaları düzenlenememekte, gerek toplum ve gerekse perakende fiyatlar kontrolsüz arzdaki değişikliklere bağlı olarak şiddetli dalgalanmalar göstermektedir. Hükümet tarımda arzı kontrol altına alabilecek, özerk ve bağımsız üretici örgütlerini destekleyici politikalar üretmediğinden ve bu nedenle tarım kooperatifleri de arzı kontrol altına alabilecek ekonomik güce ulaşamadığından, bu durumun daha bir süre devam edeceği anlaşılmaktadır. (İnan, 2004).

### **5.3.1. Tarımsal Üretici Birlikleri**

Tarımsal Üretici Birlikleri hakkında 29.06.2004 tarihinde kabul edilen 5200 sayılı Kanun uygulanmaktadır. Bu birliklerin kurulması söz konusu Kanuna göre sağlanmaktadır. Kanunun uygulanması Tarım ve Köy işleri Bakanlığınca yürütülmektedir. Kanunun 2. maddesinde tanımlara yer verilmiş olup; tarım üreticisi “her türlü bitkisel ve hayvansal ürünler ile avcılık ve yetiştiricilik yoluyla su ürünleri üretimini yaparak, bunları pazara sunan gerçek ve tüzel kişiler” ve birlikte “tarım üreticilerinin, ürün veya ürün grubu bazında ve gönüllülük esasına dayalı olarak kurdukları, tüzel kişiliği haiz tarımsal üretici birlikleri” olarak tanımlanmıştır.

En az ilçe düzeyinde kurulan bu birlikler, 16 üreticinin bir araya gelmesiyle aynı ürün ve ürün gurubu bazında pazara geçerli normlarda ürün sevk etmeyi amaçlamaktadır.

Aynı kanunun 3. maddesinde ise; “Tarımsal üretici birlikleri, her türlü bitkisel, hayvansal ürünler ile su ürünleri konusunda kurulabilir, hangi ürün veya ürün grubu için birlik kurulacağı, tarım sektöründeki ihtiyaçlar ve öncelikler ışığında, Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir” denilmiştir.

Birliğin görevleri Kanununun 5. maddesinde sayılmıştır. Buna göre;

- a) Üyelerinin ürettikleri ürünlerle ilgili piyasa araştırmaları yapmak ve yaptırmak.
- b) Üyelerinin ürünlerine pazar bulmak, ürünlerin pazara arzını düzenlemek.
- c) Üyelerine üretim teknikleri, hasat, depolama, paketleme konularında teknik destek sağlamak.
- d) Üyelerine girdi temininde yönlendirici yardımlarda bulunmak.
- e) İç pazara ve ihracata uygun çeşitlerin üretilmesini sağlamak.
- f) Eğitim ve yayım hizmeti vermek, danışman hizmeti sağlamak.
- g) Ürün kalitesini iyileştirici tedbirler almak ve ürün standartlarını uygulamak.
- h) Çiftlik düzeyinde yapılan tarımsal uygulamaları izlemek, kayıtlarını tutmak ve belge düzenlemek.
- i) Paket ve ambalajlarla ilgili standartların uygulanmasını sağlamak.
- i) Çevreyle uyumlu üretim tekniklerini yaygınlaştırmak.
- j) Üyeleri adına ürün depolanmasına, gerektiğinde bu amaçla depo kiralanmasına yardımcı olmak.
- k) Ürünlerin tanıtımıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak.
- l) Ürünlerle ilgili her türlü kaydı tutmak.
- m) Türkiye Cumhuriyeti'nin kabul ettiği uluslararası ürün veya ürüne özgü ortak piyasa düzenlemelerinin gerektirdiği görevleri yürütmek.
- n) Sözleşmeli üretim kapsamında, üyeleri adına örnek tip sözleşmeler düzenlemek ve bununla ilgili faaliyetleri koordine etmek.

Görev tanımlarından da anlaşılacağı üzere ekonomik bir oluşumdan çok Üretici Birlikleri ortağı olan çiftçilerin mallarını satabilecek pazarı temin etmek, üretimin koordinasyonunu sağlamak, teknik destek sağlamak, reklam ve kayıt işlemlerini yürütmek hususları ile daha çok meslek kuruluşu gibi hareket etmektedir.

16.01.2005 tarih ve 25702 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Tarımsal Üretici Birliklerinin Kuruluş Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin” 5., 6., 7. ve 8. maddelerinde belirlenen, tarımsal üretici birliklerinin kurulabileceği alanlar; “bitkisel üretim, hayvansal üretim, su ürünleri üretimi ve organik ürün yetiştiriciliği” olarak tanımlanmıştır.

Yine 5200 sayılı kanununun 13. maddesinde de “Birlikler ürün veya ürün grubu bazında ulusal düzeyde merkez birliği şeklinde örgütlenebilir.” hükmü ile ülke çapında yine tabandan tavana piramit türü örgütlenmenin önü açılmıştır. Üretici birlikleri ülke çapında merkez birlikleri şeklinde örgütlenme sürecine devam etmektedir.

Ülkemizde ürün bazında kurulmuş bulunan üretici birlikleri de Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü kayıtları esas alınmak üzere 30.07.2010 tarihi itibarıyla tablo şeklinde aşağıda gösterilmiştir ([http://www.tedgem.gov.tr/uretici\\_birlikleri.htm](http://www.tedgem.gov.tr/uretici_birlikleri.htm), 2010).

TABİ OLDUĞU KANUN	ÜRETİCİ BİRLİKLERİ		
	ÜRÜN /ÜRÜN GRUPLARI	BİRLİK SAYISI	ÜYE SAYISI
5200 S.K.	HAYVANSAL ÜRETİM	290	93.016
5200 S.K.	SU ÜRÜNLERİ	23	775
5200 S.K.	ORGANİK ÜRÜNLER	18	500
	<b>TOPLAM</b>	<b>607</b>	<b>118.948</b>

**Çizelge 5:** Ülkemizde Ürün Bazında Kurulmuş Bulunan Üretici Birlikleri

Kurulmuş olan bu birliklerin merkez birliği olarak örgütlenme durumu aşağıdaki gibidir.

TABİ OLDUĞU KANUN	ÜRETİCİ MERKEZ BİRLİKLERİ		
	ÜRÜN /ÜRÜN GRUPLARI	ÜYE BİRLİK SAYISI	ÜYE SAYISI
5200 S.K.	SÜT	158	87.341
5200 S.K.	KIRMIZI ET	9	599
5200 S.K.	YUMURTA	15	424
5200 S.K.	BAL	58	2.201
5200 S.K.	MEYVE	31	2.566
5200 S.K.	SEBZE VE SÜS BİTK.	8	1.503
5200 S.K.	TARLA BİTKİLERİ	10	406
5200 S.K.	YAĞLI TOHUMLU BİTK.	9	240
5200 S.K.	SU ÜRÜNLERİ	12	490
	<b>TOPLAM</b>	<b>310</b>	<b>95.770</b>

Kaynak : [http://www.tedgem.gov.tr/üretici\\_merkezbirlikleri.htm](http://www.tedgem.gov.tr/üretici_merkezbirlikleri.htm), 2010

### **Çizelge 6 : Kurulmuş Olan Bu Birliklerin Merkez Birliği Olarak Örgütlenme Durumu**

Tablo verilerinden de anlaşılacağı üzere 607 adet Üretici birliği adı altında örgütlenen toplam 118.948 üyenin yaklaşık %90'lık kısmı üretici birliklerinin merkez birliği yapılanması içerisinde yer almaktadır. Lakin çıkarılan kanundaki yetki ve faaliyet alanlarının tam olarak belirlenmemesi gerekçesiyle üretici birliklerinin durumu ekonomik örgütlenmelerden çok meslek kuruluşu sıfatına daha çok yakışmaktadır.

#### **5.3.2. Yetiştirici Birlikleri**

Yetiştirici Birlikleri 28/02/2001 tarihinde kabul edilen ve Resmi Gazete'nin 10/03/2001 tarihli sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren 4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu kapsamında kurulan birliklerdir. Bahsi geçen kanun gereği il düzeyinde

örgütlenmekte olup kanunun uygulanması Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca yürütülmektedir.

Kanunun 1. maddesinde amaç tanımlanırken “Bu kanunun amacı, her türlü hayvansal üretim ve bu üretimi etkili kılan faaliyetler ile yarış, müsabaka ve iş maksadıyla yetiştirilen hayvanların verimlerinin artırılması için yapılacak ıslah çalışmalarını, evcil ve yabani hayvanların gen kaynaklarının korunmasını, hayvansal üretimin ekonomik olmasını ve rekabet gücünün artırılmasını, bu hususlarla ilgili faaliyetleri ve soy kütüğü kayıtlarının tutulması ile hayvan ırklarının ıslahını, damızlıkların sağlıklı ve hijyenik koşullarda yetiştirilmesini ve hastalıklardan ari bir şekilde üreticilere intikalini ve korunmasını sağlamaktır.” denilmektedir.

Kanunun lafzından anlaşılacağı üzere Yetiştirici Birlikleri “verim artışı ve hastalık ari ırk yetiştirme amacına” hizmet için kurulmuş olup Resmi Gazetenin 19.12.2001 tarih ve 24615 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe giren Islah Amaçlı Yetiştirici Birliklerinin Kurulması ve Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 5.maddesinde sayılan başlıca amaçları:

- a) Üyeleri arasında dayanışmayı sağlamak,
- b) Üyelerin mesleki eğitimlerini sağlamak, bilgi ve becerilerini artırmak için kurs, seminer ve benzeri tertipleme, göze ve kulağa hitap eden eğitim çalışmaları yapmak veya yaptırmak, her türlü basılı yayım ve diğer yollarla eğitim ve haberleşmeyi sağlamak,
- c) Ön soy kütüğü, soy kütüğü ve döl kontrolü faaliyetlerini yürütmek,
- ç) Üyelerin hayvanlarına sağlık ve suni tohumlama hizmetleri vermek, hayvan sağlığı ve suni tohumlama ile ilgili ilaç, sperma ve benzeri malzemeleri temin etmek, dağıtmak ve pazarlamak,
- d) Yetiştiricilerin damızlık materyal, alet ve ekipman, kaba yem, kesif yem, yem bitkileri tohumlukları vesair ihtiyaçlarını sağlamak, dağıtmak ve pazarlamak,
- e) Yurt içinden veya gerekli hallerde yurt dışından sağlanan erkek ve dişi materyal, sperma, yumurta, embriyo ya da diğer biyolojik materyali kullanarak ıslah

programları ile bütünleşen her türlü faaliyet için gerekli kadro ve ekipleri oluşturmak, gerekli hallerde sperma, yumurta, embriyo ve benzeri ıslah materyallerini üretmek için Bakanlık izniyle ya da Bakanlıktan ruhsatlı üretim merkezleri ve laboratuvarlar kurmak, bu konudaki bilgileri yetiştiricilere duyurmak, kullanımlarına imkan veren sistemi geliştirmek ve bu konuda kurslar düzenlemek,

f) Hayvanların bakım ve beslenmesi ile ilgili her türlü teknik ve idari tedbirleri almak veya aldirmek,

g) Üyelerce yetiştirilen hayvanların satışını organize etmek, bunun için fuar, sergi, panayırlar kurmak ve kurulanlara katılmak, yarışmalar tertiplemek, ödüller vermek, yetiştirilen ırkları tanıtmak,

h) Yetiştiricilerin ürünlerinin değer fiyatına satışını sağlayacak her türlü pazarlama organizasyonları ve ürün işleme tesislerini kurmak, kiralamak ve işletmek,

ı) Yetiştiricilerin ihtiyaçlarına yönelik iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak,

i) Hayvanlar ve hayvancılık işletmeleri ile ilgili her türlü sigorta hizmetlerini yapmak veya yaptırmak,

j) Kredi temini konusunda yetiştiricilere yardımcı olmak,

k) Konusu ile ilgili ihtiyaç duyulan araştırmaları yapmak veya yaptırmak,

l) Hayvancılığın geliştirilmesi konusunda gerekli tesisleri kurmak, ortak olmak, işletmek, gerektiğinde bu işler için şirket kurmak,

şeklinde sayılmaktadır.

Sayılan bu görevlerden de anlaşılacağı üzere; il bazlı kurulan Yetiştirici Birlikleri, ortağı olan yetiştiricilerin hayvan kayıtlarını tutmak ana amaç olmak üzere, arasında ticari faaliyetlerin de sayıldığı bir dizi faaliyet serbestisi içerisinde olabilmektedir.

Yine aynı yönetmeliğin 43. maddesi de “Kurulmuş bulunan en az 7 birlik ortaklaşa Merkez Birliğini kurarlar. Bakanlıktan kuruluş izni alan Merkez Birliği

Ana Sözleşme Özetini Türkiye Ticaret Sicil Gazetesinde yayımlar. Tescil ve ilan ettirilecek hükümlerde, birliklere uygulanan hükümler uygulanır.” ibaresi ile düzenlenmiş ve üst örgütlenme şeklini dile getirmiştir.

Aynı faaliyette bulunan 7 Birlik bir araya gelmesiyle üst örgütlenmesi olan Merkez Birliğini oluşturmaktadırlar. Ülkemizde kurulmuş bulunan yetiştirici merkez birlikleri Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının 30.07.2010 tarihli kayıtları itibarıyla tablo halinde aşağıya çıkarılmıştır ([http://www.tedgem.gov.tr/yetiştiricibirlik\\_liste.asp](http://www.tedgem.gov.tr/yetiştiricibirlik_liste.asp), 2010).

TÜRÜ	KURULAN BİRLİK ADEDİ	ÜYE SAYISI
Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	76	87942
Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği	73	115563
Arı Yetiştirici Birliği	77	35.366
Manda Yetiştiricileri Birliği	2	135
Tavuk Yetiştiricileri Birliği	3	216
Toplam	231	239222

**Çizelge 7 : 4631 Sayılı Yasaya Göre Kurulan Islah Amaçlı Birlikleri**

Görüldüğü üzere ülke çapında hayvan ıslah amaçlı kurulmuş olan 231 adet Yetiştirici Birliğine kayıtlı 239.222 üyesi bulunmaktadır. Bu birliklerin üst örgütlenmesi olan Merkez Birliklerinin sayısal verileri ise aşağıdaki gibidir.

TABİ OLDUĞU KANUN	ISLAH A. YETİŞTİRİCİ MERKEZ BİRLİKLERİ		
	TÜRÜ	ÜYE B. S.	ÜYE SAYISI
4631 S.K.	DAMIZLIK SIĞIR	75	86.975
4631 S.K.	DAM. KOYUN-KEÇİ	72	115.536
4631 S.K.	ARI	77	35.366
	<b>TOPLAM</b>	<b>224</b>	<b>237.877</b>

Kaynak : [http://www.tedgem.gov.tr/yetiştiricimerkezbirlik\\_liste.asp](http://www.tedgem.gov.tr/yetiştiricimerkezbirlik_liste.asp), 2010

**Çizelge 8 : Merkez Birliklerine Üye Olan Birlikler ve Sayıları**



Ülke çapında kurulmuş Damızlık Sığır, Koyun-Keçi ve Arı yetiştiricileri birliklerinin neredeyse tamamı kurulmuş olan merkez birliğine ortak olmuş durumdadır. Kanun gereği ülke çapında 7 adet birlik kuramayan Tavuk ve manda Yetiştiricileri Birliklerinin merkez birliği örgütlerinin ise henüz kurulmamıştır.

13/06/2010'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu uyarınca 4631 sayılı Hayvan Islah Kanunu mülga hale gelmiştir.

### **5.3.3. Sulama Birlikleri**

Sulama Birliklerinin kuruluş amacı sadece sulama hizmeti yapmak yani tesislerinin işletilmesi, bakım ve onarımlarının sağlanmasıdır (5355 sayılı kanun/19.md).

Ülkemizdeki tarımsal sulama amaçlı tesislerin inşasından Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) sorumludur. Sulama Birlikleri, yerel yönetim birlikleri ile aynı yasal çerçeveye göre var olurlar. Temel yasalar 1580 sayılı Belediye Kanunu, 442 sayılı Köy Kanunu, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ve 5355 sayılı Mahalli İdare birlikleri Kanunudur. Sulama birliklerini düzenleyen yasalarda açık veya zorlayıcı bir hüküm bulunmadığı için üst örgütlenmesi oluşturulamamaktadır.

Sulama birlikleri, ancak yerel yönetimlerin iradesi üzerine ve bunların aralarında kurulabilmektedir. Sulama birlikleri, kendileri birer kamu idaresi olan yerel yönetimlerin inisiyatifi ile kurulmakta; kurulan birlik kamu kurumu niteliği taşımakta; personel istihdamı kamu personel rejimine göre gerçekleştirilmektedir. Buna karşın, sulama birliklerinin karar ve yürütme organları çiftçiler tarafından kendi içlerinden; siyasal kimliği olmayan kişiler seçimle belirlenmektedir. Varlığını kamu idarelerinden alan bu kamu kurumları, kamu otoritesi kullanmakta, ancak temel kararlar ve yürütme ne siyasal ne yönetsel nitelikleri olan kişilerden, sulamanın çıkar gruplarından oluşmaktadır. Bu yapısı nedeniyle sulama birlikleri hukuksal olarak tanımsız yapılar durumunda bulunmaktadır; buna karşın hızla yaygınlaşmaktadır.

2009 yılı itibarıyla 5355 sayılı Kanuna göre kurulan sulama birliklerinin mevcut sayısı 391 olup ortak veya üye sayıları ile ilgili herhangi bir çalışma

yapılmamakla birlikte tahminen kayıtlı 600.000 civarında ortağı olduğu düşünülmektedir. (T.C. İç İşleri Bakanlığı (2009), 2009 yılı Mahalli İdareler Faaliyet raporu, s.5, Tablo 5)

#### **5.3.4. Köylere Hizmet Götürme Birlikleri**

Köylere Hizmet Götürme Birlikleri de 5355 sayılı Mahalli İdare birlikleri Kanununun 18. maddesi dayanak tutularak kurulmaktadır. Ülkemizin çeşitli yörelerinde kurulan hizmet birliklerinin ilk bakışta çok amaçlı tarımsal kalkınma kooperatiflerine benzemeleri ve üreticiler yararına çalışmalar yapmasına karşın, bu örgütlerde üreticilerin ortaklığı veya üyeliği olmayıp mahalli idare amirlerinin üyeliği söz konusudur. Yasada açık hüküm bulunmadığından üst örgütlenmesi de kurulamamaktadır.

Köylere Hizmet Götürme Birlikleri ile ilgili, 5355 sayılı Mahalli İdare birlikleri Kanununun 18. maddesi, birliğin amaç kuruluşunu açıklamaktadır. Buna göre;

“İlçelerde, tarım ürünlerinin pazarlanması hariç olmak üzere, yol, su, kanalizasyon ve benzeri altyapı tesisleri ile köylere ait diğer hizmetlerin yürütülmesine yardımcı olmak, bizzat yapmak, yaptırmak ve kırsal kalkınmayı sağlamak üzere, tüm köylerin iştiraki ile o ilçenin adını taşıyan, köylere hizmet götürme birliği kurulabilir. Bakanlar Kurulu, bu konuda genel izin vermeye yetkilidir.

Birlik başkanı merkez ilçelerde vali veya görevlendireceği vali yardımcısı, diğer ilçelerde kaymakamdır. Köylere hizmet götürme birliğinin meclisi, birlik başkanı başkanlığında, birliğe üye köylerin muhtarları ve o ilçeden seçilen il genel meclisi üyelerinden oluşur. Köylere hizmet götürme birliğinin encümeni birlik başkanının başkanlığında, meclisin kendi üyeleri arasından gizli oyla seçeceği iki il genel meclisi üyesi ve iki köy muhtarı olmak üzere beş kişiden oluşur.” denilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere bir çiftçi örgütünden çok tarımsal hizmet yürütmeyi amaçlayan devlet yapılanması şeklinde kendini göstermektedir.

Yine 2009 yılı itibarıyla ülke çapındaki mevcut sayısı 908 olup ortak veya üye sayıları ile ilgili herhangi bir çalışma yapılamamıştır. (T.C. İç İşleri Bakanlığı (2009), 2009 yılı Mahalli İdareler Faaliyet raporu, S.5, Tablo 5).

#### **5.4. Dernekler**

Dernekleşme, sosyo-ekonomik gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkan ve gelişen bir yapılanmadır.

1982 Anayasası (md.33); dernek kurma hürriyeti kapsamında, herkesin önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahip olmayı hükme bağlamıştır.

Dernek kurma hürriyetine ilişkin esaslar 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu ve 5253 Sayılı Dernekler Kanunu ile bu kanuna istinaden yürürlüğe konulan idari düzenlemelerle belirlenmiştir.

5253 sayılı kanuna göre kurulan tarımsal amaçlı çiftçi derneklerinin sayısı 30.07.2010 tarihi itibarıyla 525'dir. Kayıtlı dernek üyelerinin ise sayısının yaklaşık olarak 227.500 olduğu belirtilmektedir ([http://www.tarim.gov.tr/linkler,dernekler\\_vakiflar.html](http://www.tarim.gov.tr/linkler,dernekler_vakiflar.html), 2010).

Dernekler kanununa göre kurulmuş bulunan tanınmış başlıca üretici dernekleri Önder Çiftçi Derneği, Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Kurumu Derneği (TAYDAK), Veteriner Sağlık Teknisyenleri Derneği, Türk Akademisyenler Derneği, Doğal Hasyatı Koruma Derneği, Ege Çiftçiler Birliği, Adana Çiftçiler Birliği dir. Bu dernekler yanında çeşitli illerde ürün ve ihtisas bazında kurulmuş dernekler bulunmaktadır. Bunlar; Turunçgil Yetiştiricileri Derneği, Adana Soya üreticileri Birliği, Tahıl üreticileri Birliği, Muz Üreticileri Derneği ve Manisa Bağcılar Birliği'dir.

#### **5.5. Vakıflar**

Vakıflar; toplumsal yaşamın her alanında hizmet vermiş çok boyutlu ve çok işlevli kurumlardır. Anayasamızın derneklerle ilgili olarak 33. maddesinde dernek kurma hürriyetine ilişkin düzenlemesinde bu madde hükümlerinin, vakıflarla ilgili

olarak da uygulanacağına hükmetmiştir. Vakıfların yönetimi faaliyetleri ve denetimi ile diğer hususlara ilişkin esas ve usuller 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu ile düzenlenmiştir. Vakıflar Kanunu, vakıfları hukuki nitelik ve statüleri açısından özel hukuk tüzel kişiliğine sahip kuruluşlar olarak belirlemiştir. Türkiye’de örneği; Tarımsal Kalkınma Vakfı, dır.Yine Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı verilerine göre 2500 kayıtlı üyesi bulunan toplam 14 adet tarımsal amaçlı vakıf bulunmaktadır ([http://www.tarim.gov.tr/linkler\\_dernekler\\_vakiflar.html](http://www.tarim.gov.tr/linkler_dernekler_vakiflar.html), 2010).

## 6. AVRUPA BİRLİĞİN'DE TARIMSAL ÖRGÜTLENME

### 6.1. Avrupa Birliğinde Tarımsal Örgütlenme Süreci

İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı ekonomik ve sosyal çöküntü, Avrupa'nın yüzyıllardır koruduğu egemen konumunu zayıflatmış ve bu boşluğu ABD ve SSCB gibi iki süper güç doldurmuştur. Bu nedenle Avrupa ülkeleri arasında ekonomik ve siyasal birleşme kaçınılmaz olmuştur (Olhan, 2007)

Modern anlamda kooperatif hareketinin başlangıç noktası da Avrupa Kıtasıdır. Sanayi Devrimi sonrasında ilk kooperatif örgütlenme Almanya ve İngiltere'de ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası da Avrupalı çiftçiler daha 1958 yılında örgütlenmenin önemini kavramış ve ilk organizasyon olarak Tarımsal Organizasyonlar Komitesini (COPA) kurmuşlardır. Tarım sektörünün sorunlarına çözüm bulmak tarımı ayrıntılı olarak koordine edip politikaları belirlemek ve tüm sektörleri bir arada temsil etmek şeklinde üç temel fikri çalışma alanı olarak belirlemiştir. Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Genel Komitesi (COGECA) ise AB'de deki tarımsal kooperatifleri tek bir şemsiye altında toplayan bir organizasyondur.

Üretici örgütleri/toplulukları/gruplarının temel amacı üyelerine tarım ürünleri üretiminin piyasanın ihtiyaçlarına uyumu olması ve tarım ürünleri arzının bir araya getirilerek üreticinin alıcılar karşısında güçlendirilmesi için üretim ve satış açısından ortak kurallar geliştirmektir. Bunun bir diğer ifade tarzı üretim ve satışta yatay işbirliği arayışıdır.

AB de üretici örgütlerinin yapılanması, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurucu üyesi olan ülkelerde 1962 yılında tarım ürünlerinin üretim ve ticaretinde genel rekabet kurallarına uyum konusunda alınan kararlar sonrasına dayanmaktadır.

Hollanda'da 19. yüzyılının son çeyreğinde oluşmaya başlayan ve günümüz Hollanda çiftçi örgütlenmelerinin kuruluşuna öncülük eden ekonomik örgütlenmeler, AET genelinde oluşturulacak sisteme örnek teşkil etmiş ve Hollanda'da, Topluluğun kuruluşundan önce, özellikle meyve ve sebze alt sektöründe, çok iyi işleyen bir

örgütlenme sistemi mevcut olduğu için, Komisyonun 1960 yılındaki OTP konusundaki teklifinde Hollanda'da uygulanan sistemin bazı özelliklerinin, oluşturulacak piyasa mekanizmalarına yansıtılması öngörülmüştür. Ayrıca Topluluğu kuran üye ülkelerden kuzeyde olanların başarılı kooperatifçilik deneyimleri örnek alınmış, bu örgütlerin üretim yardımlarının yönetimi, kalite kontrol kuralları gibi alanlarda düzenleyici olabilecekleri düşünülmüştür. 1960'lı yıllarda küçük ve orta boy tarım işletmelerinin pazarda oluşan fiyatı kabullenme durumunda olmaları, pazara hakim olamamaları ve üretimlerini piyasa talebine göre ayarlama kabiliyetine kavuşmamış olmaları piyasalarda önemli sorunlar yaratmaktaydı. Bu nedenle ortak piyasa düzenlerinin uygulanmasını mümkün kılmak için ulusal piyasa organizasyonları olan üretici örgütleri oluşturulması, bunlar eliyle kurallar getirilmesi ve bu kuralların sadece üye olan üreticilere değil, üye olmayan üreticilere de yaygınlaştırılması gerekiyordu. (Eraktan, 2003).

Her ülkede örgütlenme tabii ki üst hukuk normlarına yani birlik kurallarına aykırı olmadıkça ve topluluk kurallarını bozmadıkça ulusal hukuk normları içinde farklı seyreder. Bu nedenle üretici örgütlenmesi her ülkede aynı şablona oturtulamamakta ve federatif yapıdaki devletlerde eyaletler arasında da üretici kuruluşlarının görev ve idareler farklılık göstermektedir.

Çiftçilerin örgütlenmesinde iki ana hedef, üretim ve pazarlama alanında daha güçlü duruma gelmek ve çiftçinin üretim ve piyasa koşulları hakkında bilgilendirmek ve çıkarlarını korumaktır. Bu hedeflere bağlı olarak da ya ekonomik bir örgütlenme yapısı altında ya da mesleki örgütlenme yapısı altında toplanılır. Ama bir örgüt temel işlevleri itibariyle hem mesleki hem ekonomik örgüt olma özelliği de gösteremez.

İşte bu sebeple Avrupa Birliği'nde tarımsal örgütlenme konusunun mesleki ya da ekonomik örgütlenme olarak iki başlıkta incelenmesini gerektirmektedir.

## **6.2. Mesleki Örgütler**

AB'de Mesleki örgütler denildiğinde; Ziraat Odaları ve Çiftçi Birlikleri akla gelmektedir. Ziraat Odaları'nın görevleri arasında devlet ile çiftçi arasında bilgi ve yönlendirme açısından aracılık yapmak, çiftçi kayıtlarını tutmak, çiftçinin çıkarlarını savunmak, çiftçi eğitimi ve tarımsal araştırma hizmetlerini görmek, hatta bazı

ülkelerin bazı eyaletlerinde AB politikalarının yürütülmesini izlemek gibi hususlar başta gelmektedir. Dolayısıyla ekonomik faaliyetlere karışmayan fakat üretim tekniklerini araştırmacı, denetleyici ve yol gösterici faaliyet içindedirler.

Çiftçi birlikleri ise; birlik üyesi ülkeler arasında değişiklik göstermektedirler. Kimi ülkelerde ulusal, bölgesel ve yerel birlikler, kimi ülkelerde siyasi partilerin alt grubu gibi çalışan birlikler, kiminde federal yapının özelliği olarak kendi içinde dikey birleşmesini tamamlamış, ama farklı siyasi ve dini yaklaşımlar içinde olan kişilerin katıldığı ve birbirinden bağımsız çalışan birlikler, kiminde bazı dernek yapılarında olduğu gibi, genç çiftçilerin ayrı bir birlikte, belli bir yaşın üstündekilerin farklı birlikte bir araya geldiği birlikler vs. şeklinde değişik özellikler gösterir. Birbirinden bu tür farklı yönleri olan aynı ülke içindeki birliklerin çoğu zaman birbirleri ile ilişkileri kopuktur ve rekabet halinde olabilirler (Eraktan, 2003).

Çiftçi mesleki örgütlerinin mantığı tarım tekniğindeki gelişmeleri çeşitli yollarla çiftçilere aktaracak, devlet politikalarının üye çıkarlarına ters düşmesi halinde bu çıkarları koruyacak; ama bir kamu kuruluşu olarak devlete hem araştırma, inceleme ve eğitim yoluyla hem çiftçilere ödenecek devlet yardımlarının dağıtım işlerinde destek olacak kuruluşlar olarak hizmet vermektir.

### **6.2.1. Ziraat Odaları**

Ülkelere göre işlevleri farklı olmak üzere, bazı yerlerde AB yardımlarının dağıtımını da içeren ve esas itibariyle çiftçilerin zorunlu üyeliğine dayalı, ama demokratik kurullarla getirilen bir yönetimin idaresinde araştırma, eğitim, çiftçi danışmanlığı hizmetlerinin verildiği örgütlenme modelidir.

Avrupa Birliği ülkelerinde, üreticilerin tümü odalara kayıt olmakta ve devlet odaların çalışmalarına önem vererek onları desteklemektedir. Ziraat Odaları AB'de tarım politikalarında etkin rol oynamaktadır. Hükümetler, Ziraat Odaları'nın görüşlerini ön plana almaktadırlar. Devlet, tarımda yaptığı bazı hizmetleri odalara devretmekte, bu konuda finansman desteği sağlamaktadır. Ziraat Odalarının temel görevi tarım sektöründe çiftçi eğitimi, yayım, üst danışmanlık, araştırma ve denetim hizmetleridir. Çiftçilerin ziraat odası olarak örgütlenmediği yerlerde ise Tarım Bakanlıkları bu görevleri üstlenmektedir. [http:// www.tzob.org.tr /index.html](http://www.tzob.org.tr/index.html),

Ziraat Odaları'nın en önemli görevi; çiftçi çıkarlarını korumak amacıyla devlet ile çiftçi arasında bilgi ve yönlendirme açısından aracılık yapmaktır. Diğer görevleri arasında çiftçiler ve tarım işçileri hakkında her türlü kayıtları tutmak, bilgiyi toplamak ve bunlarla ilgili olarak incelemeler yapmak, istatistikler yayınlamak, meslek mensuplarının ve tarımın gelişmesi için çalışmalar yapmak, öneriler hazırlamak, üretimde yol gösterici, araştırmacı, denetleyici olmak, çiftçiyi tarımsal konularda eğitmek, sergiler, panayırılar düzenlemek, meslek ile ilgili alanlarda gerekli kuruluşlarla işbirliği yapmak, Avrupa Birliği politikalarının yürütülmesini izlemek, gibi çok çeşitli faaliyetler yer almaktadır. Bütün bunların yanı sıra ziraat odaları pazarlama hizmetlerine girmemektedir. Bu anlamda Avrupa Birliğinde de Ziraat Odaları tam bir meslek kuruluşu olarak görev yapmaktadır.

Almanya ve Fransa'da her eyalet veya bölgede bir Ziraat Odası bulunmaktadır. Her köy veya beldede ise Ziraat Odasının bir temsilciliği bulunur. Temsilcilikler vasıtasıyla seçilen delegeler, Bölge Ziraat Odalarında yönetim kurulunu oluştururlar. Bölge ziraat odaları da delegeleri aracılığıyla Ziraat Odaları Merkez Birliğini oluştururlar. Diğer ülkelerde bu yapı farklı şekillerde kendini göstermektedir (Koroğlu, 2003).

### **6.2.2. Çiftçi Birlikleri**

Avrupa'da en eski ve en güçlü lobi kuruluşunu Çiftçi Birlikleri oluşturmaktadır. Örneğin Almanya'da 1933 yılından beri varolan dernekler 1945 yılında bugünkü çiftçi birlikleri şekline dönüşmüştür. Birlikler siyasi ya da sosyal herhangi bir bağlantı olmadan bütün tarım üreticilerine açık bir örgütlenmedir. Çiftçi Birliklerinin ana amacı sorunlara çözüm aramak, lobi faaliyetleri yürüterek politikacılara etki yapmak, çiftçiye danışmanlık hizmeti vermek, pazarlamadaki ve piyasadaki boşlukları göstermek, halkla ilişkileri yürütmek ve reklam yoluyla ürünlerin kalitelerini yükseltmeye çalışmak şeklinde sıralanabilir (Eraktan, 2005).

Bütün AB üye ülkelerindeki çiftçi birlikleri, aynı zamanda AB düzeyinde bir Tarımsal Organizasyonlar Komitesine (COPA) katılarak, daha üst bir örgütte de temsil edilmektedirler. COPA her ülke ve her ülkenin bölgelerinin sorunları ve talepleri, hatta bazı ülkelerde çıkarları bile farklı olmakla beraber, çiftçiler için ortak



çıkar anlamına gelen tarım konularındaki kararlara temel oluşturan Komisyon tekliflerinin hazırlanmasına bir lobi kuruluşu olarak etkide bulunurlar ve aralarında ticari bir rekabet değil, işbirliği bulunur. COPA, satış kaygısı olmaksızın, birbirinden çok farklı sorunları olan çiftçi kitlelerinin ortak çıkarlarını savunmaya çalışır (Eraktan, 2007).

Bu örgütlerin yürütebilecekleri faaliyetler, örneğin meyve-sebze sektörü için 2002/96/EC sayılı Tüzük'ün 19. maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre, sektöriçi birlikler, Topluluğun bir ya da birkaç bölgesinde, tüketicilerin çıkarlarını da dikkate alarak, aşağıdaki önlemleri yürütürler:

1. Üretimi ve piyasanın şeffaflığını ve bilgiyi geliştirmek,
2. Araştırma ve piyasa araştırmalarını kullanarak, piyasadaki meyve sebzenin daha iyi koordine edilmesine yardımcı olmak,
3. Topluluk kurallarına uygun standart sözleşme biçimleri hazırlamak,
4. Üretilen meyve ve sebzenin potansiyelinin tam olarak kullanılmasını sağlamak,
5. Üretimi, özellikle ürün kalitesi ve çevrenin korunmasına ilişkin olarak piyasanın ihtiyaçlarına ve tüketici zevklerine daha uygun ürünlere yönelik olarak düzenlemek için gerekli araştırmaları yürütmek ve bilgi akışını sağlamak,
6. Bitki sağlığına zarar veren ürünleri ve diğer girdilerin kullanımının yasaklanması için yollar aranması ve ürün ve toprak kalitesi ile suyun korunmasını sağlamak,
7. Potansiyelin kullanımı ve menşe, kalite etiketleri ve coğrafi işaretlerin belirlenmesinin yanı sıra organik tarımı korumak,
8. Entegre üretim ve çevreyle dost diğer üretim metotlarını teşvik etmek,

Bu amaçlar da göz önüne alındığında piyasa düzeni içinde görev almayan birlikler bir alanda sadece lobi faaliyeti yürütmektedirler.

### 6.3. Ekonomik Örgütler

Avrupa Birliği'nde tarımsal alanda faaliyet gösteren kooperatifler, şirketler, dernekler, sendikalar, ziraat odaları ve birlikler gibi bütün üretici örgütleri genel anlamda “Üretici Grubu /Producer Groups” olarak ifade edilmektedirler. Bu grubun içinden Avrupa Birliği Kriterlerine uygun olarak tanınanlar ise “Üretici Örgütleri/Producer Organizations” olarak adlandırılmaktadırlar. Yine bunlar arasında bir araya gelerek birlik düzeyinde bir üst örgütlenmeye gidilmesi ve bunların da yine Avrupa Birliği Kriterlerine uygun olarak tanınanlar “Üretici Birlikleri/Producer Assosiations” olarak tanımlanmaktadırlar. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus yukarıda adı geçen Üretici Birlikleri deyimini ile ülkemizde yürürlükte olan Üretici Birlikleri Kanunu'nda belirtilen Üretici Birliği ifadesinin birbirinden farklı olduğudur. Ortak Piyasa Düzenleri çerçevesinde yapılan bütün uygulamalar ilgili tüzüklerdeki şartları yerine getirmek koşulu ile resmen tanınmış olan Üretici Örgütlerince yapılmaktadır. Genel olarak, Avrupa Birliği'nde Kooperatifler Üretici Örgütü olarak tanınma hakkı almışlardır. (Ekmen, 2006).

Ülkelere ve ürünlere göre değişmekle beraber, şirketler, dernekler ve hatta ticaretle uğraşma yetkisi olan sendikalar bile Üretici Örgütü olarak tanınabilmektedir. Fakat Avrupa Birliği ülkeleri arasında tabandan tavana yani yerel bazdaki birimlerden sırasıyla önce ülke daha sonra da AB çatısı altında tam örgütlü olan tek ve en etkili ekonomik örgüt modeli kooperatiflerdir. Bu anlamda AB çatısı altında ekonomik tarım örgütü denildiğinde kooperatifler akla gelmektedir.

#### 6.3.1. Avrupa birliğinde Kooperatifler

Avrupa Birliği'nde ekonomik ve sosyal alanda kooperatifler önemli bir yere sahip olup, ekonomik işletmelerin bir türü olarak değerlendirilmektedirler. Avrupa Birliğinde 300.000 kooperatif bulunmaktadır. Ayrıca, 4.8 milyon kişiye iş sunan kooperatifler, istihdam bakımından da son derece önemlidirler. Bu işletmeler, Avrupa Birliğinde 140 milyondan fazla kişinin hayatını etkilemektedir. Avrupa Birliği Komisyonu 2001 yılındaki “Avrupa Girişimi” içerisinde ‘Kooperatifler’ başlıklı istişare belgesinde, topluluk hedeflerini gerçekleştirmek için, kooperatiflerin özellikle iyi bir temel sunduklarını ortaya koymuştur (Kooperatifçilik 2010-2014 strateji belgesi, (Taslak: sayfa-10 ) Sanayi ve Ticaret bakanlığı).

Topluluğu kuran ve 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması'nda kooperatifçiliğin amaçları ve ilkeleri net olarak belirtilmemekte, aynı zamanda Ortak Tarım Politikasına ulaşılmasında bir araç olarak kooperatiflerden de söz edilmemektedir. Ancak 1962 yılında 58. madde ile, Antlaşmaya, Topluluğun tarım ürünlerinin pazarlanmasında kooperatifleri de kapsayan çiftçi kuruluşları ile ilgili bir hüküm getirilmiş, buna ilaveten 1964'te tarım ürünlerinin toplanması, işlenmesi ve pazarlanması gibi önemli işlevlerin yerine getirilmesinde kooperatifçiliği destekleyen yatırımlara öncelikli verilmesi kararı alınmıştır. Günümüzde Avrupa Birliği'nde, artan tarımsal üretimin değerlendirilmesi için kooperatiflerin yeni pazarlar bulması konusunda, entansif üretim modellerinin devreye sokulmasında, kırsal alanların yönetiminde, ürün kalitelerinin iyileştirilmesinde, tarıma dayalı sanayi atıklarının değerlendirilmesinde, araştırma ve yenileme yatırımlarının yapılmasında kooperatiflere önemli görevler verilmiştir (Ekmen, 2006).

Avrupa Birliği Konseyi, 22 Temmuz 2003'te uzun yıllardır gündeminde olan "Avrupa Kooperatif Şirketi Anasözleşmesi"ni [Statut de la Société Coopérative Européenne (SCE)] kabul ederek yayınlamıştır. Avrupa Kooperatif Tüzüğü (SCE) üye ülkeler için 18.8.2006 tarihi itibarıyla bağlayıcı en az iki üye ülke vatandaşı olanlarının kuracağı kooperatiflere uygulanacaktır. Çoğu konuda ülkeler yasal düzenlemelerinde serbest bırakılmakta, mevzuatları yakınlaştırma amacı güdülmekte, BM (2001) Kararları, ILO Tavsiyesi (R193) ve ICA İlkeleri (1995)'ne atıf yapılmaktadır.

AB'de Kooperatiflerin Teşvikine İlişkin olarak da 23.02.2004 tarihinde Komisyon Bildirimi yapılmış ve iş ve istihdam yaratılması bakımından kooperatiflerin teşvik edilmesi gerektiği yönünde karar alınmış ve istihdam politikası, sosyal entegrasyon, bölgesel ve kırsal kalkınma ve tarım gibi pek çok alanda son derece önemli işlevleri bulunduğu ve bu çerçevede kooperatiflerle ilgili mevzuatın iyileştirilmesi ve kurulmaları için uygun ortamın sağlanmasının önem taşıdığını vurgulayan bu bildirim kapsamında, iş dünyası potansiyelinden daha fazla yararlanmak için üye ülkelerin, kooperatif organizasyonlarının ve Komisyonun bir dizi faaliyet yürütmesi öngörülmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinde kooperatifler, tarımın gelişmesinde, tarım kesimine yönelik sosyo-ekonomik politikaların oluşmasında ve bu politikaların uygulamaya aktarılmasında önemli roller oynamaktadır. Tarımsal faaliyetlerin sanayileşmesi ve tarımsal sanayi faaliyetleri yönündeki kırsal sanayi politikalarının uygulamalarında da ağırlık çiftçi kuruluşlarına, özellikle kooperatiflere verilmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde tarımsal kooperatifçilik hareketlerinin tarihsel gelişimi ve ekonomideki yerleri her ülkede farklılık göstermektedir. Dolayısı ile üye ülkeler de tarımsal kooperatifler, yapı ve işleyiş şekillerini belirleyen özel statülere sahiptirler.

Genel anlamda Avrupa Birliğinde ekonomik faaliyeti örgütlenmiş çiftçiler bazında kooperatifler ya da bazı üye ülkelerde olduğu gibi kooperatif birlikleri yürütmektedir. Tarım kooperatifleri üretimden pazarlamaya ve üretilen ürünlerinin işlenerek satılmasına kadar her aşamada etkindirler. Kooperatifler kooperatifçilik ilkeleri çerçevesinde ulusal hukuk düzeni içinde kurulurlar. Her üye ülkede farklı ürün gruplarının pazarlanmasında kooperatiflerin payı farklılık gösterir. Kimi ülkelerde kimi ürünlerin tamamına yakını kooperatiflerce piyasaya sürülmektedir. Pazarlama alanında çalışan üretici örgütlerinin yüzde 64'ü (1999 verileri itibariyle) kooperatif yapıda örgütlenmişlerdir (Eraktan, 2003).

Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere her üye ülkede kooperatiflerin ürün bazındaki etkinlikleri farklılıklar göstermektedir.

	Bel	Dan	Alm	Yun	İsp	Fra	İrln	İtal	Lük	Hol	Avus	Por	Fin	İsv	İng
<b>Domuz eti</b>	20	91	27	03	08	85	66	13	37	34	15	-	68	78	28
<b>Sığır eti</b>	0	66	28	02	09	30	115-20	12	38	16	05	-	65	73	-
<b>Kanatlı eti</b>	-	0	-	15	25	30	20	35	-	09	70	-	81	0	25
<b>Yumurta</b>	-	52	-	02	28	25	-	08	-	14	-	-	54	32	-
<b>Süt</b>	53	94	52	20	30	47	100	40	81	83	90	-	97	100	67
<b>Şeker pan.</b>	-	0	80	-	23	16	-	7	-	63	100	-	-	0	-
<b>Hububat</b>	30	60	45-50	49	22	68	57	20	79	65	60	-	46	75	24
<b>Meyve</b>	75	70-80	40	57	45	40	14	43	-	76	18	-	-	20	67
<b>Sebze</b>	85	70-80	28	03	20	25	18	08	-	73	28	-	-	50	26

Kaynak : Agriculture in the Eu. Union. Statistical and economic information 1999, EU Comm, 2000

**Çizelge 9 : Kooperatiflerin 1997 Yılı İtibariyle Tarımsal Ürünler Piyasasındaki Pazar Payları**

Görüleceği üzere Danimarka'da sütün %94, domuz etinin %91 lik kısmı, Avusturya da Şeker pancarının %100 ü, İrlanda'da ve İsveç'de da sütün % 100 ü, Finlandiya'da sütün %97 si, Belçika'da da meyve ve sebzenin yaklaşık % 80' i kooperatif yada kooperatif birliklerince üretilip, toplanılarak pazara satılmaktadır. Bu rakamların büyüklüğü de kooperatiflerin birlik içindeki tarımsal ürünler bazındaki etkinliğini göstermesi açısından manidardır.

AB'de kooperatifçilik denildiği zaman akla ilk gelen Almanya'daki Raiffeisen kooperatifleridir. Dolayısıyla Avrupa kooperatifçiliğini bu model üzerinden açıklamak daha doğru olacaktır.

### 6.3.2. Kooperatifçilikte Almanya Modeli

Friedrich-Wilhelm RAIFFEISEN (1818 – 1888), kırsal alanda çalışmış ve yaşamış bir belediye başkanı olarak bireysel tarım faaliyetinin en zor ayağının krediye ulaşım olduğunu görerek 1864 yılında çiftçiler ve kırsal alanda yaşayanlar için ilk tasarruf ve kredi kooperatifini kurmuştur. 1889 yılında Ulusal Kooperatif Kanunu yürürlüğe girmiş ve 1934 değişikliği ile birim kooperatiflere kanun bölge bazında denetim zorunluluğu getirmiştir (Alman kooperatifler Konfederasyonu, (DGRV)Türkiye Temsilciliği, (2010) Almanya da kooperatif örgütlenmesi, Ankara).

Avrupa Birliği üyesi 27 ülke arasında tarım sektörünün en ağırlıklı ülkesi durumundaki Almanya'da 17 milyon hektar ekili alan bulunmaktadır. Bunlardan yaklaşık 11, 9 milyon hektarı çiftlik arazisi statüsünde olup bunlarında % 94 ü bireysel çiftlikler olmak üzere ortalama çiftlik büyüklüğü 50 hektar olan yaklaşık 345.000 tarımsal işletme bulunmaktadır (Alman kooperatifler Konfederasyonu, (DGRV)Türkiye Temsilciliği, (2009), Almanya da tarım, DGRV slaytları, Ankara).

Kırsal kesim için çok amaçlı tarımsal kooperatifçiliğinin çıkış noktası olarak bilinen “Raiffeisen Modeli”ni günümüzde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler başarılı bir şekilde uygulamıştır. (Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yayını, (2003), Avrupa Birliğinde Kooperatifler, Ankara).

Raiffeisen kooperatifleri günümüz Alman ekonomisinde hem işveren, hem yatırımcı olarak önemli bir rol oynar. Kooperatifler konusunda hükümetin tarafsız tutumu, kooperatiflere devletin bir etkisinin olmasını engellemekte, aynı zamanda onların herhangi bir özel teşvik politikasından yararlanması da söz konusu olmamaktadır. Genel olarak Almanya'daki Raiffeisen tarım kooperatifleri üyelerinin işletmelerinden elde ettikleri gelirlerin artırılması ve güvencesini amaçlayan alım, satım, üretim ve depolama hususlarında yahut da kredi hususunda faaliyet gösterir. Almanya'da mahalli düzeydeki kooperatifler, bölge düzeyinde ve nihayet Federal düzeyde üst örgütlere sahiptir. Kooperatiflerde yöneticiler üyeler arasından seçilir (Eraktan, 2004).

Tarımsal amaçlı kooperatifleri içine alan Raiffeisen Kooperatiflerinin Genel Yapısına tablo üstünde bakıldığında;

<b>Kanun No Yılı Adı</b>	<b>Tanımı</b>
Reichsgesetzblatt P.55/1889 Bundesgesetzblatt BGBI.I.P (2202/1994) Tadiller 9/6/1998 BGBI.I.S 1246 22.06.1998 (BGBI.I.P 1474/1998) 19.12.1998 (BGBI.I.S 3837) ;24.02.00 (BGBI.I.S 161) Gesetz betreffend die Erwebs-und Wirtschafts-genossenschaften.	Kooperatifler, ortak sayılarının kısıtlı olmadığı ve amaçlarının ortak faaliyetler ile ortaklarının ekonomik çıkar ve etkinliğini arttırmak olduğu şirketlerdir. Kooperatifler kooperatif kanunu ile kurulmuş olabilirler ya da şirketler kanununa göre faaliyetlerini sürdürebilirler. Kooperatifin özellikleri yalnızca kuruluş anasözleşmesi ile tayin edilir.
<b>Oy Hakkı</b>	<b>Ortaklık ve hissedarlık şartı</b>
İstisnalar hariç her ortağın 1 oy hakkı vardır.	Asgari 7 kişi ile (gerçek-tüzel) kurulur. Asgari sermaye şartı yoktur. Bir ortak birden fazla hisseye sahip olabilir.
<b>Faiz Getiren Öncelikli Hisseler</b>	<b>Yatırımcı ortak</b>
Vardır. Artan değerler risturn dağıtımından sonra faizli hisselerle devredilebilir. Bu hususlar ana sözleşmede yer almalıdır.	Kuruluştaki anasözleşmede yer alması durumunda mümkün olabilir.
<b>Fesih halinde aktiflerin dağıtımı</b>	<b>Karların rezervlere tahsisi</b>
Tasfiye durumunda pasiflerin ödenmesini müteakip kalan kısım ortaklara dağıtılabılır.	Ana sözleşmesinde yer alan zorunlu karşılık ve fonlara kardan pay ayrılır.
<b>Mali Rejim</b>	<b>Ortak dışı ekonomik faaliyet</b>
Genel olarak kooperatifler şirketler gibi vergilendirilirler. Yapı kooperatifleri ve kendi ürünlerini kullanan Ziraat Kooperatifleri dışında vergi muafiyetleri yoktur.	Mümkündür.
<b>Sorumluluk</b>	<b>Kurul yapıları</b>
Genelde sınırlıdır. Aksi hali ana sözleşmede düzenlenebilir	Yönetim ve denetim kurulu mecburdur.

Kaynak : Avrupa Birliğinde Kooperatifler, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yayını, Ankara, 2003

### Çizelge 10 Raiffeisen Kooperatiflerinin Genel Yapısı

Raiffeisen Kooperatifleri Tablodan da anlaşılacağı üzere 1889 yılında çıkan bir kanuna dayanılarak kurulmuşlardır. Bu kanun sadece iki kere revize edilerek günün koşullarına uyum sağlaması sağlanmıştır. Kanun ana çizgileri belirlemiş bunun yanı sıra diğer düzenlemeler ana sözleşmelere bırakılmıştır.

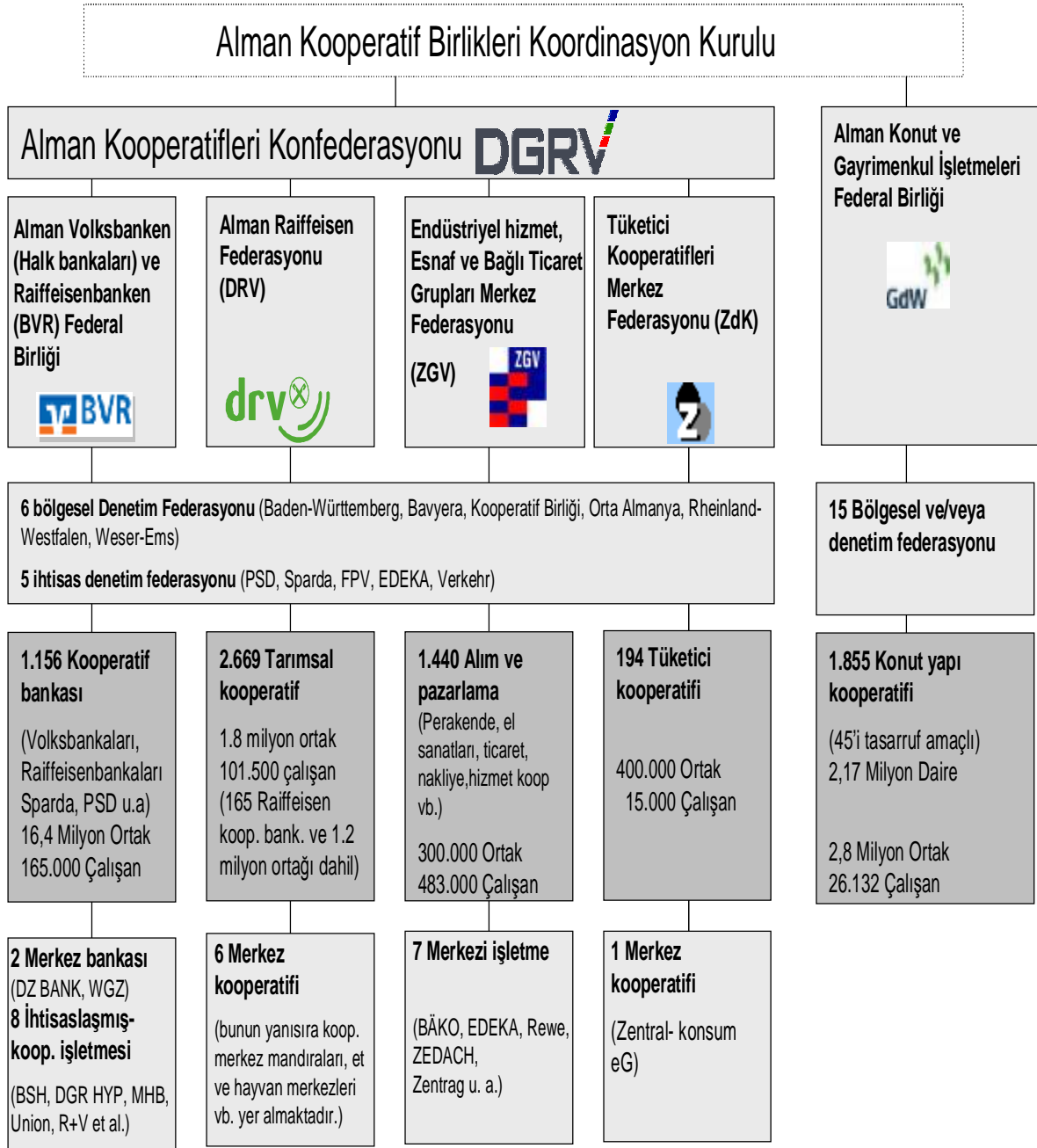
Bu kooperatifler tanımından da anlaşılacağı üzere ortaklarının çıkarlarını korumak için kurulmuşlardır ve her ne kadar şirket statüsünde ise de her ortağın bir oy hakkının bulunması sermaye şirketine farklı kılmakta daha demokratik bir yapıya çekmektedir.

Devlet tarafından da ayrıca bir muafiyet, teşvike ya da vergi istisnalarına gerek duyulmamaktadır.

Risturn ilkesi kooperatifçiliğin kar amacı güden bir şirket olması yönünde en kuvvetli göstergedir.

Şirket statüsü ve ticari serbestlik de kooperatiflerin faaliyet alanlarını bankacılık sektöründen imalat sektörüne, dış ticarettten konut sektörüne kadar çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermelerinin önünü açmıştır.





Kaynak : Alman kooperatifler Konfederasyonu, (DGRV)Türkiye Temsilciliği, (2010), Bülten 2.sayı, Ankara)

### Çizelge 11 : Almanya'da Kooperatif Örgütlenmesi

Almanya'da kooperatifçiliğin örgütlenme şeklini gösteren tablodan da anlaşılacağı üzere tabanda yer alan Kooperatiflerin (yapı kooperatifleri hariç) dört ana başlık altında örgütlendiği görülmektedir.

Bunların arasında Tarımsal Kooperatifler 2.669 adedi ile ilk sırayı almaktadır. Almanya da kooperatiflerin her yıl denetimi kanun ile zorunlu kılınmıştır. En az 3 kişi ile kooperatif kurulmaktadır (Alım Kooperatifleri ve İktisadi Kooperatifler Hakkında Kanun (Alman Kooperatifler Kanunu), (1889) GenG Çev: DGRV Türkiye Temsilciliği 4.md).

Almanya'da tarım ve gıda sektörü alanında 2.669 kooperatiften 2.675'i faaldir ve bunlar yerelden uluslar arası faaliyet gösteren kooperatiflere kadar uzanmaktadır. Bu işletmeler tarımın önemli ticaret ortakları olarak, çiftçilere önemli işletme araçları sağlamakta ve onların daha sonra talep odaklı olarak işlenen ve pazarlanan tarım ürünlerini satın almaktadır. Nitekim; örneğin çiftçiler tarafından üretilen sütün yaklaşık % 70 i kooperatifler tarafından toplanmakta ve toplanan bu sütün üçte ikisi de kooperatif sütçülük işletmeleri tarafından süt ürünlerine dönüştürülmektedir. Doğu Almanya'da da birden çok ailenin yönettiği tarımsal kooperatifler tarla tarımında ve hayvancılıkta önemli rol oynamaktadır. Alman Kooperatifler Konfederasyonu, (DGRV)Türkiye Temsilciliği, (2020) Alman Kooperatifleri hakkında bilgi Dokümanı, Ankara)

Tabanda bulunan 2.669 adet tarımsal kooperatifin Raiffeisen bankaları denilen ve şube sayıları 165 yı bulan bankaları vardır.Bunlar da sayıldığında Almanya da ki tarımsal kooperatiflerin ortak sayısı 1.8 milyonu bulmaktadır. Banka şubesi olarak çalışan kooperatifler çıkarıldığında ise tarımsal amaçlı kooperatife ortak olan çiftçi sayısı yaklaşık 680.000 kişidir. Bu kooperatiflerde ve banka şubelerinde 101.500 kişi istihdam edilmektedir.

Almanya'da tarım sektöründe elde edilen cironun %50'si kooperatiflere aittir. Kooperatiflerin piyasa payları başlıca tarımsal ürün türlerinde:

Şarap ve ette yaklaşık % 30

Meyve & sebze, tahıllarda yaklaşık % 50:

Sütte ise yaklaşık % 70 e ulaşmaktadır.

(Almanya da Tarım, DGRV Slaytları, DGRV Türkiye Temsilciliği, 31.12.2009. Ankara)

Tabanda bulunan bu kooperatifler denetim amacıyla bir üst birliğe ortak olmak zorundadırlar. Bu zorunluluk Alman Kooperatifler Kanununun 54. maddesinden gelmektedir..64. madde uyarınca da üst birlik denetimi dışında devletin vesayet denetimi de mümkün kılınmıştır. Aynı kanunun 11. maddesi birliğe aynı zamanda kooperatifin kuruluşuna da onay vermesi görevini yüklemektedir.

Almanya genelinde 6 bölgesel federasyon bulunmakta ve kooperatiflerin istediğine ortak/üye olma şansları bulunmaktadır. Bunlar :

1-Baden-Württembergischer Kooperatifler Birliği

2-Bavyara Kooperatifler Birliği

3-Orta Almanya Kooperatifler Birliği (Raiffeisen/Schulze Delitzsch)

4-Kooperatif Birliği

5-Weser-Ems Kooperatifler Birliği

6-Rheinisch- Westfalischer Kooperatifler Birliği' dir.

Alman Kooperatifçilik sistemindeki üst örgütlenmenin ilk basamağı olan üst birlik/federasyonlar sadece denetim ve kuruluş amaçlıdır. Bunun dışında herhangi bir ticari faaliyette bulunmamakta ve uzman denetim kadrolarından oluşmaktadır.

Denetim birliğinin; kooperatifin katılımına izin verildiğini gösteren onayı ve denetim birliğinin, kişisel veya ekonomik ilişkilere, özellikle kooperatifin malvarlığına göre üyelerin veya kooperatifin alacaklılarının çıkarlarına yönelik bir tehlike bulunup bulunmadığına ilişkin raporun gereken diğer evrakların kooperatifin merkezinde bulunan mahkemece onaylanması ile kooperatif kurulmuş olur (Alman Kooperatifler Kanunu, 11 md).

Esas itibarıyla tarımsal kooperatiflerin üst birliği, tablo 11’de de görüleceği üzere Alman Raifeisen Federasyonudur. (Alman Tarım ve Gıda kooperatifleri Birliği-DRV)Bu federasyonu ülkemizdeki, “merkez birlikleri” gibi düşünmek yanlış olmayacaktır.

680.000 ortağı ile 2. 669 Raifeisen kooperatifi DRV ye ortaktır. Temel görevi ortağı olan kooperatifleri temsil ve denetimdir. Bunun dışında kooperatiflere özellikle iş idaresi, hukuki ve mali sorunlar konularında tavsiyelerde bulunmak ve insan kaynaklarını geliştirme faaliyetlerinin organizasyonunu sağlamaktır.

Ulusal Düzeyde dört farklı sektör odaklı ulusal federasyon üye kooperatiflerin danışmanlık, koordinasyon, bilgi sağlama ve lobi faaliyetleri yürüterek çıkarlarını gözetmektedir (Alman kooperatifler Konfederasyonu, (DGRV)Türkiye Temsilciliği, (Mayıs-2020) Alman Yayın Organı, 2. sayı, Ankara).

DRGV (Alman Kooperatifleri Konfederasyonu); 1972 yılında Tarımsal Kooperatifler(Raifeisen federasyonu) ve kentsel amaçlı diğer kooperatif federasyonlarının bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Federasyonlardan oluşması DRGV yi doğrudan konfederasyon statüsüne sokmaktadır. Ulusal kooperatif federasyonlarının üst örgütü ve ulusal birliği konumundadır. Kooperatif ve kooperatif federasyonlarının aynı zamanda üst düzey yasal denetim örgütüdür.

DRGV’yi oluşturan 4 federasyon vardır. Bunlar ;

BRV-Alman Volks ve Raiffeisen Bankaları ulusal birliği (16.4 milyon ortak ve 165.000 çalışan)

DRV- Alman Raiffeisen Birliği (1.8 milyon ortak, 1.2 milyonu 165 adet bankası olan kooperatif ortağı olmak üzere, 101.500 çalışan)

ZGV-satın Alma gurupları Merkez birliği (300.000 ortak, 483.000 çalışan)

Zdr-Alman Tüketici Kooperatifleri Merkez Birliği (400.000 ortak 15.000 çalışan)

Bunlara bağı yaklaşık 5, 300 kooperatif ve bu kooperatiflerin 17, 8 milyon ortağı DGRV üyesidir. Bu anlamda Almanya'nın en çok ortağı bulunan ekonomik örgütüdür. Başlıca görevleri ortaklarının çıkarlarını korumak noktasında

a-Kooperatifçilik hareketinin ve kooperatiflerde denetimin teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi yönünde gerekli işlemleri yapmak,

b-Ortakların çıkarlarını ekonomik, yasal ve vergi ile ilgili konularda temsil etmek

c-Eğitim hizmetlerinin ve öğretim politikasının koordinasyonunu sağlamak

d-Finansal raporların denetimini yapmak ve gerektiğinde özel denetim hizmeti sunmak

e-Yurtdışında kooperatif geliştirme ve danışmanlık faaliyetleri yürütmektir (DGRV'nin İşleyiş ve Yapısı, DGRV Slaytları, DGRV Türkiye Temsilciliği, (31.12.2009), Ankara)

Almanya da DGRV çatısı altındaki kooperatifler ağırlıkla küçük ve orta ölçekli işletmeler arasındadır ve pek çok iş dalında piyasayı canlandırıcı bir faktördür. Kooperatifler yıllar içerisinde sayıları azalmakla birlikte ortak sayısı ve pazar payı artma eğilimindedir. Kooperatif grubu --7.000 den fazla kooperatif içindeki 20 milyondan fazla üye ile--Almanya'daki en büyük ekonomik kurumlardan biridir. Alman çiftçilerinin, bahçecilerinin ve şarap bağcılarının neredeyse tamamı bir kooperatife üyedir. Tüm zanaatkarların yaklaşık %60'ı, tüm perakendecilerin %75'i, tüm fırıncıların ve kasapların %90'ı bir kooperatif ortağıdır. Kooperatifler kurumu tüm Almanya'da yaklaşık 830.000 insanı istihdam etmekte ve yaklaşık 35.000 insan için geniş kapsamlı eğitim vermektedir. (Alman kooperatifler Konfederasyonu, (DGRV)Türkiye Temsilciliği, (05/2010) Alman Kooperatifleri hakkında bilgi Dokümanı, Ankara).

## 6.4. Çiftçi Organizasyonları

### 6.4.1. Avrupa Birliği Tarımsal Organizasyonlar Komitesi (COPA) ve Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Genel Komitesi (COGECA)

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması 25 Mart 1957'de imzalandığından iskelet hükmü ortak tarım politikasını oluşturmaktı. Tarım Sektörünün önemi göz önüne alındığında AB komisyonu erken zamanda üyeleri arasında yakın kooperatifçilik hareketi kurma isteğini ortaya koyarak, Ulusal Tarım Organizasyonlarını 1958 yılında Stresa konferansına gözlemci olarak katılımları hususunda davette bulundu. Bunun sonucu olarak da çiftçileri temsil eden ilk Avrupa Organizasyonu COPA (Committee Of Professional Agriculturel Organizations) Avrupa Birliği Tarım Organizasyonları Komitesi 6 Eylül 1958 'de kuruldu.

Kısa süre sonra 24 Eylül 1959'da ulusal bazdaki tarım kooperatifleri organizasyonları bir araya gelerek şemsiye olarak nitelenen Avrupa birliği tarımsal kooperatifler genel komitesini (COGECA) kurdular. COGECA aynı zamanda balıkçılık kooperatiflerini de kapsamakta idi. COGECA ve COPA'nın sekreteryalari 01 Aralık 1962'de birleşti.

COGECA genişlemiş Avrupa da hali hazırda “ Tarımsal Kooperatifler Genel Konfederasyonu olarak tanımlanmakta ve genel ve özel tarımsal alan ve ürünlerde 660 çalışanı ve 40 bine yakın üye kooperatifleri ile yaklaşık yıllık bazda 300 milyar EURO bir ciroya sahiptir. Kuruluşundan beri Avrupa enstitüleri tarafından tarım ve balıkçılık kooperatif sektörlerinde ana temsil yapısı ve gerçek anlamda sözcü olarak kabul edilmektedir ([http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?page=cogecal history](http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?page=cogecal_history), 2010).

AB düzeyinde üst örgütlenmeye giden ve ekonomik hedefleri olan örgütler COGECA, mesleki hedefleri olan örgütler ise COPA bünyesinde bir araya gelmektedir. Tarım ürünlerinde pazarlama ve işleme fonksiyonlarını üstlenen kooperatif örgütleri ve bunların üst birlikleri Brüksel' de COGECA tarafından temsil edilmektedir. Standardizasyon ve lobi işleriyle ilgilenen çiftçi birlikleri ve Ziraat Odaları gibi örgütler de yine merkezi Brüksel'de bulunan COPA tarafından temsil edilmektedir. Bu iki örgüt Ortak Tarım Politikasının araçları olan Ortak Piyasa

Düzenlerinin uygulanmasında karşılaşılan bir çok sorunu çiftçi lehine çözmek için karar mekanizmalarını etkileyecek faaliyetlerde bulunurlar (Ekmen, 2009).

COGECA kurulduğunda 6 üyeden oluşmaktaydı. O zamandan bugüne değin yaklaşık 6 kat artarak 35 üyesi olan bir organizasyon halini almıştır. Üyeleri de ülkesel bazda kooperatif federasyonlarıdır. Hali hazırda 35 tam üye 4 aday üye ve 36'da eş zamanlı (katılımcı-Oy hakkı olmayan) üye olmak üzere toplam 75 kooperatif organizasyonları üzerinde oturmaktadır. Asil üyesi olan üye ülkelerden gelen kooperatif federasyonları;

**Avusturya-Österreichischer Raiffeisenverband - ÖRV** -(Austrian Raiffeisen Association)

**Belçika-AVEVE/Boerenbond - BB** (Belgian Farmers' Union)

**Güney Kıbrıs- Panagrotikos Farmers' Union (PANAGROTIKOS)**

**Çek Cum.- AKCR** (Czech Agrarian Chamber Agricultural Association and Agrarian Chamber)

-(ZSCR) (Agricultural Association of the Czech Republic)

**Danimarka- Landbrug & Fødevarer - Danish Agriculture and Food Council**

**Estonya- ECA** (Estonian Co-operative Association)

-ETK (Estonian Farmers Federation)

**Finlandiya-Confederation of Finnish Cooperatives (PELLERVO)**

**Fransa- COOP de France**

**Almanya- DRV** - (German Raiffeisen Association)

**Yunanistan- Panhellenic Confederation of Agricultural Co-operative Unions (PASEGES)**

**Macaristan- Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Országos Szövetsége (MAGOSZ)**

**Irlanda-** Irish Co-operative Organisation Society Ltd. (ICOS)

**Itayla-** AGCI AGRITAL (Italian General Association of Agricultural Co-operatives - Agro, Food, Fisheries sector)

- Associazione Nazionale Cooperative Agroalimentari per lo Sviluppo

**Rurale** - Legacoop Agroalimentare

-Federazione Nazionale delle Cooperative Agricole ed Agroalimentari (FEDAGRI - CONFCOOPERATIVE)

**Letonya-** LLKA - (Latvian Agricultural Cooperatives Association)

**Litvanya-** Kooperacijos Kelias

- ZUR (Chamber of Agriculture of the Republic Lithuania)

- LUS (Lithuanian Farmer's Union)

- LŽUBA (Lithuanian Association of Agricultural Companies)

**Lüxenburg-** CPL (Luxemburg Farmers' Union)

**Malta-** Koperattivi Malta

**Hollanda-** N.C.R.- (National Co-operative Council for Agriculture and Horticulture )

**Polonya-** KZRKIOR (Union Nationale des Agriculteurs, Cerclés et les Organisations des Agriculteurs)

**Portekiz-** Credito Agrícola de Portugal (CONFAGRI)

**Romanya-** F.N.P.A.R. (National Federation of the Agricultural Producers of Romania)

**Slovakya-** ASSOCIATION OF AGRI-ENTREPRENEURS OF SLOVAKIA (ZAS)



- ZPDaOS (Association of Agricultural Co-operatives and Companies)

**Slovenya-** KGZS (Chamber for Agriculture and Forestry of Slovenia)

- ZZS (Cooperative Union of Slovenia)

**İspanya-** Cooperativas Agro-alimentarias

**İsveç-** Lantbrukarnas Riksförbund (LRF)

COGECA'nın eş zamanlı ortakları arasında Türkiye den Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği olmak üzere iki çiftçi organizasyonu bulunmaktadır Eş zamanlı üyelerin toplantılara katılma ve bazı faaliyetlerde yer alma dışında oy hakkı bulunmamaktadır (<http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?page=members>, 2010).

COGECA'nın amaçları sözleşmesinde olduğu üzere aşağıda verilmiştir:

a) Genel ve özel konularda tarımsal kooperatifçilik hareketini, Birlik kuruluşları ile diğer Birlik ve organlarla görüşmeler yaparak temsil etmek,

b) Tarımsal kooperatiflerle ilgili hukuki, ekonomik, mali, sosyal v.b. çalışmaları yapmak, kooperatif olmayan girişimlerle çeşitli açılardan karşılaştırmalarla tarımsal kooperatiflerin öznel yapısını belirlemek, bunu Birlik otoritelerine ve kamuoyuna sunmak, böylelikle genel olarak kooperatif girişimin gelişimine katkıda bulunmak,

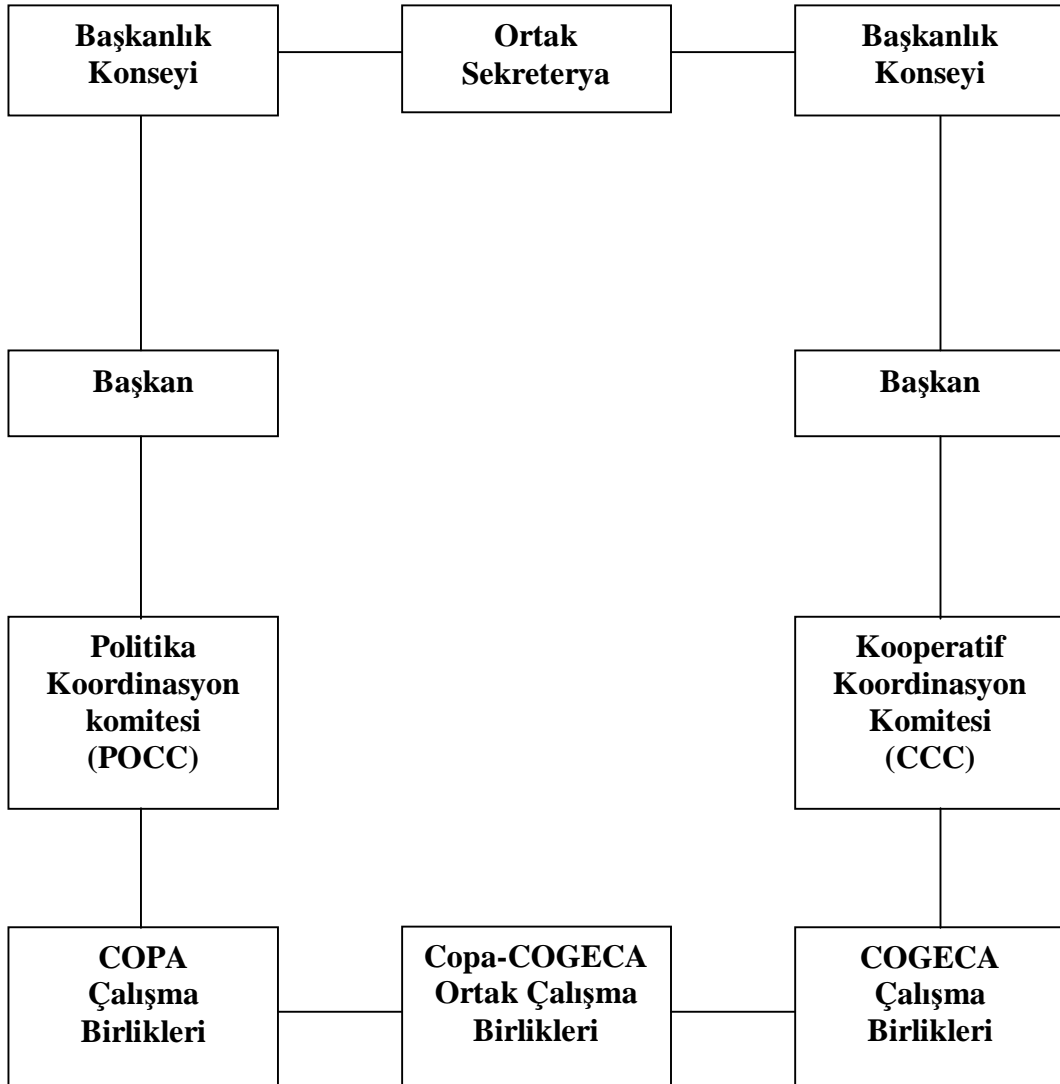
c) Avrupa Birliği üye ülkelerindeki tarımsal kooperatifler arasında ilişkileri ve işbirliğini geliştirmek, Avrupa Birliği'nde tarımsal işbirliğinin değişik cephelerinde kurumlar halinde çalışmayı desteklemek ve koordine etmek. Bunu sağlamak için uzman komiteler kurmak ve bunları birbirleri ile ilişkilendirmek,

d) Avrupa Birliği Tarımsal Mesleki Organizasyonlar Komitesi (COPA) ile Birlik ve dünya düzeyinde tarımda ve diğer ekonomik alanlarda çalışan kuruluşlar ile işbirliği ve teması sağlamak (Ekmen, 2006).

COPA ise başlangıçta kurucu üye olan 6 devletten 13 üyesi ile hayata geçmiştir. Bugün ise Birlik üyesi 27 ülkeden 60 çiftçi organizasyonu ve üye olmayan diğer Avrupa Ülkelerinden de (İzlanda, Norveç ve Türkiye gibi) 36 katılımcı ortak vasfında çiftçi organizasyonu ile toplamda 100 e yakın çiftçi örgütü ile organik ilişki içindedir. Türkiye den Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği olmak üzere iki çiftçi organizasyonu Cogeca'nın olduğu gibi COPA'nın da eşzamanlı üyesi durumundadır (<http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?page=members>, 2010).

Avrupa Birliği'nin en önemli uygulamalarından olan Ortak Tarım Politikası'nın belirlenmesinde Avrupa Birliği Tarımsal Organizasyonlar Komitesi (COPA) etkin bir rol oynamaktadır. COPA'nın başlıca hedeflerin; Ortak Tarım Politikası'nın gelişmesi ile ilgili bütün konuları incelemek, tarım sektörünün çıkarlarını korumak, ortak çıkarlar için yeni çözümler bulmak şeklinde özetlenebilir (Ekmen 2009).

COGECA ve COPA'nın teşkilat şemasını gösteren tablo incelendiğinde bu iki örgütün iç içe girmiş yapısı göz önüne gelmektedir.



Kaynak. [http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?.page=copa\\_cogeca.structure](http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?.page=copa_cogeca.structure), 2010

**Çizelge 12 : COPA-COGECA'nın İdari Yapılanma Şekli**

PRAESIDIUM denilen Başkanlık Divanı her iki örgütte de ayrı ayrı mevcuttur. Bu organ COGECA ve COPA'da kendilerine tam üye organizasyonlarının temsilcilerinden oluşmaktadır ve en yüksek karar organıdır. Faaliyet alanına giren konularda inceleme yapar ve karar alırlar. COPA Başkanlık Divanına COGECA başkanı ve CEJA (Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi) Başkanı da

katılırlar. Birlik bünyesinde tarım ile ilgili hususlarda kararlar COGECA ile müşterek alınmaktadır.

PRESİDENCY denilen Başkanlık her iki kurum bünyesinde mevcut olup Divan üyeleri tarafından COGECA için 3 yıllığına, Copa için de 2 yıllığına seçilirler. COGECA için 4 adet COPA için de 6 adet Başkan Yardımcılığı bulunmaktadır ve bunlarda seçimle göreve gelirler.

COOPERATIVE COORDINATION COMMITTEE denilen kooperatif koordinasyon komitesinin (C.C.C) görevi COGECA başkanlık konseyinin yapacağı işleri ve görüşeceği konuları hazırlamaktır. Aynı zamanda başkanlık konseyinde alınacak kararları takip etmek, aktiviteleri koordine etmek ve aynı zamanda COPA-COGECA ortak çalışma topluluklarının COPA ile yaptığı işleri koordine etmek asıl görevleri arasındadır.

POLICY COORDINATION COMMITTEE denilen politika koordinasyon komitesinin (P.C.C.) görevleri de eşdeğerininkine benzer olarak haftalık bazda bilgileri düzenlemek, aktiviteleri koordine etmek ve konseyin kararlarının uygulanmasını izlemektir. Aylık bazda da başkanlık divanına sunulması öncesinde COPA/COGECA çalışma topluluklarının öneri ve tekliflerini inceler.

SECRETARY, 1962 'den beri sekretery COGECA ve COPA için ortak hareket etmektedir. Her iki organizasyonun düzgün ve etkili görev yapmasını ve COGECA ve COPA bünyesinde alınan kararların uygulanmasını temin etmek asli görevidir.

Sekreteryaya değişik milletlerden olmak şartıyla yaklaşık 50 kişiden oluşmaktadır. Avrupa kooperatiflerine ve Ulusal bazda üye organizasyonlarına sürekli devam eden analizler sunmakta ve iletişim ile uzman personel hizmeti sağlamaktadır. Nihayetinde bu görevleriyle ilgili olarak da her yıl yüzlerce rapor toplantı ve pozisyon belgesi hazırlamaktadır.

WORKING PARTIES; Cogeca ve COPA bünyesinde genel yada özel konularla ilgili yaklaşık 50'ye yakın çalışma topluluğu bulunmaktadır. Bunların bir kısmı adı geçen örgütlerin alt kuruluşu şeklindedir. Örneğin COPA bünyesinde bulunan Kadınlar Komitesi, Atlar ve Tarımda İstihdam Edilenler gibi ve COGECA

bünyesinde de Balıkçılar ve Kooperatif Eğitimi İçin Danışmanlıklar gibi konularda bağımsız çalışma toplulukları oluşturulmuştur. Bunun dışında aralarında Organik Tarım, Alkol, Pamuk, Kırsal Kalkınma, Çevre, Bal, Yumurta, Şarap gibi konuların da bulunduğu 40 in üstünde COPA ve COGECA nın ortak çalışma yaptığı topluluk bulunmaktadır (<http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?page=cogecal> history, 2010).

#### **6.4.2. Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi (CEJA)**

Diğer Avrupa Birliği çiftçi organizasyonları gibi CEJA (European Council of Young Farmers) da 1958 yılında Roma'da kurulmuştur. CEJA, birliğe üye ülkelerin genç çiftçilerinden oluşmaktadır.

CEJA, herhangi bir politik görüşe bağlı kalmadan Avrupa çapındaki tüm genç çiftçileri ve tarımla ilgilen gençleri bir bütün olarak temsil etmektedir. CEJA, tarımla ilgili konularda AB kurumları, karar mercileri ve organizasyonlarla sürekli iletişim halindedir (Köroğlu, 2003:62-63).

2010 yılı itibarıyla CEJA, AB üyesi 27 devlet nezdinde 26 genç çiftçi organizasyonunu ve toplamda 1 milyon kişiyi bünyesinde barındırmaktadır. Aynı zamanda AB'de ki ulusal bazda genç çiftçi organizasyonuna destek vermekte ve birlikte çalışmaktadırlar. Hiçbir politik ideolojiye bağlı olmadığı gibi temsilcisi de değildir. Sadece gelecekte kırsal alanda çiftçilikle uğraşmayı düşünen genç insanların ve genç çiftçilerin temsilciliğine soyunmuştur. Bu tanım ve anlamı gereği de Birlik çapında bir lobi kuruluşu ve meslek örgütü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Başlıca amaçları ;

a-AB kurumları nezdinde Avrupalı Genç Çiftçilerin çıkarlarını savunmak,

b-Avrupa Birliğinde güncel tarımsal konular hakkında genç çiftçileri bilgilendirmek

c-Genç çiftçilere seminer ve konferanslar yoluyla eğitim vermek,

d-Genç çiftçileri organize etmek

e-AB deki kırsal alanların ve tarımın gelişmesine katkı sağlamaktır ([http://\(www.ceja.org, mx/misions.php\)](http://(www.ceja.org, mx/misions.php)), 2010).

CEJA bu amaçlara ulaşmak için Avrupalı genç çiftçilere sürekli seminerler düzenlemekte ve bu kişilerle düzenli temas sağlamaktadır. Ayrıca PEJA adı altında bir çiftçi değişirme Programı, değişik ülkelerdeki tarımsal uygulamaları genç çiftçilerin görsel tercihinine sunmaktadır.

Halihazırda 26 üyesi olan Konseyin merkezi Brüksel'dedir.

Diğer çiftçi organizasyonları gibi CEJA nın da kararlarının alındığı bir genel kurulu, temsil ile görevli Bir Başkanı (Presidency) ve altında değişik branşlarda çalışma gurupları bulunmaktadır. Başkan ve 4 yardımcısı Genel kurul tarafından 2 yıllığına seçilir (<http://www.ceja.org, mx/structure.php>, 2010)

## 7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

### 7.1. Bulgular

Ülkemiz tarım ülkesi olmasına rağmen tarımdaki işletmelerinin çoğunluğunun küçük aile işletmelerinden oluşması, yetersiz pazarlama altyapısı, üretim planlamasına dönük sağlıklı bir düzenlemenin olmayışı ve ihtisaslaşmadaki yetersizlik gibi sorunlar ülkemiz tarımı açısından gelişmeye engel unsurlardır.

Ülkemizde var olan örgütlenme modelleri ülke tarımının kalkınmasında uzun yıllar yer almasına rağmen gelişmiş ülkelerdeki emsalleri kadar gerekli etkinliği sağlayamamıştır. Örgütlenme modellerinin çeşitliliği ve çok sayıda örgüt olmasına rağmen bu örgütlerden istenilen etkinliğin alınamaması, rakamsal olarak sayının fazlalığı ama işlevsel olarak istenilen çalışmayı gösterememeleri büyük sorun teşkil etmektedir. Nicelik olarak gereğinden fazla sayı nitelik olarak ise sayısına oranla çok düşük sayıdaki tarımsal örgütler ülke tarımına destek olmaktan çok köstek olma durumundadır.

Mevcut yasalar gelişmiş Avrupa ülkelerinden hem sayısal nitelikte çok fazla hem de akıl karıştırıcı durumundadır. Yasaların uygulama performansı da düşük olduğundan üreticilerimizin örgütlenmeye hala gereken ciddiyeti göstermemekte ve mantığını kavramada zorlanmalara sebep olmaktadır. Yayın hizmetlerinin yetersizliği, ortaklara sunulan eğitim hizmetlerinin yetersizliği, yetersiz ve eğitimsiz yöneticiler, ideolojik düşüncelere kayma gibi nedenler de örgütlenme hareketlerinin gelişmesini yavaşlatan, hatta bazen engelleyen faktörler olmuştur.

AB ülkelerinde genelde çiftçi organizasyonları özelde de kooperatifler çok amaçlı ticari işletme mantığında hareket ederken ülkemizde birlikler ve kooperatifler ekonomik amaçtan öte meslek kuruluşu mantığı ile hareket ederek başa baş noktasında hareket etmeye programlanmışlardır.

Ülkemizde kooperatifler ve birlikler çoğunlukla tek konu bazında örgütlenmekte bu da ülkemiz coğrafyasını adeta birlik ve kooperatif çöplüğüne dönüştürmektedir. Şöyle ki örnek alınabilecek herhangi bir Anadolu köyünde civardaki ormanları kesmek ve ortakların sütlerini toplamak için 1163 sayılı Kanuna

göre kurulan bir Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, mevcut sulama sahasının sulama hizmeti için 1163 sayılı Kanuna göre kurulan bir Sulama Kooperatifi ya da 5355 sayılı kanuna göre kurulan bir Sulama Birliği, ortağı olan çiftçilerin kredi ihtiyacını karşılamak için 1581 sayılı kanuna göre kurulan bir Tarım Kredi Kooperatifi, köy civarında mevcut baraj gölünde balıkçılık faaliyeti için 1163 sayılı Kanuna göre kurulan bir Su Ürünleri Kooperatifi, pancar ekilebilen köyde yine 1163 sayılı Kanuna göre kurulan Pancar Ekicileri Kooperatifi, köyün mevcut hayvan varlığının ıslahı ve kayıt altına alınması için 4631 sayılı kanuna göre kurulan bir ya da iki Yetiştirici Birliği şubeleri, köyde yetişen ürünlerin pazarlamasına aracılık etmek amacıyla 5200 sayılı Kanuna göre kurulan bir ya da birkaç Üretici Birliği şubeleri, üretilen pamuğu ya da yetiştirilen inciri değerlendirmek için 4572 sayılı kanuna göre kurulmuş bir Tarım satış Kooperatifinin şubesi kurulabilmekte ve faaliyetine devam edebilmektedirler. Hatta ilçedeki ziraat odasına kayıtlı olabilecek köy sakinleri göz önüne alındığında işin boyutu daha da vahim hale gelmektedir.

Bu anlamda konuya bakıldığında her bir örgüt modeli için yıllık bazda yapılacak genel kurul toplantılarının maliyeti, sebep olduğu kırtasiyecilik ve devletin ilgili kurumlarına mal olacak külfet hatırı sayılır düzeydedir.

Buna mukabil Avrupa Birliğinde ya da özelde Almanya'da 1889 tarihli bir kanuna göre kurulan bir Raiffeisen tarım kooperatifi sayılan bu faaliyetlerin neredeyse tamamına yakını faaliyet olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bunun en önemli nedeni kuruluş sözleşmesinin buna müsaade etmesi yani çok amaçlı olmasıdır. Bu sayede kooperatif yöneticileri hem daha ciddi ve eğitilmiş hem de daha profesyonel olabilmektedir.

“Her şeyin başı eğitimidir.” ve “Bir işi verip denetlemiyorsan, yapılmadığına emin olabilirsiniz.” vecizelerinden hareketle eğitim ve denetimin yeri ve önemi, örgüt mantığının temel yapı taşlarıdır. Avrupa birliğinde mevcut ekonomik örgütler bazında denetim ve eğitim örgüt federasyonu ya da konfederasyonlarının en temel görevidir. Hatta Almanya da kooperatiflerin bölge birlikleri tamamen denetim ve eğitim için vardır. Bunlara denetim birliği de denilmesi bundandır. Ekonomik olarak güçlü olan tabandaki birim kooperatiflerdir.



Ülkemizde ise durum oldukça farklı seyretmektedir. Özellikle tabandan tavana örgütlenmesini en profesyonel bazda tamamlamış olan Tarım Kredi Kooperatifi modelinde ekonomik güç üst örgütlere doğru çıkdıkça artmaktadır. Bu anlamda Tarım Kredi Kooperatifi Merkez Birliği ya da Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (PANKOBİRLİK) iştirakleri, şirketleri ve ortaklıklarıyla devasa bir şirket görünümü göstermekle birlikte ve İlgili bakanlıkların da kooperatiflerin üst düzey kadrolarına yaptıkları atamalar ile özelleştirilen ya da kapatılan Kamu İktisadi Teşekküllerini hatırlatmaktadır. Ekonomik ağırlık üretici olan tabandaki kooperatifte değil üst örgütlerde toplanmıştır.

Ülkemizdeki tarımsal örgütlenme başlığında yetkili devlet otoritesi fazlalığı da göze çarpan hususlardan biridir. Özellikle kooperatifler konusunda kamu otoritesi olarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı düzenleyici ve denetleyici bakanlıklardır. Bunların dışında Sulama Birlikleri ve Köylere Hizmet Götürme Birlikleri sebebi ile İç İşleri Bakanlığı ve Devlet Su İşleri, hatta Ormancılık kooperatiflerine uyguladıkları bazı projeler sebebiyle de Çevre ve Orman Bakanlığı tarımsal örgütlenmelerle alakalı diğer kurumlar arasında sayılabilir. Bu husus da devlet içinde çok başlılığa sebep olmakta hatta resmi başvuru ve yazışmalarda dahi karışıklılığa yol açabilmektedir.

AB üyesi ülkelerde tarımsal örgütler kendi başında ayakta durabilen kuruluşlardır. Faaliyetleri esnasında ilgili devlet veya birlik bütçesinden kaynak ayrılmadığı gibi herhangi bir vergi indirim veya istisnasına da muhatap olmadıkları halde gerek ulusal bazda ve gerekse de birlik bazında pek çok sektörde hatırı sayılır cirolara sahiptirler. Bu anlamda bu yapılanmalar ayağı yere basan ve piyasa ekonomisi içinde ciddi anlamda rekabet edebilen örgütlerdir.

Ülkemizde ise kooperatif ve birliklere gerek Kurumlar Vergisi muafiyetleri ve gerekse de Katma Değer Vergisi istisnaları tanınmış olduğu halde rekabet ettiği diğer özel yapılar üzerindeki vergi denetimi mekanizmasının zayıflığı ve bu yapıların kayıt dışılığının önüne geçilememesi dolayısıyla, üzerlerinde vesayet denetimi ile sürekli kayıt altında olan tarımsal örgütler rakipleri ile rekabet edememektedir.

## 7.2. Öneriler

Örgütlenme, var olan sosyal yapı içinde birlikte karar alma sonucu sorumluluk anlayışının oluşturulması; tüm insan ve fiziki kaynakların bir araya getirilmesi ve kolektif hareket, tutum ve alışkanlıklarının geliştirilmesine olanak sağlayan bir yapılandırma. Dolayısıyla kırsal kesimde üretici örgütlenmesinin kalkınmadaki rolünü ve katkılarını ortaya koymak büyük önem arz etmektedir.

Devletin tarımsal örgütlenmeyi destekleyen politikaları kapsamında;

Öncelikle siyasetçilerimizin, bürokratların ve genel olarak halkımızın kooperatifçilik ilkeleri ve felsefesi hakkında bilgilerin yetersizliğinin, yapılacak yaygın çalışmalarını ile anlatılması önemlidir. Ülkemizde halkın ve kırsal toplumun kooperatifçilik konusundaki bilgilerinin yetersizliği ve yeterli kooperatifçilik eğitiminin yapılmaması kooperatifçilik hareketinin gelişmesinin önündeki en büyük engeldir. Yetkili bakanlıklar ve özellikle birlik, ve üst birlik nezdinde kooperatif ortaklarına ve yöneticilerine düzenli olarak kooperatifçilik eğitimi verilmelidir. Bu kapsamda teknolojik değişimler, modern teknolojinin nimetlerinden faydalanılarak hatta Avrupa Birliği üyesi ülkeler nezdindeki tarım örgütleri ile temasa geçilerek yurtdışına çiftçi gezileri düzenlenmeli ve görsel eğitim normlarının yerleştirilmesi faydalı olacaktır.

Toprak reformu, uzun yıllardan beri her siyasi otoritenin gündeminde ve politik söylemlerinde yer almasına rağmen siyasi samimiyetsizlik ve ülkedeki çıkar guruplarının baskıları neticesinde bir türlü hayata geçirilememiştir. Ülkedeki tarım işletmelerinin aile tipi işletme olması ve ortalama büyüklüğünün de 2 hektar olduğu, Almanya'da ise bu rakamın ortalama 50 hektar olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda üreticinin tarımsal faaliyetlerde bulunması için en az ekonomik tatminini sağlayacak kadar üretim faktörlerine sahip olması gerektiği farzından hareketle ivedilikle Toprak reformu yapılması, kullanılmayan veya atıl durumda olan devlete ait arazilerin topraksız köylüye, kooperatif veya birlik şeklinde örgütlenmesi ve satmaması şartıyla dağıtılması ve en az 50 hektarın altındaki arazilerin miras ya da satış yoluyla bölünmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir.

Kooperatifleri siyasi ve ekonomik çıkarları için bir araç olarak gören ve bu amaçla kullanan kooperatif, birlik ve bunların üst kuruluşlarının yöneticilerinin örgütlenme karşıtlığı için örnek oluşturması dilden dile, medya kuruluşlarınca ve kooperatifçiliğin gelişmesini istemeyenlerce sık sık gündeme getirilmektedir. Örgütçülüğe toplumsal bakışı kötü yönde etkileyen bu tür durumlara meydan vermemek amacıyla kooperatiflerin kendi iç denetim dinamiklerini hayata geçirmenin yanında üst birliklerin asli görevi olan denetim hizmetini sağlamaları hususunda hem yeterli denetim kadrosunu oluşturmak hem de eğitim hizmetleri vererek olası kötü durumların önüne geçilmesi sağlanmalıdır.

Mevzuat konusunda 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu incelendiğinde yapıldığı dönem itibariyle döneminin çok önünde halihazırda ise ihtiyaçlara karşılık verecek durumdadır. Bu kanunun pek çok hususun ana sözleşmelerce belirlenebileceği hükmüne rağmen anasözleşme çeşitliliğine gidilebileceği halde sırf kooperatifler ile ilgili olarak 4572 sayılı Tarım satış kooperatifleri Kanunu ve 1581 sayılı Tarım Kredi kooperatifleri Kanunu çıkarılmıştır. Aynı zamanda 4572 sayılı kanun Tarım satış kooperatiflerinin kuruluş, ana sözleşme hazırlama ve denetim görevini Sanayi ve Ticaret Bakanlığına vermiştir. Bu bağlamda en azından tarımsal amaçlı kooperatifler boyutunda diğer iki kanunun mülga edilerek 1163 sayılı kanunu tek kanun olarak kabulü ve tarımsal kooperatiflerle ilgili olarak tek otoritenin de Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına devredilmesi hem çok başlılığın giderilmesi hem de kırtasiyeciliğin azaltılmasında etkin rol oynayacaktır. Bu anlamda yapılabilecek bir başka yapısal düzenleme de Kooperatifler Bakanlığı kurularak tüm mevzuat ve kanuni görevlerin Tarım ve Sanayi Bakanlıklarından alınarak yeni bakanlığa devredilmesidir. Bu sayede en azından tamamen kooperatif konusunda uzmanlaşmış bir Bakanlığın olması örgütlenme ve denetim konusunda daha iyi neticelerin alınması sağlanabilecektir.

Yine ülkemizde köy, ilçe ve il bazında örgütlenen tarımsal amaçlı kooperatif ve Birlikler ile bunların üst örgütlenmelerinin, alanda gerçekten sayıları itibarıyla inanılması güç rakamlara varmasından ötürü, tüm bunları bir çatı altında toplayarak geri kalan modelleri de mülga kılacak kanuni düzenlemeler yapılmalıdır. Bu anlamda, Almanya'da ki Raiffeisen tarım kooperatifleri gibi, çalışma konuları çok çeşitli ve çok amaçlı olan yeni bir tarımsal kooperatif modeli halihazırdaki modellere

alternatif olabilecektir. Bu sayede bir köyde kurulacak bu şekilde bir kooperatif hem sulama, hem balıkçılık, hem orman kesimi ve süt toplama ve satma, hem ortaklarının ihtiyacı olan kredi tedariki ve sair konularında faaliyet göstererek ortaklarının ve kamu kurum ve kuruluşlarının üzerindeki para ve zaman israfının ortadan kaldırılmasını ve üst örgütlenmenin daha açık ve anlaşılabilir olmasını sağlayabilecektir.

Her ne kadar AB üyesi ülkelerde kooperatif veya benzeri organizasyonlarla ilgili olarak herhangi bir teşvik ya da imtiyaz söz konusu olmasa da Türkiye benzeri ülkelerde tarımsal örgütlenmenin sadece nicelik boyutunun fazla olması sebebi ile, nitelikli örgütlenmenin özendirilmesi ve sağlanması amacıyla tarımsal örgütlere “bebek endüstri” (baby insutry) (List, F.) yaklaşımı çerçevesinde bu örgütlere uygulanan vergi muafiyet ve istisnaları ile teşvik alanlarında artış sağlanmalı ve bu imkanlardan yararlanmasının da birlik ve üst birliğe ortaklık şartına bağlanması hususunda gerekli kanuni düzenlemeler yapılmalıdır.

Bu tür organizasyonların en büyük eksikliklerinden birinin de finansman sorunu olduğu düşünüldüğünde tanınan bu vergi avantajlarının bir kısmını plase ederek bir Kooperatifler Bankası kurulması ya da mevcut tarımsal amaçlı Ziraat bankasının kooperatif, birlik ve bunların üst birliklerine profesyonel bir yapı tarafından yönetilmesi şartıyla devredilmesi de düşünülmelidir.

### **7.3. Genel Sonuç**

Tarım sektöründe ekonomik, sosyal ve mesleki amaçlı tarımsal örgütler gerek ülkemizde ve gerekse de dünya tarımının kalkınmasında ve tarımsal ekonomi ile birlikte toplumsal refahın arttırılmasında uzun yıllardan beri görev almaktadırlar. Sektörel bazda örgütlenme eksikliği bu örgütlerin toplumsal ve ekonomik etkinliklerini azaltmaktadır. Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte bu örgütlenme modelleri; her ne kadar tarımsal girdi sağlama, kredi temini, depolama, işleme, ürün pazarlaması ve teknik bilgilendirme gibi faaliyetlerde bulunarak çiftçilerin ekonomik çıkarlarına hizmet etmek üzere kurulmuş ve faaliyette olsalar dahi, üzerine düşen görevleri istenilen şekilde yerine getirememektedirler. Bunun başlıca nedenleri arasında, mevcut mevzuat kirliliği, niteliksel değil de niceliksel

fazlalık, örgütlenme bilincinin eksikliği, örgüt-ortak ilişkisinin tam olarak hayata geçememesi, sermaye yetersizliği ve üst örgütlenmedeki çok başlılık sayılabilir. Ülkemizde Tarım Kredi kooperatifleri, Tarım Satış kooperatifleri ve Pancar ekicileri Kooperatiflerinin dışında, AB ülkelerindeki benzerlerinin aksine diğer tarımsal amaçlı kooperatifler çoğunlukla devlet tarafından kredi verilme şartıyla her dönemin siyasi otoriteleri tarafından kurulmakta ya da kurdurulmaktadır. Dolayısı ile özellikle bu tür kooperatifler bir çeşit çiftçi örgütlenme modelinden çok daha çok oy alma bahanesiyle oluşmuş ya da oluşturulmuş yapılar olmaktan öteye gidememektedirler. Bu sayede de bu örgütlerin üst örgütlenmelerinin sağlam temellere dayanması mümkün gözükmemektedir.

Ülkemizdeki modellerin tersine AB bünyesinde mevcut yapılar hem finans, hem mevzuat ve hem de eğitim verilmiş kadro olarak yere çok daha sağlam şekilde basmaktadır. Örgütlenmenin semeresini alan ortaklar tarafından ortak hareket etme güdüsü toplumda hak ettiği değeri bulmuştur. Günümüzde AB bünyesindeki çiftçi örgütleri ve üst kuruluşları destek ve teşvike gerek duymaksızın piyasada belirgin rol oynayacak duruma gelmişlerdir.

Ziraat Odaları ve üst örgütlenmesi olan Ziraat Odaları Merkez Birliği ise yapı itibarıyla Mesleki örgütlenme tipi olarak karşımıza çıksa da kısmen ticaret yapan odalarının sermaye yetersizliği ve yasal dayanağındaki mevcut sorunlar nedeniyle AB ülkeleri nezdindeki emsalleri kadar etkin olamamıştır. Nitekim AB ülkelerindeki ziraat odaları ya da benzeri meslek kuruluşları, ülke tarım politikalarının belirlenmesinde aktif rol almakta, çiftçilerin her türlü hak ve çıkarlarını temsil ettikleri izlenmekte ve çiftçiye teknik bilgi sağlama amacıyla etkili yayım faaliyetleri yürütmektedirler.

Tarımsal üretim ve tüketim pazarının ülke ekonomileri içindeki paylarının artması, tarımsal Pazar yapısının kendi içinde değişim eğiliminde olması ve AB Ortak Tarım Politikasına uyum zorunluluğu, tutarlı tarım politikalarının belirlenmesi, mevzuat çöplüğü haline gelen ülkemizdeki çok başlılığın giderilebilmesi, üretimin planlanması, örgütsel işletmelerinin finansman ve teknolojik açıdan desteklenmesi, üreticinin pazarlık gücünü arttırma ve üreticilerin katma değerden daha fazla pay almasını sağlamak için örgütlenme gereklidir. Güçlü bir tarımsal örgüt yapısı için ise

tabandan gelen ve örgütlenme bilincine sahip bir yapılanma, demokratik esaslara göre düzenlenmiş tabandan tavana doğru piramit şeklinde seçme, seçilme ve temsil ilkelerinin belirlendiği bir yapı, konu ya da ürün bazlı uzmanlaşma, birim bazında olamıyorsa bile en azından üst birlikler bazında işleme endüstrisine sahip ve pazarda söz sahibi olabilecek ya da en azından pazara entegrasyona müsait büyük ölçekli işletmelerin varlığı, devlet destekli özerk bir yapı ile bilgi teknolojisini kullanabilme gibi özellikler gereklidir.

## KAYNAKÇA

- AKINCI, Beril Z., (1998), Kurum Kültürü ve Örgütsel İletişim, İstanbul: İletişim Yayınları
- AKMUT, Özdemir, R.AKTAS, B.AYKAÇ, M.DOGANAY, T.DURUKAN, T.MÜFTÜOĞLU, Ö.YÜKSEL, (2003), Girişimciler İçin İşletme Yönetimi, Ankara: Gazi Kitabevi.
- AKTAŞ, Y. 2004, Tarımsal Yayında Örgüt Sorunu, Harran Üniversitesi Ziraat fakültesi dergisi. Sayı 8, S.51-61
- AKTAŞ, Yaşar, T. Işgın,G. Yılmaz, F. Öcal Kara, “Tarımsal Yayım Açısından Şanlıurfa’da Global Bir Örgütlenme Modeli” yıl-il
- Alım Kooperatifleri ve İktisadi kooperatifler hakkında Kanun, (Alman Kooperatifler Kanunu), (1889) GenG (Çev: DGRV Türkiye Temsilciliği) 4.md, 11md
- Alım Kooperatifleri ve İktisadi Kooperatifler Hakkında Kanun, (Alman Kooperatifler Kanunu), (1889) GenG Çev: DGRV Türkiye Temsilciliği 4.md)
- Alman Kooperatifler Konfederasyonu, (DGRV)Türkiye Temsilciliği, (05/2010) Alman Kooperatifleri Hakkında Bilgi Dokümanı, Ankara
- Alman Kooperatifler Konfederasyonu, (DGRV)Türkiye Temsilciliği, (2010),Bülten 2.sayı, Ankara)
- Alman Kooperatifler Konfederasyonu, (DGRV)Türkiye Temsilciliği, (31.12.2009), Almanya da Tarım, DGRV Slaytları, Ankara
- Alman Kooperatifler Konfederasyonu, (DGRV)Türkiye Temsilciliği, (Mayıs-2010) Alman Kooperatifçiliği Yayın Organı, 2. sayı, Ankara
- ARSLAN Nagehan, (2004) “Örgütsel Performansı Belirleyici Bir Etmen Olarak Örgüt Kültürü ve İklimi Hakkında Bir Değerlendirme”, Süleyman

Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,  
Cilt:9

ASUNAKUTLU, Tuncer, B.COŞKUN, (2000) “Stratejik Yönetimde Örgütün Rolüne İlişkin Bir Değerlendirme”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11.md

Avrupa Sosyal Şartı

B.M.İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Kişisel-Siyasal Haklar Sözleşmesi

BULUÇ, Bekir, “Yönetimde Örgütlenme Süreci”, Ankara, Gazi Üniversitesi Yay.

CEYLAN, İ.Cemil.( 2001) Çiftçi Örgütlerinde Yayın Eğitimi, Ankara, Tarım ve Köy Dergisi Sayı 137

ÇIKIN Ayhan (2008), Tarımsal Örgütlenme I. Çiftçiler Neden Örgütlenmeli? İzmir, El Ele Biz Bize,

Devlet İstatistik Enstitüsü DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçları (2001)

DGRV'nin İşleyiş ve Yapısı, DGRV Slaytları, DGRV Türkiye Temsilciliği,(31.12.2009), Ankara)

DİNÇER, Ömer, ( 1996), İşletme Yönetimi, İstanbul: Beta Yayın ve Dağıtım A.Ş.

EFİL, İsmail, (1999), İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, İstanbul: Alfa Yayınları, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 6. Baskı. 2004

EKMEN Erhan, (2006), Avrupa Birliğinde Tarımsal Kooperatifler, Ankara: Doktora Semineri, Ank. Üniv. Fen Bil. Fak. Tarım Ekonomisi A.B.D., Ankara

EKMEN Erhan, (Ağustos-2009), AB Ülkelerinde Üretici Örgütleri, Türk Tarım Dergisi, Sayı 188



- EKMEN, Erhan (2006), Avrupa Birliği Ortak Piyasa Mekanizmasının Uygulanmasında Üretici Örgütlerinin Rolü ve Türkiye için Öneriler, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,
- EKMEN, Erhan, (2006) Avrupa Birliği Ortak Piyasa Mekanizmasının Uygulanmasında Üretici Örgütlerinin Rolü ve Türkiye için Öneriler, Ankara: Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,
- EKMEN, Erhan, (Şubat-2006), AB de üretici Örgütlenmesi, Ankara: TKB yayınları,Türk tarım Dergisi,Sayı 167, Şubat 2006
- ELÇİN, Ferhat,(2002), Türk Hukukunda Kooperatif Tüzel Kişiliğinin Ayırıcı Özellikleri, Ankara: Doktora Tezi
- ERAKTAN Gülcan, (2003), AB – TÜRKİYE ÜRETİCİ ÖRGÜTLÜLÜĞÜ VE DEĞİŞİM, Ankara: Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara
- ERAKTAN Gülcan, (2004), AB de Üretici Örgütleri ve Çiftçi Birlikleri, Ankara
- ERAKTAN Gülcan, (2007), ATAUM Ders Notları, Ankara
- ERAKTAN, Gülcan (2007), Ankara Üniversitesi, ATAUM Ders Notları, Ankara
- ERAKTAN, Gülcan, (2005),Ankara Üniversitesi, ATAUM Ders Notları, Ankara
- ERDOĞAN, Oğuz, (2000), “Üretici Birlikleri”, Ankara: A.Ü. ATAUM Ortak Tarım Politikası Uzmanlık Ödevi (Yayımlanmamış).
- EREN Erol, Örgütsel Davran ve Yönetim Psikolojisi, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1998
- ERGÜN, Mevci, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dergisi Türk Tarım, (2003), S.151, Mayıs-Haziran.
- ERKUŞ Ahmet, Öğrenen Örgütler ve Stratejik Öğrenme Modeli, İzmir, Yüksek Lisans Tezi, 1999

- Gerster-Bentaya, M. ve V.Hoffmann, (1998), “Beratung im ländlichen Raum. Begleitordner für Kurs Trainer und Kurs-Teilnehmer”, Universität Hohenheim. Stuttgart.
- HOFSTEDE. G., B.NEUÏJEU, D.O.DAVAL and G.SANDERS (1990) “Measuring organizational cultures: A qualitative and quantative study across twenty cases”, Administrative Science Quarterly
- İNAN, Hakkı, (2004), Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik Hareketi ve Avrupa Modeli, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları,
- Kooperatifçilik 2010-2014 Strateji Belgesi, (Taslak), 2009, Ankara, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
- KOPARAL, Celil (Editör), İ.ÖZALP, M.ŞAHİN, G.BERBEROĞLU, R.CEYLAN, (2004), Yönetim Organizasyon Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları: 1457.
- KÖROĞLU, Semiha (2003), Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme, AT Uzmanlık Tezi, ANKARA
- KÖSE, Sevinç, S.TETİK, C.ERCAN (2001), “Örgüt Kültürünü Oluşturan Faktörler”, Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi, Cilt 7, S. 1,
- ODABAŞI, Yavuz (Editör), A.YILMAZ, F.ERSOY, M.ARGAN, (2006), Perakendecilikte Müşteri İlişkileri ve Yönetimi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları: 1692. S.219
- ODABAŞI, Yavuz, (2000), Müşteri İlişkileri ve Yönetimi, İstanbul: Sistem Yayıncılık
- OLHAN, Emine,(2007) Ankara Üniv. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi ders Notları
- ORHAN, Özcan (2007), Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği, İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kooperatifçilik Bilim Dalı.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlama Genel Müdürlüğü, Kuruluş Arşivleri,  
Haziran, 2010, Ankara

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Strateji Belgesi (2010-2014), (taslak),  
Ankara: 2009.

T.C. İç İşleri Bakanlığı, (2009), 2009 yılı Mahalli İdareler Faaliyet raporu, s.5,  
Tablo 5

T.C. İçişleri Bakanlığı, Araştırma ve Etütler Merkezi (2009) Kırsal Kalkınma  
Dokümanı, Ankara,  
[http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Koy\\_hizmetleri/Bolum1.pdf](http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Koy_hizmetleri/Bolum1.pdf)

Tarım Kredi kooperatifleri Merkez Birliği, Arşiv ve Dökümantasyon Birimi  
Kayıtları, Temmuz, 2010, Ankara

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarımsal Üretim Geliştirme Genel Müdürlüğü Arşivi,  
Temmuz.2010,Ankara

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü,  
Teşkilatlanma Dairesi Başkanlığı Arşivi, 30.07.2010,Ankara

Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Sulama Kooperatifi, Su Ürünleri Kooperatifi ve  
Pancar Ekicileri kooperatifi ana sözleşmeleri, 2010, Tarım ve Köy  
İşleri Bakanlığı,Ankara

Türk Dil Kurumu (TDK), (2002), Büyük Türkçe Sözlük,Ankara:TDK Yayını.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yayını, (2003), Avrupa Birliğinde Kooperatifler,  
Ankara,

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, 19.Olağan Genel Kurulu, 2009 yılı Çalışma  
Raporu, (27.06.2010)

**Yararlanılan Kanun Ve Komisyon Bildirimleri**

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu

1580 sayılı Belediyeler Kanunu

1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu

23.02.2004 tarihli AB Komisyon Bildirimi

442 sayılı Köy Kanunu

4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu

4631 sayılı Hayvan Islah Kanunu

5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu

5200 sayılı Üretici Birlikleri Kurulması Hakkında Kanun

5253 sayılı Dernekler kanunu

5442 sayılı İl İdaresi Kanunu

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

5737 sayılı Vakıflar Kanunu

5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu

6964 sayılı Ziraat Odaları ve Birliği Kanunu

Agriculture in the Eu. Union. Statistical and Economic Information 1999, EU Comm,  
2000

İLO'nun 87., 98. ve 151 sayılı sözleşmeleri

T.C. 1961 ve 1982 Anayasaları

### **Yararlanılan Web Adresleri**

<http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?page=members> , 2010.

<http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?page=cogecal> history , 2010

<http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?page=copamembers> , 2010.

[http:// www.tzob.org.tr /index.html](http://www.tzob.org.tr/index.html)

[http://\(www.ceja.org.mx/misions.php](http://www.ceja.org.mx/misions.php) , 2010

[http://: kooperatif.tarimkredi.org.tr](http://kooperatif.tarimkredi.org.tr),2010

<http://tzob.org.tr/hakkimizda.htm>, 2010

[http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?.page=copa,cogeca.structure](http://www.copa-cogeca.be/main.aspx?page=copa,cogeca.structure), 2010

<http://www.tarimkredi.org.tr/istirak.php>, 2010

[http://www.tarim.gov.tr/linkler,dernekler\\_vakiflar.html](http://www.tarim.gov.tr/linkler,dernekler_vakiflar.html) , 2010

[http://www.tedgem.gov.tr/üretici\\_birlikleri.htm](http://www.tedgem.gov.tr/uretici_birlikleri.htm), 2010

[http://www.tedgem.gov.tr/üretici\\_merkezbirlikleri.htm](http://www.tedgem.gov.tr/uretici_merkezbirlikleri.htm), 2010

[http://www.tedgem.gov.tr/yetiştiricibirlik\\_liste.asp](http://www.tedgem.gov.tr/yetistiricibirlik_liste.asp).,2010

[http://www.tedgem.gov.tr/yetiştiricimerkezbirlik\\_liste.asp](http://www.tedgem.gov.tr/yetistiricimerkezbirlik_liste.asp).,2010

[http://www.tugem.gov.tr/anasafya\\_cks.html](http://www.tugem.gov.tr/anasafya_cks.html)/,2010

[www.tedgem.gov.tr./orgütler.html](http://www.tedgem.gov.tr/orgutler.html), 2010

[www.tmkb.org.tr/anasözleşme.html](http://www.tmkb.org.tr/anasözleşme.html)

